

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Mgr. Markéta Štáhllová

**Právní postavení ženy v římském právu
se zaměřením na římské právo trestní**

Rigorózní práce

Prof. JUDr. Michal Skřejpek, DrSc.

Římské právo

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu) : 18. 3. 2021

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 292 677 znaků včetně mezer.

.....
Mgr. Markéta Štáhlová

V Praze dne 18. 3. 2021

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé rigorózní práce prof. JUDr. Michalovi Skřejpkovi, DrSc., za jeho vstřícnost a cenné rady, které mi při vypracování této práce poskytl. Dále bych ráda poděkovala svým rodičům, kteří mě ke psaní této práce motivovali a svému manželovi, za jeho nepřetržitou podporu a pochopení.

Obsah

Úvod	6
1 Procesní způsobilost ženy v římském právu	12
1.1 Právní osobnost v římském právu	13
1.1.1 Stručné pojednání o právní osobnosti obecně	13
1.1.2 Právní osobnost žen	16
1.2 Svěprávnost v římském právu a její omezení	28
1.3 Institut poručenství (<i>tutela</i>)	31
1.3.1 Poručenství nad ženami (<i>tutela mulierum</i>)	33
1.3.2 Ukončení <i>tutela mulierum</i> a <i>actio tutelae</i>	36
1.3.3 Zánik a úpadek institutu poručenství nad ženami	38
2 Deliktní způsobilost v římském právu	39
2.1 Obecné vymezení deliktní způsobilosti	39
2.2 Deliktní způsobilost žen a dalších osob v postavení <i>alieni iuris</i> v římském právu	43
2.2.1 <i>Actio noxalis</i>	45
3 Římské právo trestní a postavení ženy jako subjektu trestněprávního vztahu	48
3.1 Stručný historický exkurz do římského práva trestního	49
3.1.1 Království	49
3.1.2 Republika	51
3.1.3 Císařství	52
3.2 Dualismus římského práva trestního z pohledu právem chráněného zájmu	54
3.3 Dualismus římského práva trestního z pohledu trestání mužů a žen	55
3.4 Žena jako subjekt trestněprávního vztahu	57
4 Vybrané trestné činy, jejichž pachatelem mohla být pouze nebo převážně žena a jejich charakteristika	60
4.1 Cizoložství (<i>adulterium</i>)	60
4.1.1 <i>Lex Iulia de adulteriis</i>	63
4.1.2 Výjimky z trestnosti cizoložství	66
4.1.3 <i>Adulterium</i> a homosexuální mimomanželský vztah	67
4.2 Smilstvo (<i>stuprum</i>)	69
4.3 Kuplířství (<i>lenocinium</i>)	70
4.3.1 Kuplířství jako paralelní produkt cizoložství a smilstva	71
4.3.2 Kuplířství jako řízené provozování prostituce	75
4.4 Potrat (<i>abortum</i>)	78
4.4.1 Historický vývoj náhledu římské společnosti na potraty	80
4.4.2 Postoj římské společnosti k potratům	83
4.4.3 Potrat pohledem římského práva trestního	85

4.4.4	Právní vnímání <i>nascitura</i> a postoj římské společnosti k samovolnému potratu	91
4.5	Trestný čin panen Vestálek.....	96
4.5.1	Role Vestálek v římské společnosti	96
4.5.2	Kult bohyně Vesty a kolegium kněží Vestálek	102
4.5.3	Provinění panen Vestálek pohledem římského práva trestního a <i>crimen incestum</i>	104
4.5.4	Závěrem ke <i>crimen incestum</i>	111
	Závěr.....	113
	Seznam použitých zkratk.....	117
	Seznam použitých zdrojů a literatury	118
	Abstrakt	123
	English abstract	125

Úvod

Tématem předkládané rigorózní práce je Právní postavení ženy v římském právu se zaměřením na římské právo trestní, které jsem si zvolila po dlouhých úvahách nad výběrem problematiky, prostřednictvím které bych nabyla nové a zároveň rozšířila již získané právní znalosti a svůj dlouholetý zájem o právo tak obohatila o další zajímavé informace. Vzhledem k tomu, že již od počátku vysokoškolských let se má pozornost upínala k veřejnoprávním odvětvím, především pak k oblasti práva trestního, které bylo díky zaníceným vyučujícím na Právnické fakultě Západočeské univerzity v Plzni velmi atraktivní pro většinu studentů, nebyl výběr vědního oboru práva toliko složitý. Nicméně vzhledem k tomu, že soudobé české právo vychází v mnoha ohledech právě z práva římského, které dalo následnému vývoji řady moderních právních systémů svůj směr, přičemž nelze ani opomenout skutečnost, že se český právní řád při utváření koncepce nejrůznějších právních institutů často opětovně vrací ke zmíněným římským kořenům, rozhodla jsem se obě dvě tyto právní oblasti propojit a s přihlédnutím k neustále posilující emancipaci a narůstajícímu trendu feminizace tyto spojit ve vybrané téma předkládané kvalifikační práce.

I když se tedy jedná převážně o historické téma, jeho přesah do moderních právních kultur a soudobého českého práva je zřejmý, neboť je z něj, především pak zákonodárci a právními nadšenci, mnohdy čerpáno při tvorbě práva a při provádění právních analýz nejrůznějších právních otázek. Jako příslušnice ženského pohlaví jsem tedy hledala římskoprávní téma s přesahem do práva trestního, které by nejen rozšířilo mé doposud nabyté znalosti z této oblasti, ale případně podnítilo i hlubší úvahy nad tím, jak výrazně se postavení ženy od dob antického Říma změnilo, či zda právě římskoprávní kořeny měly nějaký vliv na aktuálně poměrně hojně diskutované tendence a názory ve vztahu k absolutní harmonizaci postavení mužů a žen, kdy ženy jsou jistým způsobem i nadále chápány jakožto křehké a zranitelné osoby, jež je potřeba v porovnání s muži mnohem více chránit. Tato skutečnost je pak, dle mého úsudku, jednou z příčin stále posilujících snah o emancipaci společnosti a dosažení absolutní rovnosti obou pohlaví.

V této souvislosti si již na tomto místě troufám říci, že postavení mužů a žen ve společnosti nebylo a dle mého názoru ani stále není rovnocenné, respektive rovnovážné, což je však dáno historickou rolí, která byla od nepaměti oběma pohlavím svěřena, ale rovněž i dalšími faktory, které mají na postavení mužů a žen ve společnosti svůj vliv jako například rozdílná fyzická konstituce, uznávání zakotvených genderových stereotypů či dopad náboženství a nejrůznějších ideologií na sociální otázky a uspořádání společnosti.

V návaznosti na shora uvedené si je rovněž potřeba uvědomit, že již od pradávných dob byla role ženy zaměřena především na to, aby se tato stala ochránitelkou rodinného krbu, pečovatelkou rodu, poslušnou manželkou a řádnou matkou, která měla svou péčí o domácnost a děti zajistit především pokračování rodu, na což byl v antických dobách dlouholetých válek a nekončících politických bojů kladen významný důraz. Ženy tak byly od nepaměti omezovány v přístupu k mnoha oblastem občanského i politického života, neboť se věřilo, že nejrůznější oprávnění, s ohledem na jejich životní roli a existenciální nastavení, vůbec nepotřebují. Tím docházelo k rostoucí diferenciaci v postavení mužů a žen, neboť to byli právě muži, kteří rozhodovali o směřování rodinné společenosti, o osudu jim podřízených osob a v předních funkcích i o vývoji celého římského státu, díky čemuž pak disponovali řadou práv a výhod, se kterými nakládali na úkor oprávnění římských žen.

I přesto, že si v žádném případě nemyslím, že by nastíněná rozdílnost v postavení obou pohlaví v takovém rozsahu, v jakém existovala v dobách antického státu, přetrvávala i v moderní české společnosti, domnívám se, že absolutní rovnovážnosti ženského a mužského pokolení nebude v blízké budoucnosti zřejmě dosaženo, což je dáno právě přednastavenou genetickou rolí, kterou jednotlivá pohlaví v životě zpravidla zastávají.

Cílem této rigorózní práce je tedy podat pokud možno ucelený a systematický pohled na právní postavení žen v římském právu trestním a komplexní výklad vybraných právních institutů, které s takto vymezenou problematikou souvisejí. Na tomto místě si dovoluji zmínit, že s ohledem na skutečnost, že i přesto, že římské právo trestní bývá mnohdy neprávem opomíjeno, kdy z tohoto důvodu existuje jen několik věrohodných a použitelných publikací a zdrojů, jedná se o problematiku širokou, která by si zasloužila jistě obsáhlejšího zpracování, avšak s ohledem na mantinely rozsahu tohoto druhu kvalifikační práce, jsem vybrala k zamyšlení jen ty právní otázky, které považuji k meritu předkládané rigorózní práce za nejprůběhavější, a jejichž zpracování by mohlo pomoci utřídit a rozvinout myšlenky nejednoho zainteresovaného čtenáře tak, jak tomu bylo i v mém případě při tvorbě této práce.

V souvislosti s výše uvedeným dále zmíním, že při zpracování předmětného textu byla využita především metoda historická a analytická, které byly dále doplněny o metodu komparace a explanace, jimž byly podrobeny použité zdroje poznání a historiografická literatura.

Co se týče zmíněných zdrojů poznání, lze konstatovat, že jedním ze základních pramenů, z nichž lze nejčastěji čerpat relevantní informace o římském právu, jsou právní texty římských

právníků, dochované rukopisy justiniánských zákoníků či další díla římské právní vědy jako například Gaiovy Instituce. Co se týče zmíněných zákoníků, potažmo římských zákonů (*leges*) jako takových, lze konstatovat, že tyto byly jedním z nejvýznamnějších pramenů upravujících právní postavení žen v římské společnosti, které byly přijímány hlasováním na centuriálním, tributním nebo plebejském shromáždění. Jedním z takovýchto zákonů, jenž byl podkladem i při zpracování této rigorózní práce, a který cílil především na reformu římské rodiny, byl jeden ze série *leges Iuliae* nazývaný *lex Papia Poppaea*, jenž byl vydán roku 9 n. l., z jehož obsahu bylo pro účely této práce čerpáno především v souvislosti s vybranými trestnými činy, jejichž pachatelem mohla být pouze nebo převážně žena, o nichž je pojednáno v druhé části předkládané kvalifikační práce, konkrétně ve čtvrté kapitole nesoucí název Vybrané trestné činy, jejichž pachatelem mohla být pouze nebo převážně žena a jejich charakteristika.

Opomenout nelze ani učebnici práva rozdělenou do čtyř knih, která se svým obsahem věnovala postavení osob ve společnosti, a je tak i v současnosti významným podkladem pro studium římského práva soukromého. Jedná se o již zmíněné Gaiovy Instituce, které podávají výklad nejen k problematice právního postavení lidí a s tím souvisejících témat (kniha první), ale obsahují i právní úpravu věcných práv, práva dědického a obligačního (kniha druhá a třetí), stejně tak základy práva procesního (kniha čtvrtá)¹.

Dalším pramenem, který poskytuje při studiu diskutované právní problematiky vhodný podklad, je Theodosiův zákoník z roku 438 n. l. *Codex Theodosianus* lze obecně chápat jakožto jednu z nejdůležitějších oficiálních sbírek zákonů z doby pozdní antiky, a to konkrétně od vytvoření a působnosti Zákona dvanácti desek (*lex Duodecim Tabularum*), který je nejstarší kodifikací římského práva pocházející z poloviny pátého století př. n. l. Theodosiova kodifikace byla rozdělena do šestnácti knih skládajících se z jednotlivých titulů, které chronologicky mapovaly císařské konstituce, tj. zmíněné *leges*, od časů vlády císaře Konstantina Velikého až po panování samotného Theodosia. Problematikou věnující se právním poměrům žen římské společnosti se pak zabíraly především knihy devátá a dvanáctá, které obsahovaly poměrně striktní právní úpravu. I přesto, že jak je ze současnosti známo, zmíněný kodex obsahoval řadu nepřesností, pro budoucí vývoj práva v západní Evropě měla tato sbírka nezměrný význam, neboť

---

¹ GAIUS. *Gai Institutiones or Institutes of Roman Law by Gaius*. With a Translation and Commentary by the late POSTE, Edward. M.A. Fourth edition. Revised and enlarged by WHITTUCK, E. A. M.A. B.C.L. With an historical introduction by GREENIDGE, A.H.J. D.Litt. (Oxford: Clarendon Press, 1904)

zůstala v platnosti i po pádu Západořímské říše, přičemž nelze opomenout ani její vliv na pozdější justiniánovu kodifikaci *Corpus Iuris Civilis*.

V návaznosti na výše zmíněnou justiniánovu kodifikaci je pak vhodné na tomto místě upozornit na samotný Justiniánův kodex (*Codex Iustinianus*) z roku 529 n. l., který byl souborem dosud platných císařských nařízení, zákonů a reskriptů od doby vlády císaře Hadriána. Obecně vzato šlo o soubor císařských konstitucí z již existujících zákoníků, především pak z kodexu Gregoriánova, Hermogeniánova a Theodosiova, který však musel být pro svou nepřesnost a rozpor s Digesty a Institucemi přepracován. Tato druhá finální verze Justiniánova kodexu spatřila světlo světa v roce 534 n. l. a byla rozdělena do celkem dvanácti knih věnujících se různým právním záležitostem soukromého i veřejného práva, právním institutům a správním úřadům, rovněž tak otázkám, které se týkaly náboženství a manželství, tedy i právnímu postavení římských žen.

Opomenout nelze ani další z tvůrčích počinů císaře Justiniána I., který byl součástí *Corpus Iuris Civilis*, tedy *Digesta seu Pandectae*. Ve své podstatě se jednalo o sbírku výpisků z děl klasických římských právníků o padesáti knihách rozdělených na jednotlivé tituly, fragmenty a případně dále na paragrafy. Stejně jako justiniánské Instituce i Digesta obsahovala výklad právní úpravy vztahující se jak k právu soukromému, tak k právu trestnímu. I přesto, že pro potřeby této rigorózní práce byly využity *Digesta seu Pandectae* jako celek, neboť tvoří vhodný podklad pro porozumění nejrůznějším římskoprávním institutům, při studiu předmětu vybraného tématu předkládané kvalifikační práce pak posloužila především kniha dvacátá třetí až dvacátá pátá, které se věcně zabývají problematikou manželského práva, knihy dvacátá šestá až dvacátá sedmá, které se mimo jiné věnují právním otázkám poručenství, které ovlivňovalo i život římských žen a jejich postavení v římské společnosti a knihy čtyřicátá sedmá a čtyřicátá osmá, které byly využity a priori při studiu soukromoprávních a veřejnoprávních deliktů a dalších institutů římského práva veřejného.

V souvislosti s *Corpus Iuris Civilis* rovněž nelze nezmínit Justiniánovu učebnici práva z roku 533 n. l. známou pod svým názvem justiniánské Instituce (*Institutiones seu Elementa*), z nichž bylo rovněž při zpracování vybraného tématu předkládané rigorózní práce čerpáno. Jedná se o jakýsi úvod ke studiu Digest, který je z hlediska své obsahové struktury rozdělen do čtyř knih zabývajících se statusem a postavením osob, věcmi, soudním řízením a právem trestním.

Dalším ze základních zdrojů poznání, jež byly využity při studiu a následném zpracování předkládané kvalifikační práce, byly z velké části i samotné literární texty nejrůznějších římských

a řeckých historiků jako například fragmenty z děl Tita Livia, dále filosofické a odborné spisy Marka Tullia Cicera či úryvky z básnických počinů Publia Ovidia Nasa.

Druhotně pak byly při zpracování vybraného tématu předkládané práce použity rovněž i české, slovenské a anglicky psané tituly právníků a předních odborníků na danou problematiku, stejně tak sborníky příspěvků, soubory přednášek, překlady latinských textů pomocí latinsko-českých slovníků či nejrůznější internetové zdroje, jejichž úplný výčet je uveden závěrem této rigorózní práce.

Co se týče obsahové struktury zpracované kvalifikační práce, tato byla pro lepší orientaci v dané problematice a přehlednost textu rozdělena do dvou základních částí čítajících celkem čtyři samostatné kapitoly, které se svým předmětem dotýkají elementárních otázek přiléhajících k meritu předkládané rigorózní práce. Jednotlivé kapitoly jsou pak rozděleny do několika samostatných podkapitol a subkapitol tak, aby byla zajištěna co nejlepší přehlednost podávaného výkladu.

Zmíněná první část předkládaného textu, do níž je zařazena první a druhá kapitola této rigorózní práce, je věnována obecnějšímu úvodu do problematiky vymezení právního postavení žen v římské společnosti, základnímu historickému exkurzu do proměn tohoto postavení v průběhu času a jednotlivým právním institutům, které jsou s problematikou římského práva trestního neodmyslitelně spojeny. V této souvislosti je tak v rámci první kapitoly této práce podán výklad tehdejšího chápání pojmu právní osobnosti, procesněprávní subjektivity žen, svéprávnosti a institutu poručenství. Druhá kapitola je následně věnována tématu deliktů způsobivosti a charakteristice noxální žaloby, která zároveň uzavírá první segment této kvalifikační práce.

Druhá část zpracované rigorózní práce již využívá podaného teoretického výkladu právních institutů vztahujících se k problematice římského práva trestního a právního postavení římských žen a v rámci třetí kapitoly tyto využívá při interpretaci historického vývoje římského práva trestního, jakožto samostatného vědního oboru a při nástinu základní charakteristiky dualismu římského práva trestního. Navazující čtvrtá kapitola kvalifikační práce se následně věnuje již vybraným trestným činům, jejichž pachatelem mohla být optikou římského práva pouze nebo převážně žena. Jedná se konkrétně o výklad trestného činu cizoložství (*adulterium*), smilstva (*stuprum*), kuplířství (*lenocinium*), potratu (*abortum*) a provinění panen Vestálek, které historiografové spojují s římskoprávním označením *crimen incestum*, kdy tyto trestné činy lze, mimo jiné v důsledku tehdejšího postupného rozvolňování římské morálky, považovat

za jedny z nejčastějších protiprávních jednání, respektive kodifikovaných bezprávných činů, které se v římské společnosti objevovaly.

1 Procesní způsobilost ženy v římském právu

Než bude přistoupeno k samotnému výkladu procesní způsobilosti žen v římském právu a institutů souvisejících s touto problematikou, je nutné si uvědomit, že právo vztahující se k osobám tak, jak jej vnímala římská společnost, doznalo do dnešního dne značných změn. Typickým znakem římského práva je pozorovatelná neochota římským právníkům věnovat se vytváření teoretických konstrukcí či kodifikovaných výkladů římskoprávní terminologie, která byla toho času v praxi téměř nevyužitelná. Důraz se kladl především na aplikaci práva v každodenním životě, kdy se převážná část pozornosti římské odborné veřejnosti upírala především k popisu praktických projevů nejrůznějších právních institutů v denní praxi. Lze tedy konstatovat, že se římské právo ve svých počátcích vůbec nezaobíralo teoretickým výkladem právní subjektivity, procesní způsobilosti, obecně ani svéprávnosti či dalšími občanskoprávními instituty, jejichž formulace a konkretizace je v dnešní době základem, na němž staví celá řada dalších právních odvětví.

Pro účely této práce se však nelze spokojit jen s dosaženým poznáním o nedostatečném vymezení hmotněprávních institutů a střízlivém přístupu tehdejší akademické společnosti k právní teorii, neboť se lze domnívat, že za účelem patřičného vypořádání se s předmětem této rigorózní práce, je nutné náležitě objasnit a osvětlit základní pojmy, které se k tématu této kvalifikační práce bezprostředně vztahují. Za účelem co nejadekvátnějšího a nejucelenějšího pohledu na tehdejší vnímání konstrukce procesní způsobilosti žen v římském právu bude tedy několik následujících odstavců věnováno nejen samotnému teoretickému výkladu tohoto pojmu, ale také právním institutům s touto problematikou souvisejících.

Jak již bylo naznačeno shora, římské právo se zpočátku konstrukcí procesní způsobilosti či definicí dalších s tím souvisejících hmotněprávních institutů tak, jak jsou vymezeny současnou právní vědou a vnímány dnešní společností, nezaobíralo. Lze usuzovat, že je tomu především z důvodu odlišných principů fungování římské společnosti a římského státu v komparaci se soudobým společenským systémem a hodnotami, které aktuálně hrají prim. Diferenciace římské společnosti a snaha o udržení otrokářského systému sice byly účinnými prostředky k zabezpečení prosperujícího hospodářského života, avšak zároveň znemožňovaly rozvoj v současnosti toliko žádaného požadavku spravedlnosti, který eliminuje projevy diskriminace a nerovnosti jednotlivců před zákonem. Než však bude přistoupeno k přiblížení problematiky procesní způsobilosti se zaměřením na procesní způsobilost římských žen, je vhodné se nejprve v následujících

podkapitolách věnovat stručnému vymezení pojmu právní osobnosti a popisu odlišností v právním postavení žen se statutem *alieni iuris* a *sui iuris*.

1.1 Právní osobnost v římském právu

1.1.1 Stručné pojednání o právní osobnosti obecně

Hned v úvodu této subkapitoly, jejímž cílem je přiblížit náhled tehdejší římské společnosti na problematiku způsobilosti jednotlivce mít práva a povinnosti, je potřeba upozornit na jistou propojenost římského práva a současného občanskoprávního pojetí institutu právní osobnosti. Jak je totiž zřejmé z ustanovení § 15 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „občanský zákoník“), způsobilost mít práva a povinnosti je v moderním právním pojetí označována jako právní osobnost, tedy způsobilost mít v mezích právního řádu práva a povinnosti². Obdobné pojetí právní subjektivity konstruovalo i tehdejší římské právo, které v souvislosti s výkladem o právu vztahujícím se k osobám hovořilo o zmíněné právní osobnosti, což lze například doložit z většiny dochovaných římských učebnic od učitele práva Gaia nebo z justiniánských Institucí či z obsahu *Digesta seu Pandectae*. Dle názoru Gaia³ totiž veškeré právo náleželo osobám, věcem a jednáním, kdy tato myšlenka byla následně převzata panovníky a dalšími právními vědci a objevuje se tedy i ve zmíněných justiniánských Institucích⁴ či Digestech⁵, které Gaiův právní názor rovněž přebírají.

K dané problematice lze předně uvést, že za osobu (*persona*) byla v římském právu chápána lidská bytost způsobilá být nositelem subjektivních práv a povinností, tedy osoba, která byla způsobilá mít práva a povinnosti. V této souvislosti lze považovat za vhodné rovněž zdůraznit, že ne každý člověk, jakožto subjekt práva, byl nositelem právní subjektivity od narození, neboť toto, nadneseně řečeno, privilegium náleželo pouze lidem svobodným (*liber*). Osobami bez právní osobnosti tak byli například otroci, kteří v podstatě žádná práva neměli, ba naopak se často pro svobodné lidi stávali předmětem jejich vlastních majetkových práv.

I přesto, že v úvodu této podkapitoly byla naznačena jistá terminologická a obsahová podobnost diskutovaného pojmu právní osobnosti v římském pojetí a moderním českém právním

---

² Občanský zákoník, zákon č. 89/2012 Sb., § 15 odst. 1

³ Gai Inst. 1. 8: „*Omne autem ius, quo utimur, vel ad personas pertinet vel ad res vel ad actiones. Et prius uideamus de personis.*“

⁴ Institutiones Justiniani 1. 2. 12: „*Omne autem ius quo utimur vel ad personas pertinet vel ad res vel ad actiones. Ac prius de personis uideamus. nam parum est ius nosse, si personae, quarum causa statutum est, ignorentur.*“
- dostupné na: <https://www.thelatinlibrary.com/justinian.html>

⁵ Dig. 1. 5. 1: „*Omne ius quo utimur vel ad personas pertinet vel ad res vel ad actiones.*“

prostředí, je s ohledem na shora uvedené zřejmé, že způsob vnímání právní subjektivity se v těchto kulturách v několika ohledech odlišuje. Zmíněnou diferenciaci lze shledat například již v tom, že dle ustanovení § 16 a následujících občanského zákoníku se právní osobnosti ani svéprávnosti nikdo nemůže vzdát, a to ani zčásti, přičemž pokud by tak člověk učinil, nepřihlíželo by se k takovému jednání⁶. Rovněž je občanským zákoníkem dáno najisto, že každý subjekt práva nabývá právní osobnosti bez ohledu na jeho národnost, barvu pleti či náboženské přesvědčení.

Co se však týče historického vnímání diskutovaného pojmu právní osobnosti, byl tento v římském právu označován jako tzv. *caput*. Osoba, jež disponovala zmíněnou právní osobností, byla bytostí svobodnou, která byla zároveň nositelkou jednoho ze tří základních osobnostních statusů. Jednalo se o *status libertatis*, jež představoval stav svobodný, *status civitatis* vyjadřující občanství, tedy příslušnost člověka k římské obci, prostřednictvím kterého nositel disponoval jak právy veřejnými (například právem účastnit se lidového shromáždění, právem hlasovacím, oprávněním účastnit se vojenské činnosti, právem provokace či právem zastávat úřady a dalšími veřejnoprávními oprávněními), tak právy konstruovanými v soukromoprávní rovině (například právem vstupovat do majetkoprávních vztahů, právem uzavřít řádný sňatek, právem pořizovat závěť dle civilního práva apod.). Posledním z diskutovaných statusů byl *status familiae*, který představoval postavení jednotlivce v římské rodině. V ní se nacházely a tvořily ji osoby *sui iuris*, které disponovaly plnou způsobilostí k právům a povinnostem, popřípadě ji měly částečně omezenou (například otec rodiny (*pater familias*), emancipovaný syn, který byl propuštěn z moci otcovské, či žena po rozvodu, smrti manžela nebo smrti otce pod dohledem ustanoveného poručníka). Osoby *sui iuris* s omezenou způsobilostí k právům a povinnostem však musely mít ustanoveného *tutora*, který dohlížel na jejich právní jednání a správu majetku. Kromě osob v postavení *sui iuris* disponovaly *statusem familiae* rovněž osoby v postavení *alieni iuris*, za něž byly označovány všechny ostatní osoby římské rodiny (například manželka - *in manu* či děti - *in potestate* nebo *persona in mancipio*, tedy osoba, jež pozbyla svoji svobodu ze zákonem daných důvodů, nejčastěji pro nezaplacení určité pohledávky, či z důvodu reparační způsobené škody).

Jak již bylo uvedeno výše, vznik právní osobnosti nebyl v římském právu u fyzických osob a priori spojován s jejich narozením, respektive s okamžikem narození životaschopného dítěte a nikoliv monstra. I zde je tak namístě upozornit na jednu z dalších odlišností ve vnímání římského a moderního českého pojetí právní osobnosti. Dle ustanovení § 23 občanského zákoníku totiž člověk nabývá zmíněné právní osobnosti již samotným okamžikem narození. Dle citovaného

---

⁶ Občanský zákoník, zákon č. 89/2012 Sb., § 16

ustanovení zákona je tedy základní a jedinou podmínkou nabytí právní osobnosti, tj. způsobilosti mít práva a povinnosti, narození živého dítěte. Dále je rovněž třeba zmínit, že jistou míru právní způsobilosti přiznává občanský zákoník i tzv. *nasciturovi*, tedy nenarozenému dítěti, kterému mohou být v mezích zákona přiznána určitá práva, existuje-li předpoklad, že se takovéto dítě narodí živé⁷. Nicméně pro účely vymezení a komparace pojetí institutu právní osobnosti v římském právu a nahlížení na tento institut optikou soudobého moderního práva nebude ustanovení § 25 občanského zákoníku v následujícím textu této rigorózní práce více diskutováno.

Jak je tedy zřejmé ze shora naznačeného, v českém moderním právním řádu je přiznána způsobilost mít práva a povinnosti lidské bytosti již okamžikem narození. Touto konstrukcí právní osobnosti se tedy soudobé právo značně liší od práva římského, neboť okamžik narození nebyl pro mnohé osoby v římské společnosti zárukou nabytí právní subjektivity. Takovéto tvrzení lze opětovně deklarovat například na postavení otroků, kteří v dobách římského práva nebyli chápáni jako osoby, nýbrž jako věci bez právní osobnosti, či osoby v postavení *alieni iuris*, jež měly omezenou způsobilost mít práva a povinnosti, neboť podléhaly moci *pater familias*. Na základě výše uvedeného lze tedy vyvodit, že rozsah způsobilosti nabývat práva a povinnosti byl ovlivněn zmíněnými složkami *statusu personae*, neboť osobou s plnou právní osobností mohl být více méně jen svobodný člověk, který byl římským občanem a osobou v postavení *sui iuris*. Z nastíněné komparace je tedy evidentní základní rozdíl v chápání právní osobnosti pohledem římského a českého soudobého práva.

Další odlišnosti lze však rovněž najít v problematice zániku způsobilosti mít práva a povinnosti. Způsob zániku právní osobnosti, který však mají oba systémy práva společný, je zánik právní osobnosti smrtí. V této souvislosti je potřeba zmínit, že římské právo rozlišovalo mezi smrtí fyzickou a smrtí právní, za kterou byla považována ztráta *statusu libertatis*, kdy dříve svobodný jedinec upadl do otroctví (*capitis deminutio maxima*). Zmíněná kapitisdeminuce byla zcela specifickým institutem římského práva, který nemá v moderním právu svůj ekvivalent. Jednalo se doslova o tzv. zmenšení osobnosti, v jehož důsledku došlo ke změně osobní individuality. Za účelem komplexnějšího pochopení institutu *capitis deminutio* lze dále ve stručnosti uvést, že právě diskutovaná kapitisdeminuce se v římském právu vyskytovala ve třech základních podobách. Byl jím shora zmíněný *capitis deminutio maxima*, jenž byl vázán na *status libertatis* a představoval tak ztrátu svobody občana, *capitis deminutio media*, jenž byl vázán na *status civitatis* a představoval ztrátu občanství, v jehož důsledku se z občana stal cizinec

---

⁷ Občanský zákoník, zákon č. 89/2012 Sb., § 25

s omezenými veřejnými a soukromými právy, a v neposlední řadě hovoří římské právo o *capitis deminutio minima*, tedy o kapitisdeminuci vázanou na *status familiae*, ke které docházelo při každé změně postavení osoby v rámci rodiny. Kromě výše uvedených dvou základních způsobů zániku právní osobnosti, tj. smrtí a kapitisdeminucí, mohl být svobodný člověk zbaven své právní osobnosti rovněž okamžikem prohlášení za mrtvého. Nicméně i v tomto případě je vhodné poznamenat, že užití institutu prohlášení za mrtvého bylo v dobách římského práva zcela výjimečné a ojedinělé a v podobě, v jaké tento institut známe dnes, se začal rozvíjet až v pozdějších dobách v právu obecném. Konstrukce prohlášení za mrtvého se v římském právu užívala především pro účely dědického práva ve spojitosti se situací, kdy nebylo jasné pořadí úmrtí jednotlivých osob, a tím pádem například ani dědická posloupnost. Vzhledem k tomu, že romanisté nerozeznávali právní domněnky úmrtí nezvěstných osob, vycházelo se při určování okamžiku smrti jednotlivých osob dle uměle konstruovaného a společností uznávaného předpokladu vážícího se na věk, potažmo na dospělost a postavení těchto osob⁸. Například zemřeli-li rodiče i děti společně násilnou smrtí nebo při katastrofě, mělo se za to, že rodiče zemřeli po nedospělých dětech, avšak před dětmi dospělými. Jako další příklad právní domněnky vztahující se k institutu prohlášení za mrtvého lze uvést případ smrti propuštěnce a jeho dítěte, kdy zahynuli-li oba společně, mělo se po právní stránce za to, že dítě zahynulo ještě před tímto propuštěncem.

1.1.2 Právní osobnost žen

Po krátkém úvodu, jehož smyslem bylo ve stručnosti nastínit způsob, jímž římské právo nahlíželo na problematiku způsobilosti mít práva a povinnosti jako takovou, se následující text bude již konkrétněji věnovat tehdejšímu pojetí právní osobnosti žen a jejich právnímu postavení v rámci římské společnosti.

V prvé řadě je vhodné zmínit, že ženy byly optikou římského práva subjektem s právní osobností, tedy způsobilostí mít práva a povinnosti a zavazovat se k nim. Ta však byla v mnoha ohledech omezená či dokonce v některých oblastech života přímo vyloučená. Ženy se tak například nemohly stát kněžkami náboženského kultu, vyjímaje panen Vestálek (o nichž bude blíže pojednáno v samostatné podkapitole této rigorózní práce), které oproti ostatním ženám měly privilegované postavení s řadou právních a politických výhod a výsad, jež byly v průběhu času ještě posilovány. Panny Vestálky tedy byly osobami *sui iuris*, jež nepodléhaly institutu poručenství

---

⁸ KINCL, Jaromír a URFUS, Valentin. Římské právo. Praha: Panorama, 1990, s. 98

nad ženami (*tutela mulierum*)⁹, který se objevuje již v dobách římského království a později byl zakotven i v *lex Duodecim Tabularum*¹⁰, jako jiné příslušnice římské společnosti.

Kromě omezení práv spojených s vyznáváním náboženského kultu, byly ženy rovněž vyloučeny z oblasti politického života. Příslušnice ženského pokolení tedy byly v dobách římského práva subjekty bez politických práv, kdy byly zároveň zbaveny i oprávnění účastnit se správy věcí veřejných, což ve svém důsledku znamenalo jejich eliminaci z účasti na rozhodování o politických záležitostech Říma. Důvodem omezení právní osobnosti žen byla dle historických podkladů a priori údajná lehkovážnost jejich ducha, tzv. *levitas animi*, pro kterou podléhaly zmíněnému institutu poručenství, konkrétně bedlivému dohledu ustanoveného poručníka (*tutor mulierum*), který je měl chránit před jejich vlastní nerozvážností. Gaiovy Instituce pak toto deklarují níže uvedeným textem.

„*Gai. Inst. 1. 144: Permissum est itaque parentibus liberis quos in potestate sua habent testamenti dare: masculini quidem sexus inpuberibus, (feminini autem sexus cuiuscumque aetatis sint, et turn (?uo) que, cum nuptae sint. ueteres enim uoluerunt feminas, etiamsi perfectae aetatis sint, propter animi leuitatem in tutela esse.*“¹¹

„*Gai. Inst. 1. 144: Zákon umožňuje rodičům v jejich závěti jmenovat poručníky pro své děti, které jsou v jejich moci, u mužských potomků z důvodu jejich věku (do okamžiku puberty), u žen bez ohledu na jejich věk či manželství; v návaznosti na naše předky, i ženám, které již dosáhly zletilosti, je potřeba z důvodu lehkovážnosti jejich mysli ustanovit poručníka.*“¹²

Zmíněná lehkovážnost však nebyla jediným důvodem pro omezení právní osobnosti žen, neboť tímto byla i tvrzená slabost (*infirmitas*)¹³, *imbecilitas*¹⁴ či *fragilitas*¹⁵ nebo zkrátka jen potřeba obecné spravedlnosti (*aequitas*). Nastíněná koncepce náhledu na nutné omezení právní osobnosti žen vycházela z právních myšlenek již jmenovaného právníka Gaia, který veřejně

---

⁹ lex XII tab. 5. 1: „*Veteres... enim voluerunt feminas, etiamsi perfectae aetatis sint, propter animi leuitatem in tutela esse; ... exceptis virginibus Vestalibus, quas etiam veteres in honorem sacerdotii liberatas esse voluerunt: itaque etiam lege XII tabularum cautum est.*“

¹⁰ SKŘEJPEK, Michal. *Postavení žen v leges regiae a zákoníku XII. Desek*. In *Ius Romanum: sborník příspěvků ze IV. konference právních romanistů ČR a SR na téma Diskriminace v římském právu* konané 2. a 3. 11. 2001 v Olomouci. 1. vyd. Sestavila BUBELOVÁ, Kamila. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002, s. 52

¹¹ Gai Inst. 1. 144

¹² Gai Inst. 1. 144 (volný překlad)

¹³ Dig. 22. 6. 9

¹⁴ Dig. 16. 1. 2. 2

¹⁵ ŽIDLICKÁ, Michaela. *Postavení ženy v antickém Římě v oblasti majetkoprávní*. In *Ius Romanum: sborník příspěvků ze IV. konference právních romanistů ČR a SR na téma Diskriminace v římském právu* konané 2. a 3. 11. 2001 v Olomouci. 1. vyd. Sestavila BUBELOVÁ, Kamila. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002, s. 77

deklaroval, jak je ostatně seznatelné z citovaného fragmentu Gaiových Institucí, že sami předkové chtěli, aby ženy pro svou lehkovážnost, případně úskočnost či chamtivost, podléhaly dohledu *tutora mulierum*, a to i ve věku, kdy už byly dospělé¹⁶. Ke shora podanému nástinu koncepce poručenství (*tutela mulierum*) v římském právu, jenž bude blíže rozpracován v samostatné podkapitole věnované právě tomuto institutu, lze závěrem zmínit, že postupem času význam *tutely mulierum* oslaboval, a to především z důvodu úpadku tradičního patriarchálního modelu agnátské rodiny, který v souvislosti se stále sílící autonomií žen při jejich právních úkonech ztrácel na svém významu, až následně zcela vymizel. Poslední dochovaný případ *tutely mulierum* tak pochází z oblasti římského Egypta a datuje se přibližně k roku 234 - 293 n. l. V Theodosiově zákoníku se již zmínka o *tutele mulierum* vůbec nevyskytuje¹⁷.

Se shora popsaného lze již na tomto místě dovodit, že postavení římských mužů a žen bylo již od dob antického Říma zcela nerovné, kdy však tato rozdílnost byla tehdejší společností všeobecně vnímána jako něco běžného, co má svůj původ v přirozeném řádu věcí.

V kontextu předchozího textu je pak vhodné k nyní diskutované problematice doplnit ještě jednu další stručnou poznámku. Ačkoliv lze jen stěží v systému římského práva výslovně hovořit o diskriminaci v takovém pojetí, v jakém se o této hovoří v současném moderním světě, konkrétně o negativní diskriminaci žen, lze se domnívat, že tehdejší samozřejmé dělení společnosti na muže a ženy v otázce rozsahu jejich práv a oprávnění vykazovalo pohledem soudobého práva znaky nežádoucího znevýhodňování ženského pokolení, tedy řečeno moderní terminologií znaky genderové diskriminace. Na druhou stranu je nutné poznamenat, že se v římském právu nejednalo pouze o zmíněnou negativní diskriminaci žen (myšleno v dnešním slova smyslu), nýbrž i o zvýhodňování pozitivní, kdy římským ženám byly přiznány určité výsady. Jednou z nich mohl být do jisté míry i samotný institut poručenství (*tutela mulierum*) či další ochranné instituty, jako například rozšířená možnost dovolání se neplatnosti právního úkonu ve prospěch ženy¹⁸.

Naznačená koncepce diskriminačního rozdělení římské společnosti byla respektována již v době královské, tedy před samotným vznikem římské republiky. Toto tvrzení lze podložit například záznamy obsaženými v Zákoně dvanácti desek, stejně tak zákony vydávanými římskými

---

¹⁶ Gai. Inst. 1. 144

¹⁷ DIXON, Suzanne. *Infirmity of sex: Womanly weakness in Roman law*, Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis 52 (1984), s. 348

¹⁸ FALADA, David. *Diskriminace a personalita práva - úvaha o sedmi zastaveních*. In *Ius Romanum: sborník příspěvků ze IV. konference právních romanistů ČR a SR na téma Diskriminace v římském právu* konané 2. a 3. 11. 2001 v Olomouci. 1. vyd. Sestavila BUBELOVÁ, Kamila. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002, s. 18

králi, nicméně lze předpokládat, že se samotné počátky diskutované diference římské společnosti na privilegovanou mužskou a znevýhodňovanou ženskou část pravděpodobně datují již k dobám raného římského práva, avšak pouze nebyly písemně zachyceny a kodifikovány. Spolehlivým kodifikovaným zdrojem poznání shora uvedeného jsou pak Gaiovy Instituce, v nichž se ve spojitosti s právním statutem ženy hovoří o zmíněné lehkovážnosti ducha (*levitas animi*)¹⁹.

Jak je však z římských právních obyčejů, tak následně i z kodifikovaných právních pramenů zřejmé, nad avizovaným možným pozitivním zvýhodňováním žen v některých oblastech života římské společnosti převažovala jejich negativní diskriminace (myšleno v dnešním slova smyslu), kdy ženské pohlaví bylo v porovnání s římskými muži znevýhodňováno na svých subjektivních právech, přičemž ke značnému znevýhodňování žen pak docházelo především v oblasti manželského a majetkového práva. Lze předpokládat, že k respektování principu nerovného postavení mužů a žen docházelo již dávno v dobách před první kodifikací zákonů hovořících o odlišném postavení mužů a žen, a to na základě zakořeněných a uznávaných právních obyčejů.

Z prvních písemných textů hovořících o rozdílném postavení mužského a ženského pokolení, které ve své podstatě zachycovaly počátky diskriminace osob ženského pohlaví, lze jmenovat například alimentační normu krále Tullia Hostilia, jenž vznikla v reakci na vojenské úspěchy trojčat Horatiů z konfliktu mezi Římany a Albany, a která byla pravděpodobně přijata právě na oslavu jejich cti a věhlasu. Římané pak pravděpodobně na základě této události schválili zmíněný zákon, prostřednictvím kterého byly do budoucna finančně podporovány rodiny, do nichž se, po vzoru výše naznačené legendy, rovněž narodila trojčata mužského pohlaví. V důsledku Hostiliovy normy tak rodiny s narozenými trojčaty - syny - dostávaly od státu finanční příspěvek na výživu, který byl poskytován z veřejných prostředků, a kterým byly tyto rodiny dotovány až do okamžiku dosažení dospělosti těchto trojčat mužského pohlaví²⁰.

„Dionysios 3. 22: Lex lata est propter illium casum (Horationum), qua usque ad meam aetatem utuntur, iubens, si cui trigemini nascerentur filii, ei de publico alimenta ad pubertatem usque suppeditari.”²¹

---

¹⁹ SKŘEJPEK, Michal. *Postavení žen v leges regiae a zákoníku XII. Desek*. In *Ius Romanum: sborník příspěvků ze IV. konference právních romanistů ČR a SR na téma Diskriminace v římském právu* konané 2. a 3. 11. 2001 v Olomouci. 1. vyd. Sestavila BUBELOVÁ, Kamila. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002, s. 51

²⁰ Dion. Hall. 3. 22

²¹ Dion. Hall. 3. 22

Z nastíněného Hostiliova nařízení lze tedy seznat, že se poskytovaná státní finanční podpora netýkala rodin, do nichž se narodila trojčata ženského pohlaví, a tyto tedy byly s velkou pravděpodobností v reálném životě o uvedený příspěvek ochuzeny.

Značná míra privilegovanosti mužského pohlaví byla zřejmá i z obsahu Romulových královských zákonů (*leges regiae*), v nichž bylo stanoveno oprávnění *pater familias* usmrtit bezprostředně po narození dítěte ženského pohlaví, pokud tyto trpěly některou z forem zmrzačení nebo znetvoření²², což lze doložit i níže uvedeným textem jednoho z Romulových zákonů. Stejně oprávnění ale neplatilo pro narozené chlapce, jejichž postižení a jiné tělesné vady nemohly být důvodem pro jejich zkrácení na životě.

„Dionysios 2. 15: Necessitatem imposuit Romulus civibus, omnem virilem prolem educare et filias primogenitas, necare vero nullum fetum triennio minorem, nisi natum mutilum aut monstrum statim post partum, quos a parentibus wxponi non prohibuit, dummodo eos prius ostenderent quinque vicinis proximis, iique id compro bassent; in eos vero, qui legibusistis non obtemperarent, poenas statuit cum alias tum etiam hanc, bona eorum pro parte dimidia publicari.²³“

„Dionysios 2. 15: Romulus stanovil občanům povinnost vychovat všechny potomky mužského pohlaví a prvorozené dcery a zakázal zabít děti mladší tři let. Bezprostředně po narození směly být zabity pouze ty, které se narodily zmrzačené nebo znetvořené. V tom případě nebránil rodičům, aby je odkládali, pokud je předtím ukázali pěti nejbližším sousedům a ti tento čin schválili. Těm, kteří se nebudou řídit těmito zákony, uložil tresty, mezi nimi bylo i odnětí poloviny jejich majetku.²⁴“

Kromě diskutovaného nerovného postavení mužů a žen v oblasti rodinného práva, se značná genderová nerovnost projevovala také v oblasti práva manželského, kde byla rovněž velmi výrazná. Podle Romulových zákonů totiž mohl muž, manžel, opustit vlastní ženu, manželku, kdykoliv v případě, že se tato dopustila travičství, podvržení dětí, cizoložství či padělání klíčů²⁵.

---

²² SKŘEJPEK, Michal. *Postavení žen v leges regiae a zákoníku XII. Desek*. In *Ius Romanum: sborník příspěvků ze IV. konference právních romanistů ČR a SR na téma Diskriminace v římském právu* konané 2. a 3. 11. 2001 v Olomouci. 1. vyd. Sestavila BUBELOVÁ, Kamila. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002. s. 54

²³ Dion. Hall. 2. 15

²⁴ SKŘEJPEK, Michal. *Texty ke studiu římského práva*. Praha: Orac, 2001, s. 12 an.

²⁵ Plut. Romulus 1. 22 a PLÚTARCHOS. *Plutarch's Lives. The Translation called Dryden's. Corrected from the Greek and Revised by CLOUGH, A. H. Volume I. Oxford Edition, 1906, s. 67*

Následky manželčina prohřešku byly stručně popsány rovněž i v jednom z pozdějších kodexů, konkrétně v Zákoně dvanácti desek, v němž je výslovně uvedeno následující:

„*Illam suam suas res sibi habere iussit, ex XII tabulis clavis ademit, exegit.*²⁶“

„*Té své přikázal, aby si vzala své věci, podle XII desek jí odebral klíče, zapudil ji.*²⁷“

V ostatních případech, kdy by byla žena vlastním manželem vyhnána, náležela by této část manželova jmění. V této souvislosti rovněž stojí za zmínku i skutečnost, že dle Romulových zákonů byla ženě zapovězena možnost opustit svého manžela.

Co se týče zmíněného travičství, lze konstatovat, že toto bylo považováno za jeden z nejnebezpečnějších prohřešků manželky, neboť bylo spojováno s předpokladem periodicity, tedy byla zde obava, aby se takovéto jednání ženy neopakovalo. Následky podvržení dítěte a cizoložství byly římskou společností spojovány s účastí třetí osoby, jež nepatřila do rodiny, na rodových obřadech, kdy tímto jednáním mohlo dojít k duchovnímu znečištění rodinné pospolitosti. Obě dvě zmíněné situace, pro něž mohl manžel vyhnat vlastní ženu, tedy byly dle romanistů spojovány s jistým sakrálním významem. Hovořil-li Romulus ve svých zákonech o padělání klíčů, které bylo dalším z důvodů, pro které mohl muž svou manželku vyhnat bez jakéhokoliv jejího nároku na společné jmění, lze se pouze domnívat, o jaké klíče se pravděpodobně jednalo a s jakým jednáním ženy byly tyto spojovány, neboť v historických pramenech není tento důvod možného zapuzení manželky blíže specifikován. Dle některých názorů odborné veřejnosti se mohlo jednat o padělání klíčů od vinného sklepa, v němž se žena uchylovala k opilství či o výrobu náhradních klíčů od společného domu manželů²⁸.

Za zmíněné opilství, stejně tak za cizoložství, mohla být žena nejen vyhnána a manželem zapuzena, ale takovéto její jednání mohlo být postiženo i trestem smrti, jenž však mohl být udělen pouze na základě rozhodnutí domácího soudu (*iudicium domesticum*). V čele takového soudu stál *pater familias* a dále pak mužští členové domácnosti, kteří plnili funkci jakýchsi přísedících či poradců otce rodiny. Zvláštní složení pak měl *iudicium domesticum* v případě, že se rozhodovalo o trestu pro ženu, jež byla v postavení *sui iuris*, neboť za této situace byly mezi členy přizvány i ženy nejbližší příbuzné. Dále je vhodné poznamenat, že samotný proces a způsob zasedání

²⁶ lex XII tab. 4. 3. Pravidlo dochováno u Cicerona - Cic. Phil. II. 28. 69

²⁷ SKŘEJPEK, Michal. Texty ke studiu římského práva. Praha: Orac, 2001, s. 27 an.

²⁸ SKŘEJPEK, Michal. *Postavení žen v leges regiae a zákoniku XII. Desek*. In Ius Romanum: sborník příspěvků ze IV. konference právních romanistů ČR a SR na téma *Diskriminace v římském právu* konané 2. a 3. 11. 2001 v Olomouci. 1. vyd. Sestavila BUBELOVÁ, Kamila. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002, s. 53 - 57

domácího soudu však nebyl římským právem výslovně upraven a byl tak převážně řízen pouze vůlí *pater familias*, který následně vynášel i samotný rozsudek, v němž mohl, avšak nemusel zohlednit doporučení přijatá zvolenými členy *iudicium domesticum*. Smyslem zřízení domácích soudů tedy byl především požadavek na přijetí spravedlivého rozhodnutí v souladu s dobrými mravy a kontrola otce rodiny při udělování sankcí za prohřešky členů jeho domácnosti. I samotné zapuzení (*repudium*) však bylo pro ženu v mnoha ohledech trestem velmi přísným, neboť pro ni znamenalo značnou pohanu a pohrdání ze strany ostatních římských občanů²⁹.

Závěrem toho textu lze shrnout, že z výše nastíněného výčtu příkladů svědčících o nerovném postavení mužů a žen, je tedy zřejmé, že diskutované znevýhodňování římských obyvatelek se projevovalo téměř v každodenním životě římské společnosti a pro ženské pokolení muselo, očima dnešní moderní společnosti, představovat značné omezení vlastní autonomie vůle.

1.1.2.1 Právní osobnost žen v postavení *alieni iuris*

Rozsah subjektivních práv a povinností žen a jejich právní postavení záleželo na tom, zdali se tato žena nacházela v postavení *alieni iuris* nebo *sui iuris*. Účelem této a následující podkapitoly tak bude podat základní charakteristiku těchto dvou forem možného postavení žen uvnitř římské *societas* a zároveň provést jejich elementární komparaci.

Postavení žen *alieni iuris* se nijak dramaticky nelišilo od postavení ostatních osob *alieni iuris* v kognátské rodině, avšak s tím rozdílem, že se ženy v postavení *alieni iuris* nemohly účastnit výkonu politických práv a některých náboženských kultů, jak již bylo ostatně naznačeno v textu shora této rigorózní práce. Hned v úvodu je vhodné rovněž uvést, že ženy v postavení *alieni iuris* zpravidla podléhaly otcovské moci *pater familias* (*patria potestas*), popřípadě moci manželské (*in manu*) svého manžela. Ve starověkém Římě převládalo manželství přísné (*matrimonium cum manu*), jehož následkem přešla žena zpravidla do moci svého manžela, případně do moci jeho otce, pokud byl manžel stále ještě osobou v postavení *alieni iuris*. Ke vzniku přísného manželství mohlo dojít pouze na základě tří následně uváděných způsobů.

Jedním z nich bylo *confarreatio*, které mělo značný náboženský charakter, neboť se jednalo o církevní akt určený pouze pro snoubence patricijského původu, který spočíval v symbolickém obětování špaldového koláče bohovi Jovovi. Samotný obřad se odehrával

---

²⁹ SKŘEJPEK, Michal. *Postavení žen v leges regiae a zákoníku XII. Desek*. In *Ius Romanum: sborník příspěvků ze IV. konference právních romanistů ČR a SR na téma Diskriminace v římském právu* konané 2. a 3. 11. 2001 v Olomouci. 1. vyd. Sestavila BUBELOVÁ, Kamila. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002, s. 56 - 58

za přítomnosti svědků, nejvyšších kněží a snoubenců, během kterého žena slíbila věrnost svému nastávajícímu manželovi. V důsledku úbytku přísných manželství se však tento způsob uzavření manželství začal stávat výjimečným a využívaným pouze pro splnění náležitostí a nároků kladených na úřady nejvyšších obětních kněží, mezi něž patřili *rex sacrorum* a *flamines maiores*, kterými se mohli stát pouze ti, kteří se narodili v manželství uzavřeném právě tímto obřadem. Obecně však lze konstatovat, že tento způsob přísného sňatku byl populární přibližně jen do konce republikánského zřízení, kdy následně začal upadat jeho význam. Za vlády císaře Augusta a Tiberia pak *confarreatio* zcela pozbylo svých občanských účinků a v éře křesťanských císařů se prakticky již nevyskytovalo.

Druhým možným způsobem uzavření *matrimonium cum manu*, o němž hovoří nejen Gaiovy Instituce, ale i další historické zdroje jako například *lex Duodecim Tabularum*, byl *usus*, neboli vydržení manželské moci nad ženou, a to po uplynutí roční vydržecí lhůty. K tomuto méně formálnímu způsobu uzavření přísného manželství docházelo tedy za situace, kdy partneři spolu déle než jeden rok žili ve společné domácnosti, avšak v případě, že žena během této doby odešla z domu alespoň na tři po sobě jdoucí noci, zmíněná roční vydržecí lhůta se přerušila. Ve své podstatě tedy nemuselo k uzavření přísného manželství tímto způsobem nikdy dojít, neboť vzdálila se žena každoročně z domu svého muže na uvedenou dobu, *manus* nad ženou nemohl nastávajícímu manželovi po právní stránce nikdy vzniknout.

V neposlední řadě se žena podřídila moci svého manžela na základě *coemptio*, tzv. koempce, jež spočívala v symbolické koupi manželky, prostřednictvím které docházelo k převodu moci otcovské na jejího nového manžela, tedy na moc manželskou. K této formální koupi manželky docházelo za přítomnosti pěti svědků a tzv. vážného (*libripens*), kterým byl plnoprávný římský občan, jehož účast byla u některých právních jednání zákonem vyžadována. Podobně jako u manželství vzniklého *per usum* byl pro vstup do takto uzavíraného manželského svazku vyžadován projev svobodné vůle obou snoubenců vyslovený právě během sňatečného aktu. Později se *coemptio* začalo využívat nejen k uzavření *matrimonium cum manu*, ale i k jiným účelům jako například ke změně poručníka či k dosažení způsobilosti ke zřízení testamentu.

Ke shora uvedenému je dále vhodné stručně doplnit, že manželka byla v přísném manželství zcela podřízena svému manželovi, kdy ve vztahu k němu byla v postavení dcery, zatímco k vlastním dětem v postavení sestry. Žena byla v tomto typu manželství výrazně omezována v oblasti majetkových práv, kdy manžel ženy byl vlastníkem všech aktiv jejího majetku a připadalo mu vše, co manželka za dobu trvání manželství nabyla. Její těžká provinění

pak byla trestána zapuzením či ztrátou věna. Rovněž i v dalších právních oblastech a sférách života mohlo dojít k jistému omezení manželky, když muž v rámci výkonu manželské moci mohl své choti ustanovit v poslední vůli poručníka. Na druhou stranu však žena měla výhodné postavení v oblasti dědického práva, a to především v dobách *ius civile*³⁰, tedy v počátcích římského státu před vydáním Zákona dvanácti desek, kdy po smrti manžela byla spolu se svými dětmi na základě civilní intestátní posloupnosti povolána v první dědické skupině tzv. vlastních dědiců (*heredes sui*), mezi něž se dědictví rozdělovalo podle hlav (*in capita*) na rovné díly. Vlastní dědicové byli rovněž dle římského práva označováni jako dědicové domácí (*heredes domestici*), nebo také jako dědicové nutní (*heredes necessarii*), přičemž jejich označení za nutné dědice bylo odrazem funkcí, které římská rodina ve společnosti plnila.

Pro ucelenější dokreslení náhledu na právní subjektivitu ženy nacházející se v manželství přísném lze ve stručnosti rovněž uvést, že uzavřela-li žena v postavení *sui iuris matrimonium cum manu*, přešla tato tímto okamžikem do moci svého manžela, případně do moci jeho otce, pokud byl manžel stále ještě osobou v postavení *alieni iuris*. Podstatnou změnou, vážící se na okamžik uzavření přísného manželství, tedy bylo pro ženu to, že se po vstupu do manželství stala osobou *alieni iuris*, a to bez ohledu na to, zda byla před uzavřením manželství osobou v postavení *sui iuris* či nikoliv. Rovněž lze zmínit, že ke změně postavení ženy a jejích subjektivních práv docházelo na základě kapitisdeminuce vázané na *status familiae*, tedy na základě *capitis deminutio minima*.

Zmíněný typ manželství však postupně, především pak v době římské republiky, oslaboval a nahradilo ho stále populárnější manželství volné. Za doby císařství se pak *matrimonium cum manu* objevovalo pouze výjimečně.

Naproti tomu se právní status ženy po uzavření manželství volného (*matrimonium sine in manu*) od jejího předchozího postavení a osobního stavu téměř nijak nezměnil, kdy i nadále zůstávala v moci otcovské, případně osobou *sui iuris*. Uzavřením volného manželství tak muži nevznikala nad jeho manželkou manželská moc, neboť zde i nadále přetrvávala moc otce nad touto ženou, který mohl využít nejrůznějších prostředků proti tomu, kdo by výkon jeho otcovské moci jakkoliv narušil.

---

³⁰ Původně tzv. obyčejové právo, které bylo představováno nepsanými normami sakrálního charakteru. *Ius civile* vycházelo z přirozeného práva a jeho nejstarší částečný zápis se nachází v Zákoně dvanácti desek. Jeho subjektem byli římské občany, kteří tak díky němu měli možnost plně participovat na právním životě (mohli obchodovat, uzavírat manželství, nakládat s majetkem, pořizovat závěť, dědit, svědčit apod.).

Jak je z výše uvedeného textu seznatelné, ženy v postavení *alieni iuris* byly významně omezeny na své právní osobnosti, a to zejména v oblasti výkonu veřejných, politických a majetkových práv. Jednalo se tedy o osoby nesvéprávné, které podléhaly autoritě v rámci rodiny, po uzavření manželství pak autoritě manželské moci svého manžela nebo jeho otce, byl-li tento ještě stále v postavení osoby *alieni iuris*. Ženy rozvedené, ovdovělé či neprovdané po smrti svého otce byly podrobeny dohledu jim ustanoveného poručníka, a to až do postklasické doby vývoje římského práva, tj. přibližně do období od třetího století n. l. do roku 476 n. l., kdy *tutela* úplně vymizela.

1.1.2.2 Právní osobnost žen v postavení *sui iuris*

Úvodem tohoto textu je vhodné zmínit, že hlavní odlišností žen v postavení *sui iuris* od postavení žen *alieni iuris* je skutečnost, že ženy se statutem *sui iuris* byly osobami svéprávnými s plnou právní osobností projevující se zejména v neomezené způsobilosti vlastnit majetek³¹, avšak i přesto takováto žena podléhala dohledu určeného poručníka (*tutor mulierum*) a její způsobilost byla tímto současně značně omezována. Zároveň se však dá konstatovat, že ženy v postavení *sui iuris* nepodléhaly moci otcovské, ani moci svého manžela, avšak na druhou stranu nemohly nikdy zprostředkovat či vykonávat rodinnou moc nad vlastními dětmi či jinými rodinnými příslušníky. Obecně tedy byly ženy v postavení *sui iuris* osobami poměrně samostatnými, avšak i přesto se rozsahem svých práv nemohly nikdy vyrovnat mužskému pokolení.

Nad ženami, které se do postavení osob *sui iuris* dostaly okamžikem smrti svého otce nebo manžela, případně po rozvodu nebo emancipaci, vykonával dohled zmíněný *tutor mulierum*, o němž bude blíže pojednáno v samostatné podkapitole této rigorózní práce. V souvislosti s výkladem o právní osobnosti žen v postavení *sui iuris* v římském právu rovněž nelze opomenout zmínku o *Senatusconsultum Velleianum*, které zabránilo od roku 47 n. l. římským ženám vstupovat do právních vztahů z pozice ručitele. Lze se domnívat, že šlo především o ochranný institut, který měl ženám poskytovat větší ochranu a lepší postavení za situace, kdy hlavní dlužník neuhradil svůj dluh a věřitel začal svou pohledávku vymáhat po ženě, která v daném právním vztahu vystupovala jako ručitel. Prostřednictvím *Senatusconsultum Velleianum* se však žena, nebo jí určený zástupce, mohla dovolat zproštění odpovědnosti a zániku povinností souvisejících se zřízeným ručitelstvím. Na druhou stranu je však potřeba zmínit, že se náhled odborné veřejnosti

---

³¹ BĚLOVSKÝ, Petr. *Propuštěnci a jejich milenky podle římského práva*. In *Ius Romanum: sborník příspěvků ze IV. konference právních romanistů ČR a SR na téma Diskriminace v římském právu* konané 2. a 3. 11. 2001 v Olomouci. 1. vyd. Sestavila BUBELOVÁ, Kamila. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002, s. 43, s. 104

na právě diskutovaný institut *Senatusconsultum Velleianum* poměrně různí, kdy se objevují i takové názory³², že *Senatusconsultum Velleianum* mělo primárně sloužit k ochraně a udržení patriarchální společnosti a vyřazení žen, jakožto nebezpečné konkurence mužů, z obchodního styku. Lze se tak setkat s názory, že ženy v dobách starověkého Říma využívaly institut ručitelství a závazky z něj vyplývající jako prostředek k docílení ukončení manželství rozvodem. Ve starověkém Římě totiž byla vysoká poptávka po půjčkách a s tím úměrně sílila potřeba ručitelství z uzavíraných závazků. Jak již bylo uvedeno shora, pokud dlužník neuspokojil pohledávku svého věřitele, přecházela povinnost splnění daného závazku na ženu, coby ručitelku. Žena se tak skrze vzniklou povinnost splnit tento závazek snažila docílit rozvodu, kdy se v následujícím procesu pomocí žaloby z příkazní smlouvy (*actio mandati contraria*) domáhala po dlužníkovi náhrady jí vzniklých nákladů. Dle názoru doc. JUDr. Židlické, Dr., se jednalo o procesní postup ženy, který ohrožoval samu podstatu patriarchálního prostředí. Obdobný právní názor, tedy, že institut *Senatusconsultum Velleianum* nesloužil a priori k ochraně žen, nýbrž k odstranění dominantního postavení mužů v oblasti obchodního styku, je možné zaznamenat i u dalších autorů, z nichž lze jmenovat například Suzanne Dixon, která své úvahy nad právě diskutovanou problematikou přiblížila ve své studii s názvem *Infirmis sexus: Womanly weakness in Roman law*³³.

1.1.2.3 Procesněprávní subjektivita žen

V souvislosti s debatovanou problematikou subjektivní způsobilosti žen rovněž nelze opomenout krátké pojednání o procesních právech, kterými ženy v dobách římského práva disponovaly. Nicméně i v této oblasti lze bez dalšího konstatovat, že ženy měly procesněprávní subjektivitu, stejně jako samotnou právní osobnost, značně omezenou. Římské obyvateľky, podobně jako osoby stížené *infamií*, nebo vojáci, nemohly jiného zastupovat na soudě, podávat státním orgánům různé návrhy včetně žalob ve veřejném zájmu (*actiones populares*), které jinak mohl k soudu v zájmu celé společnosti podat každý římský občan. Dle právníka Ulpiana bylo toto procesní omezení práv žen konstruováno z toho důvodu, aby tyto nezastávaly práci mužů, což by bylo v rozporu s povahou jejich pohlaví³⁴. I přesto, že ženám bylo umožněno vyhotovit závěť,

---

³² Viz právní názor české právničky a bývalé soudkyně Ústavního soudu České republiky doc. JUDr. Michaely Židlické, Dr.: ŽIDLICKÁ, Michaela. *Postavení ženy v antickém Římě v oblasti majetkoprávní*. In *Ius Romanum: sborník příspěvků ze IV. konference právních romanistů ČR a SR na téma Diskriminace v římském právu* konané 2. a 3. 11. 2001 v Olomouci. 1. vyd. Sestavila BUBELOVÁ, Kamila. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002, s. 78 - 79

³³ DIXON, Suzanne. *Infirmis sexus: Womanly weakness in Roman law*, *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis* 52 (1984), s. 343 - 371

³⁴ Dig. 3. 1. 1. 5

což lze ostatně vyvodit již z obsahu *Corpus Iuris Civilis*³⁵, konkrétně z Digest³⁶, kdy jim však takovéto právo bylo přiznáno až v pozdějších dobách, nemohly být spolu s dalšími osobami, jako například s dětmi, duševně chorými či osobami postiženými hluchotou, dle justiniánských Institucí svědky pořizování testamentu. Nastíněná testamentární způsobilost žen však, jak již ostatně bylo naznačeno shora, nebyla neomezená. Ženy si mohly pořídit závěť *per aes et libram*, jež představovala pořízení testamentu pro případ smrti ve formě převodu majetku na třetí osobu, která následně předala daný majetek zvolené osobě. V této souvislosti je však potřeba zdůraznit, že i při takovémto právním jednání bylo potřeba souhlasu poručníka, měla-li ho žena ustanoveného. V opačném případě, byl-li testament pořízen bez souhlasu *tutora mulierum*, byl dle *ius civile* takovýto právní úkon neplatný³⁷.

„*Gai. Inst. 2. 118: Obseruandum praeterea est, ut si mulier quae in tutela est faciat testamentum, tutore auctore facere debeat; alioquin inutiliter iure ciuili testabitur.*”³⁸

Na tomto místě dále považuji za vhodné rovněž zmínit legislativní počín prvního římského císaře Augusta, který zprostil ženy, které porodily tři děti a bylo jim alespoň dvacet pět let, povinnosti dohledu *tutora mulierum*. Jednalo se o opatření, které vešlo ve známost jako *ius trium liberorum*. Toto opatření bylo obsaženo v *lex Papia Poppaea* a svědčilo mimo jiné i mužským a ženským propuštěncům z otroctví, které měly alespoň čtyři děti. Pohledy soudobé odborné společnosti na význam Augustova opatření se částečně různí, neboť se lze seznámit s právními názory, dle kterých se jednalo o propopulační počín, který měl zvýšit porodnost tehdejších římských žen, které k plození potomků byly motivovány myšlenkou vymanění se z dohledu svého poručníka. Na druhé straně se vyskytuje řada názorů, které nastíněnou myšlenku *ius trium liberorum*, jakožto propopulačního opatření, zcela odmítají, a to s odůvodněním, že už tak byla porodnost žen do dvacátého pátého věku jejich života značně vysoká, čemuž svědčí i skutečnost, že k uzavírání manželství docházelo již mezi dvanáctým a šestnáctým rokem života ženy, přičemž povědomí o antikoncepčních metodách bylo tou dobou velmi slabé³⁹. *Ius trium liberorum* je tedy pohledem některých odborníků⁴⁰ možné chápat jako jakýsi prostředek emancipace, k němuž se

³⁵ VRANA, Vladimír. *Ženy, nežiadúca spoločnosť podľa rímskeho práva?! In Ius Romanum: sborník příspěvků ze IV. konference právních romanistů ČR a SR na téma Diskriminace v římském právu* konané 2. a 3. 11. 2001 v Olomouci. 1. vyd. Sestavila BUBELOVÁ, Kamila. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002, s. 24

³⁶ Dig. 28. 1. 5

³⁷ Gai Inst. 2. 116 - Gai Inst. 2. 118

³⁸ Gai Inst. 2. 116 - Gai Inst. 2. 118

³⁹ VRANA, Vladimír. *Ženy, nežiadúca spoločnosť podľa rímskeho práva?! In Ius Romanum: sborník příspěvků ze IV. konference právních romanistů ČR a SR na téma Diskriminace v římském právu* konané 2. a 3. 11. 2001 v Olomouci. 1. vyd. Sestavila BUBELOVÁ, Kamila. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002, s. 26

⁴⁰ Viz například právní názor vysokoškolského pedagoga doc. JUDr. Vladimíra Vransy, PhD., autora mnoha publikací věnujících se římskému právu.

císař Augustus uchýlil z toho důvodu, že by jiné přímé emancipační opatření nebylo posvěceno senátem, jehož souhlas byl k vydání takového nařízení potřebný.

Obecně však lze uzavřít, že dle názorů převážné většiny odborné veřejnosti diskutované opatření primárně sledovalo podporu porodnosti po občanských válkách a snahu zajistit nárůst ubývající populace římských vyšších tříd. Avšak vzhledem k tomu, že pravý důvod přijetí debatovaného Augustova počinu nebyl v žádných historických zdrojích výslovně zaznamenán, lze v současné době jen spekulovat nad skutečným smyslem přijetí této výsady římských žen.

Nesporným však zůstává, že diskutovaným opatřením došlo po splnění stanovených podmínek, tj. věku a počtu dětí, k rozšíření procesněprávní subjektivity žen, které se tím tak vymanily z dohledu ustanoveného *tutora*, jehož souhlas byl vyžadován ke každému významnějšímu právnímu úkonu jemu svěřené římské občanky. I přesto však nadále platilo omezení právní osobnosti a procesněprávní subjektivity římských obyvatelek, a to především v oblasti výkonu práv veřejných, politických, majetkových, stejně tak stále docházelo k jejich omezení při nakládání s dalšími oprávněními, které byly především pak osobám mužského pohlaví běžně přiznávány.

1.2 Svěprávnost v římském právu a její omezení

Hned v úvodu této podkapitoly je nezbytné upozornit na skutečnost, že soudobý právní řád České republiky, konkrétně pak občanský zákoník, využil pro konstrukci institutu svěprávnosti právě římskoprávní tradice *negotia*, kdy byla svěprávností míněna způsobilost jednotlivce k právnímu jednání, potažmo schopnost navenek projevit vlastní vůli a svým právním jednáním nabývat práva a zavazovat se k povinnostem. Právě zmíněná vlastní vůle byla pro přiznání svěprávnosti, případně pro její omezení, klíčovým faktorem, neboť na základě jejího projevu docházelo ke vzniku, změně nebo zániku daného právního vztahu. Stejně jako soudobé české právo klade důraz i na samotnou formu projevu vůle, rozlišovalo i římské právo vlastní projev vůle na verbální (slovem) a konkludentní (posunkem, kývnutím).

Dále je vhodné poznamenat, že svěprávnost nebyla přiznána všem členům římské společnosti, neboť existence vůle byla popřena u právem uměle vytvořených subjektů, tj. právnických osob, a dále u osob, které sice měly schopnost projevit vůli navenek, avšak v důsledku jejich fyzické nebo duševní nedospělosti byly považovány za osoby s omezenou schopností vlastní vůle vyjádřit (děti, duševně choré osoby apod.). Aby byla člověku přiznána plná nebo alespoň částečná svěprávnost, muselo se jednat o osobu s právní osobností, o čemž bylo

pojedbáno již v předchozím textu této rigorózní práce. Římské právo však konstruovalo i určitou výjimku, kdy svéprávnost mohly nabýt i osoby bez právní osobnosti, tedy bez způsobilosti mít práva a povinnosti. Jednalo se především o provdané ženy, za jejichž právní jednání nesl odpovědnost jejich manžel, otroky, za něž odpovídal jejich vlastník či děti, za něž byl odpovědný jejich *pater familias*.

Kromě zmíněné právní osobnosti, byly dalším určujícím předpokladem pro přiznání plné svéprávnosti kritéria v podobě věku, pohlaví a duševního zdraví daného jedince. V případě, že osoba zmíněné podmínky nesplňovala, nebyla jí způsobilost nabývat práva a zavazovat se k povinnostem přiznána, avšak při splnění alespoň některých z těchto předpokladů byla takovéto osobě svéprávnost přisouzena zpravidla v omezeném rozsahu⁴¹.

Prvním ze jmenovaných kritérií pro přiznání svéprávnosti dané osobě byl bezesporu věk. Tento předpoklad byl zároveň i stěžejním faktorem pro omezení svéprávnosti, neboť s ním byla spojována doba pro člověka nezbytná k tomu, aby mohl duševně dospět a utvářet si vlastní názory na základě vlastních prožitých zkušeností. Z pohledu římského práva tak člověk procházel třemi základními věkovými stupni, jež mu zároveň stanovovaly rozsah a meze způsobilosti nabývat práva a zavazovat se k povinnostem, míru odpovědnosti k právnímu jednání a rozsah samotné deliktní odpovědnosti za spáchané protiprávní činy.

První věkovou kategorií byly dle justiniánských Institucí děti, tzv. *infantes*, a to pouze do sedmi let jejich věku. Tyto nedisponovaly ani svéprávností, ani deliktní odpovědností, kdy veškerá právní jednání i následky jejich protiprávního chování nesl *pater familias*, případně jím ustanovený poručník.

Další věkovou skupinou byly tzv. *impuberes*. Jednalo se o děti od sedmi let věku do okamžiku dosažení dospělosti (tj. u dívek do okamžiku dvanáctých narozenin, u chlapců do doby dosažení čtrnácti let), které byly nazývány jako *impuberes infantia maiores*. Tito nedospělci měli omezenou schopnost právně jednat a zavazovat se v právních vztazích, neboť například disponovali nabývacími oprávněními (mohli přijmout dar apod.) či právem zavazovat se v právních vztazích, z nichž by pro ně plynul určitý prospěch, avšak nemohli činit kupříkladu právní jednání zcizovací, pořizovat testament, uzavírat manželství či vystupovat jako svědci podle civilního práva. Co se týče jejich deliktní způsobilosti, tato nebyla římským právem upravena jednotně, když *impuberes infantia maiores* odpovíдали za krádež a poškození cizí věci, avšak

---

⁴¹ REBRO, Karol a BLAHO, Peter. Římské právo. 3. dopl. vyd. Bratislava: IuraEdition, 2003, s. 174 - 175

za ostatní delikty byli sankcionováni individuálně, a to podle jejich schopnosti uvědomovat si důsledky svého jednání. Od okamžiku dosažení dospělosti, tj. od zmíněné hranice dvanácti nebo čtrnácti let věku (dle pohlaví), do dvaceti pěti let byly tyto osoby považovány za dospělého a plně způsobilého jedince, který však byl od vydání *lex Plaetoria* v roce 192 př. n. l. považován za tzv. dospělého nezletilce, kterého bylo zapotřebí stále ještě chránit, neboť se jednalo o člověka mladého, nezkušeného a důvěřivého, který by se mohl stát snadnou obětí někoho staršího a bezostyšného.

Posledním, nadneseně řečeno, vývojovým věkovým stádiem byly osoby dospělé, nazývané *puberes*, pro něž však byly stanoveny dvě věkové hranice, a to opětovně v závislosti na jejich pohlaví. Dívky se stávaly právně dospělými dosažením zmíněné věkové hranice dvanácti let, zatímco chlapci až o dva roky později, tedy ve čtrnáctém věku jejich života. I přesto, že *puberes* byly vnímány jako osoby právně dospělé, byla s ohledem na jejich dosavadní životní nezkušenost zohledňována hranice v období do dvaceti pěti let jejich věku, kdy bylo na tyto osoby v daném období nahlíženo jakožto na osoby nezletilé, kterým byly přiznány jisté výhody, které měly snižovat potenciální riziko zneužití jejich nezkušenosti, jak již ostatně bylo naznačeno v odstavci shora.

Druhým ze jmenovaných hlavních kritérií pro přiznání svéprávnosti, či naopak pro její omezení, bylo již několikrát debatované pohlaví. Jak však bylo nastíněno v úvodu této kvalifikační práce, o rovném postavení mezi muži a ženami v římské společnosti nemohla být řeč. Zmíněná nerovnost se promítala i do rozsahu způsobilosti nabývat práva a zavazovat se k právnímu jednání, kdy ženy byly v tomto ohledu vždy podřízeny vlivu a rozsahu oprávnění mužského pokolení. Zároveň, jak je seznatelné ze subkapitoly 1.1.2 s názvem Právní osobnost žen, jistá diference v přiznané míře práv závisela rovněž i na tom, zdali se jednalo o ženu v postavení *sui iuris* nebo *alieni iuris*. Vzhledem k tomu, že problematika právního vymezení osob v postavení *sui iuris* a *alieni iuris* byla nastíněna již v předchozím textu této práce, přičemž s tím související institut poručenství bude v podrobnostech vymezen až v následující podkapitole, lze na tomto místě v podrobnostech odkázat právě na tyto subkapitoly předkládané rigorózní práce.

Posledním, třetím hodnotícím faktorem pro přiznání svéprávnosti a vymezení jejího rozsahu, bylo duševní zdraví daného jedince. V případě, že bylo na člověka nahlíženo jakožto na osobu duševně chorou, byla tato způsobilost nabývat práva a zavazovat se v právních vztazích zcela zbavena, přičemž byla rovněž omezena na odpovědnosti za své právní jednání. Dále je v této souvislosti potřeba zmínit, že za duševně nemocnou osobu vždy jednal ustanovený opatrovník

(*curator*), který mimo jiné za svého svěřence spravoval majetek, a to vždy v souladu s jeho prospěchem a zájmy jeho rodiny. Duševně nemocná osoba omezená na své svéprávnosti tak mohla činit pouze určitá právní jednání, která byla vyhodnocena jakožto adekvátní ve vztahu k míře jejího mentálního postižení. V této souvislosti však považuji za zajímavé podotknout, že za osobu omezenou na svéprávnosti z důvodu duševní nemoci nebyli považováni jen lidé s mentálním onemocněním ve smyslu určité duševní retardace, avšak i lidé rozhazovační, nevážící si nabytého majetku, tj. marnotratníci (*prodigus*) a ženy, u nichž byla důvodem omezení svéprávnosti a samotné právní osobnosti jejich údajná lehkovážnost (*levitas animi*)⁴². Závěrem lze zmínit, že dalšími důvody, pro něž byla svéprávnost jednotlivým osobám v římské společnosti omezována, byly již v textu zmíněné *infirmitas*, *imbecilitas* a *fragilitas*, či obecný smysl pro vyšší spravedlnost a prosazování obecného prospěchu zvaným *aequitas*.

1.3 Institut poručenství (*tutela*)

V úvodu následujících odstavců je žádoucí zmínit, že římské právo rozeznávalo dva základní druhy poručenství, a to poručenství nad ženami (*tutela mulierum*), kterému bude věnován následující text a poručenství nad nedospělými osobami (*tutela impuberum*), které však s ohledem na svou věcnou nepřiléhavost k meritu této rigorózní práce bude vymezeno jen v rámci komparace těchto dvou forem poručenství, a to stručným způsobem tak, aby byly lépe pochopitelné základní rozdíly mezi těmito dvěma právními konstrukcemi římského práva.

Než však bude blíže pojednáno o problematice poručenství nad ženami, budou navazující dva odstavce věnovány krátké zmínce týkající se právní osobnosti poručenice, tedy charakteristice osoby, jež podléhala dohledu *tutora* a přiblížení smyslu tohoto římskoprávního institutu.

Lze usuzovat, že samotný rozsah právní osobnosti poručenice lze odvodit již z legální formulace poručenství, kterou se v průběhu let snažili podat mnozí romanisté. Ačkoliv se samozřejmě takto podávané definice částečně různí ze svého formulačního hlediska, význam a základní charakteristické znaky institutu *tutela mulierum* zůstávají stejné. Jednou z takovýchto formulací diskutovaného institutu je například i definice podaná prof. JUDr. Leopoldem Heyrovským, který uvedl, že: „[p]oručenství jest opatrování osoby jedné osobou druhou, které je této nařízeno proto, poněvadž ona jsouc osobou *sui iuris*, nedovede svých potřeb samostatně opatřiti“⁴³. Z podané charakteristiky poručenství tedy bez dalšího vyplývá, že základní

---

⁴² Gai Inst. 1. 144

⁴³ HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. 4. vydání. Praha, J. Otto, 1910, s. 935

podmínkou tohoto institutu bylo, aby poručenec byl osobou v postavení *sui iuri*, tedy osobou, jež nepodléhá moci otcovské, manželské nebo dočasnému podrobení se (*mancipio*). Lze tvrdit, že stěžejní funkcí diskutovaného typu poručenství byla snaha o doplnění právní osobnosti poručenec, jejíž rozsah se odvíjel od řady dalších faktorů (věk, nemoc, tělesná vada, pohlaví apod.), a to o právní způsobilost poručníka, čímž mělo dojít k uspokojení poručenecových potřeb, které si on sám nedokázal obstarat. V této souvislosti je rovněž vhodné zdůraznit, že je třeba si uvědomit, že ustanovením poručníka se tedy vlastní způsobilost poručenec mít práva a povinnosti nijak zvlášť nezměnila, nýbrž tato byla jen formálně doplněna o právní subjektivitu *tutora*, který vykonával dohled nad jemu svěřenou osobou. Rovněž je žádoucí zmínit, že poručníková právní osobnost se odvíjela od jeho *statusu personae*, případně dalších faktorů, které měly vliv na rozsah jeho právní subjektivity (pohlaví, věk apod.).

Z dochovaných publikací a dalších zdrojů lze dále vyvodit, že jedním z původních důvodů vedoucích k zavedení institutu poručenství byla a priori snaha o ochranu rodového majetku a jmění poručenec, neboť v dobách starověkého Říma příslušelo poručenství především agnátům⁴⁴ a gentilům⁴⁵ poručenec, kteří měli na rodovém majetku bezprostřední zájem. V průběhu doby však postupně posiloval morální význam institutu poručenství, s čímž úměrně rostl i počet poručníků, kteří nebyli agnáty poručenec, což ve svém důsledku mělo vliv na rozrůstání množství pravidel a omezení, jimiž byl *tutor* ze své funkce vázán.

V kontextu předchozího textu je však rovněž vhodné uvést, že poručníkem nebyly jen a pouze osoby pocházející z řad agnátů či gentilů, kteří se podíleli na správě majetku jim svěřeného poručenec, nýbrž vybraným *tutorem* mohla být i jiná úředně stanovená osoba (*tutor dativus*), která nad svým svěřencem vykonávala stejně široký okruh práv a povinností, jako tomu bylo u poručníků povolanych testamentem nebo jmenovaných ze zákona.

Závěrem lze již jen v krátkosti doplnit, že správu a pravomoc v oblasti poručenství vykonával *praetor tutelarius*, tedy jeden z nejvyšších římských úředníků, jehož funkce byla zřízena římským císařem Markem Aureliem⁴⁶.

---

⁴⁴ Z latinského slova *agnatus*, jenž označuje mužského potomka v mužské (otcovské) linii.

Muž je tedy v agnátském příbuzenském vztahu se svými předky v linii přímé, se svými syny, s jejich syny apod.

⁴⁵ Gentilita představovala příslušnost k rodu a dle Zákona dvanácti desek měla význam především v právu dědickém. Za situace, kdy se mezi dědici zemřelého nenašli agnátů ani kognátů, náležela pozůstalost právě gentilům. Význam gentility byl nejsilnější ve starších dobách Říma, postupně však upadal a v době římské republiky zcela vymizel.

⁴⁶ BERGER, Adolf. Encyclopedic dictionary of Roman law. Philadelphia: The American Philosophical Society, [1953] (Transactions of the American Philosophical Society; New Series, Volume 43, Part 2, 1953), s. 648

Jak již bylo výše uvedeno, římské právo rozeznávalo dva elementární druhy poručenství, jejichž základy se začaly formovat již v Zákoně dvanácti desek. Za zmínku na tomto místě však jistě stojí i to, že vedle poručenství (*tutela*) byl rovněž na základě *lex Duodecim Tabularum* zaveden institut opatrovnictví (*cura*), který sloužil spíše ke správě veřejnoprávních věcí. I přes odlišnou povahu právního vztahu, na němž byly zmíněné římskoprávní instituty založeny (*tutela* - soukromoprávní vztah, *cura* - veřejnoprávní vztah), se však jak poručenství, tak opatrovnictví vyznačovaly obdobným účelem, pro něž byly tyto ochranné právní instituty zřízeny. Podobně jako je tomu v soudobém českém právním pojetí konstrukce poručenství a opatrovnictví, směřoval význam těchto starověkých římských institutů k zajištění ochrany osob, které měly z nějakého důvodu, ať už pro svůj věk, nemoc, pohlaví či jiné faktory, omezenou právní osobnost, respektive k hájení osob, které nebyly schopny řádně spravovat své záležitosti či vlastní majetkovou sféru. Dle názoru většiny odborné veřejnosti se však oba zmíněné instituty překrývaly a v mnoha ohledech dokonce i prolínaly. Vymezit tak jejich základní rozdíl, kromě povahy právního vztahu, na němž byly tyto římskoprávní instituty založeny, je poměrně složité, avšak nikoliv nemožné. Osobně jsem toho názoru, že podstatu odlišnosti obou diskutovaných ochranných právních konstrukcí tvoří především to, jaké osoby těmto institutům podléhaly. Poručenství (*tutela*) totiž bylo primárně určeno osobám, které se o své právní a majetkové záležitosti mohly samy fakticky starat, avšak zákon jim to z důvodu jejich pohlaví nebo věku neumožňoval (poručenství nad ženami a nedospělci), zatímco opatrovnictví (*cura*) bylo zřízeno za účelem dozoru nad osobami, které se z důvodu vlastní fyzické nebo duševní indispozice (psychické onemocnění, tělesná vada, marnotratnost, těhotenství apod.), popřípadě s ohledem na jejich nerozvážnost a nezkušenost způsobenou věkem (*cura minorum*), nemohly o své právní a majetkové záležitosti samy starat.

1.3.1 Poručenství nad ženami (*tutela mulierum*)

Jak již bylo sděleno v předchozím textu této práce, ženy v postavení *alieni iuris* podléhaly dohledu svého otce, popřípadě na jejich majetkové zájmy a právní jednání dohlížel jejich manžel nebo otec manžela, byla-li žena provdána. U dospělých žen v postavení *sui iuris* vykonával dohledovou funkci nad jejich právním jednáním ustanovený poručník zvaný *tutor mulierum*.

K nyní rozebíranému tématu lze dále uvést, že hlavním smyslem zřízení institutu poručenství nad ženami byla především snaha o zachování rodového jmění dané ženy a ochrana jejich majetkových zájmů. Úkolem *tutora mulierum* tak bylo především zajištění dohledu nad právním jednáním ženy, nad jejím rodinným bohatstvím a majetkem, nad její účastí před soudem,

stejně tak nad samotnou morálkou této ženy, a to v takovém rozsahu, aby sama sobě nepřivodila újmu. Právní jednání ženy a nakládání s jejím majetkem tak bylo podřízeno souhlasu ustanoveného poručníka, který se účastnil významnějších právních úkonů své svěřenkyně. Jednalo se například o výkon dohledu při sepsání závěti, uzavření přísného manželství, prominutí nebo závázání se k dluhu, zcizování mancipačních věcí, propuštění otroka či zřízení věna (*dos*), k němuž docházelo na základě verbálního kontraktu, tedy ústní formou za přítomnosti obou jednajících stran⁴⁷. Jak je z podaného popisu funkce *tutora mulierum* zřejmé, kromě výkonu dozoru nad dispozičním jednáním ženy s jejím jměním a rodovým majetkem, byl poručník pověřen i k další výše nastíněné dohledové činnosti nad jednáním a chováním své svěřenkyně, čímž se tak jeho role a funkce lišila od *tutora impuberum*, kterého lze označit spíše jen za jakéhosi správce majetku nedospělého poručence, jehož hlavní náplní mu svěřené funkce, byl výkon dozoru nad majetkovými zájmy tohoto nedospělce.

Co se týče způsobu ustanovení *tutora mulierum*, hovoří Gaiovy Instituce o třech formách vzniku, a to o ustanovení poručníka testamentem, zákonem a úředním jmenováním ze strany magistráta.

První ze jmenovaných způsobů povolání do funkce *tutora* se vyznačoval tím, že právo ustanovit ženě poručníka, tzv. *tutora testamentarius*, měl *pater familias* či manžel této ženy, a to ještě před svou smrtí, nacházela-li se žena v jeho manželské moci. Za zmínku v této souvislosti jistě stojí, že manžel mohl ve svém testamentu zřídit ženě právo výběru vlastního *tutora* (*optio tutoris*), kdy takovéto právo bylo manželce přiznáno v omezeném rozsahu (*optio augusta*), neboť mohla volit svého poručníka pouze omezeně, zpravidla jen jedenkrát či dvakrát, popřípadě zcela libovolně, tedy ve své plné míře (*optio plena*), kdy právo volby *tutora* mohla uskutečnit vícekrát, respektive neomezeně, a to v případě, že by jí předchozí volba nevyhovovala⁴⁸. Bylo-li ženě tedy přiznáno *optio plena*, měla poměrně výhodnou pozici k tomu, aby se zbavila dosavadního *tutora*, který jí již jako poručník nevyhovoval.

Pro zajímavost lze v souvislosti se shora uvedeným dále zmínit, že volba poručníka v omezené míře (*optio augusta*) byla ženě dána po vyslovení následující formule:

„*Titii, své ženě, dávám volbu poručníka jen jednou, anebo jen dvakrát.*“⁴⁹

---

⁴⁷ KINCL, Jaromír. URFUS, Valentin a SKŘEJPEK, Michal. Římské právo. vyd. 2. dopl. a přeprac. v nakl. C. H. Beck vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 1995, Beckovy právnické učebnice, s. 151

⁴⁸ Gai Inst. 1. 151 - Gai Inst. 1. 153

⁴⁹ Gai Inst. 1. 152 (volný překlad)

Měl-li však manžel v úmyslu umožnit své ženě volbu poručíka dle její libosti (*optio plena*), bylo takovéto oprávnění ženě umožněno na základě vůle vyslovené manželem následujícím způsobem:

„*Titii, své ženě, dávám volbu poručníka.*⁵⁰“.

Kromě určení poručníka prostřednictvím závěti, bylo dalším způsobem ustanovení poručníka na základě zákona. Takzvaný *tutor legitimus* byl ženě často ustanoven za situace, kdy zůstavitel zemřel, aniž by sepsal svůj testament, v němž by pamatoval na jmenování *tutora* pro svou dceru nebo manželku. V praxi se však vyskytovaly i případy, kdy sice došlo k ustanovení *tutora legitimus* v obsahu závěti zůstavitele, který tuto stihl před svou smrtí pořídit, avšak v této pro svou dceru či manželku *tutora* jmenovitě neustanovil. Jako další příklad ustanovení poručníka na základě zákona lze uvést situaci, kdy zůstavitelem jmenovaný *tutor testamentarius* po určité době zemřel a žena zůstala bez přiděleného poručníka. I v tomto případě nastupoval do své funkce *tutor legitimus*⁵¹.

K dané problematice lze dále uvést, že se poručník ze zákona, od dob svého zakotvení v Zákoně dvanácti desek až do doby vlády císaře Claudia, zpravidla vybíral z nejbližších agnátských příbuzných, a to případně z patronů ženy, o jejíž poručenství se jednalo. Rovněž je vhodné uvést, že ustanovený *tutor mulierum legitimus* mohl své poručenství nad ženou převést na jiného, jím vybraného *tutora*, tzv. *tutor cessicius*, který pak vykonával dohled nad svěřeným poručencem až do doby, kdy jeden z nich zemřel, popřípadě do okamžiku, kdy byl tento *tutor* sám omezen na své svéprávnosti. V takovém případě pak poručenství opětovně přecházelo na původního *tutora mulierum legitimus*. Alespoň za stručnou zmínku dále jistě stojí, že zákonným poručníkem mohla být pouze osoba v postavení *sui iuris*.

V případě, že ženě nebyl ustanoven poručník některým ze dvou shora nastíněných způsobů, případně *tutor mulierum legitimus* nebyl pro svou nedospělost či nepřítomnost schopen poručnictví řádně vykonávat, došlo k určení *tutora* úředním způsobem, tedy ze strany magistráta (*tutor dativus*). Tento způsob zřízení *tutely mulierum* se začal uplatňovat zhruba od počátku druhého stolení př. n. l., a to na základě *lex Atilia*, jímž bylo městským prétorům svěřeno právo ustanovit poručníka, avšak vždy pouze se souhlasem poloviny počtu tribunů lidu. Obdobné oprávnění přiznával magistrátům i zákon *lex Iulia et Titia* z roku 43 př. n. l., který rozšířil právo

---

⁵⁰ Gai Inst. 1. 150 (volný překlad)

⁵¹ Gai Inst. 1. 155

výběru *tutora mulierum* v provinciích i na jejich správce⁵². Takto jmenovaný *tutor* (*tutor dativus*) vykonával svou funkci ve veřejném zájmu a nemohl se tak svého postu vzdát či jej převést na jiného poručníka, jako tomu bylo u *tutora mulierum legitimus*. Výkonu dohledové činnosti však *tutor dativus* mohl být za jistých podmínek zproštěn, čímž jeho funkce byla ukončena a ženě byl ustanoven poručník nový. Mezi zmíněné podmínky, jež musely být splněny, se bezesporu řadil i věk *tutora dativus*, konkrétně dovršení věkové hranice sedmdesáti let, dále jeho majetkové a sociální poměry, stejně tak poručníkův vztah k ženě, nad níž byla *tutela* vykonávána, popřípadě se mohly zohlednit i další faktory. Lze tedy konstatovat, že pokud byl *tutor* jmenovaný magistrátem například osobou starší sedmdesáti let nebo byl chudý, měl špatný vztah k poručenkyni, byl z venkova, neměl žádné vzdělání, trpěl tělesným či duševním postižením či vykonával poručenství nad minimálně dalšími třemi svěřenci, mohl být výkonu své funkce úředně zproštěn⁵³.

1.3.2 Ukončení *tutela mulierum* a *actio tutelae*

Jak již bylo několikrát naznačeno v textu výše, k ukončení institutu *tutela mulierum* docházelo zpravidla v důsledku několika nastalých situací. Tou první byla logicky smrt poručenkyně, tedy ženy, nad níž bylo poručenství vykonáváno, stejně tak jejího poručníka, případně jejich kapitisdeminuce. Uvedený způsob zániku *tutela mulierum* lze demonstrovat například na *capitis deminutio minima*, tedy kapitisdeminuci vázané na *status familiae*, kdy poručenkyně uzavřela přísné manželství, čímž pozbyla své svéprávnosti jakožto osoba *sui iuris* a stala se z ní osoba *alieni iuris*, která podléhala vlivu a moci svého manžela. Dalším příkladem zániku diskutovaného institutu poručenství nad ženami byla kapitisdeminuce vázaná na *status libertatis* (*capitis deminutio maxima*) či kapitisdeminuce vázaná na *status civitatis* (*capitis deminutio media*), jimiž došlo k omezení právní osobnosti samotného poručníka, který pro tuto skutečnost již nadále nemohl vykonávat mu svěřenou dohledovou činnost nad svou svěřenkyní.

Rovněž nelze opomenout ani další způsob, jímž docházelo, respektive mohlo dojít k zániku diskutovaného institutu, jímž bylo podání žaloby na sesazení poručníka z důvodu jeho nepoctivého chování ke svěřené poručenkyni. *Tutor dativus* pak byl za takovéto situace zbaven poručenství

---

⁵² SOMMER, Otakar. Učebnice soukromého práva římského. Díl I. Praha: Všehrd, 1933, s. 189

⁵³ SKŘEJPEK, Michal. Římské soukromé právo: systém a instituce. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), s. 59 a HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. 6. vyd. Bratislava: Nákladem Právnické fakulty University Komenského, 1927, Knihovna Právnické fakulty University Komenského v Bratislavě, s. 502 - 510

v okamžiku, kdy odpadl důvod, pro který byl ustanoven prozatímní *tutor* (*in iure cessio*). U testamentární tutely pak nastával zánik poručenství v případě splnění rozvazovací podmínky⁵⁴.

V této souvislosti je rovněž patřičné uvést, že žena byla v okamžiku ukončení poručenství chráněna tzv. *actio tutelae*, tedy infamující žalobou, na základě které musel poručník prokázat, jakým způsobem hospodařil s majetkem své poručenkyně, jakým způsobem ho zhodnotil či jaké právní úkony jménem své svěřenkyně provedl. Zároveň byl *tutor* povinen vydat své svěřenkyni vše, čeho za trvání *tutela mulierum* pro tuto ze své funkce nabyl a poskytnout jí náhradu škody, kterou během výkonu poručenství případně způsobil. Účelem *actio tutelae* tedy byla snaha o ochranu poručenkyně a o kontrolu dohledové činnosti *tutora*. Z výše uvedeného rovněž vyplývá, že jedním z úkolů *tutora* byla povinnost vést si o výkonu poručenství záznamy, které pak ve formě jakéhosi závěrečného účtu byly předloženy ke kontrole samotné poručenkyni.

Jak již bylo zmíněno v úvodu tohoto odstavce, jednalo se o tzv. infamující žalobu, jež měla v případě odsouzení poručníka přivodit tomuto pomluvu či hanbu. Kromě toho, že po smrti poručenkyně mohla být tato žaloba na poručníka podána i ze strany samotných pozůstalých ženy, nad níž byla *tutela mulierum* vykonávána, za zmínku rovněž jistě stojí, že ze strany dědiců poručenkyně mohla být *actio tutelae* uplatněna i po smrti samotného poručníka, tedy v případě, kdy jak poručenkyně, tak její poručník již zemřeli. Za takové situace byli za žalovanou stranu označeni dědicové poručníka. Rovněž je však žádoucí upozornit, že i poručník byl ze své dohledové činnosti procesně chráněn, kdy se po ukončení *tutely mulierum* mohl prostřednictvím *actio tutela contraria* domáhat náhrady nákladů, které vynaložil při výkonu poručenství, při správě záležitostí své poručenkyně a na zbavení se dalších břemen pro něj vyplývajících z vykonávaného poručenství⁵⁵.

V souvislosti s výše podaným textem je rovněž vhodné se alespoň ve stručnosti zmínit o postavení *tutora suspectus*, neboli o poručníkovi, který z několika důvodů, především pak morálního či finančního charakteru, nemohl dozorovou a dohledovou funkci *tutora* nad svým svěřencem zastávat či do budoucna nadále vykonávat. Takovýto poručník byl označen adjektivem *podezřelý* (*suspectus*), zpravidla za situace, kdy svým úmyslným podvodným nebo nedbalostním jednáním zkrátil svou svěřenkyni na jejím majetku, či ji absencí svého zájmu jinak omezil na jejích

---

⁵⁴ HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. 6. vyd. Bratislava: Nákladem Právnické fakulty University Komenského, 1927, Knihovna Právnické fakulty University Komenského v Bratislavě, s. 502 - 510

⁵⁵ LENHRATOVÁ, Katarína. *Žaloby z poručníctva nad ženami a ich využitie*. In: ŽIDLICKÁ, Michaela a SALÁK, Pavel. *Actiones, conditiones, exceptiones: 13. setkání právních romanistů České a Slovenské republiky*. MU Brno 13 - 14. 5. 2011. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2011, s. 40 - 42

právech. V praxi však docházelo i k dalším způsobům nepoctivého jednání a nehodného chování *tutora*, pro které nemohl nadále mu svěřenou funkci vykonávat, když příčinou jeho odvolání bylo kupříkladu i samotné nepatřičné chování k osobě poručenkyně či k její rodině, pro které ztrácel na důvěře v řádný výkon *tutely*. Za takovéto amorální nepoctivé chování v neprospěch své svěřenkyně mohl být *tutor* trestně stíhán a následně i odsouzen za *crimen suspecti tutoris*, avšak bylo nutné, aby žalobce jednoznačně prokázal, že se obviněný poručník nekalého podvodného jednání skutečně dopustil. Svědčily-li veškeré okolnosti případu právě proti osobě *tutora*, byl tento následně zbaven své funkce a veřejně zahanben.

Závěrem lze už jen doplnit, že nastíněné jednání nepoctivých poručníků a následky z jejich počínání vyplývající, byly zakotveny již v Zákoně dvanácti desek, přičemž v postklasické době vývoje římského práva se trestnost tohoto jednání začala vztahovat i na osoby nečestně jednajících opatrovníků⁵⁶.

1.3.3 Zánik a úpadek institutu poručenství nad ženami

K úpadku institutu *tutela mulierum* docházelo především v důsledku rozvíjející se emancipace, respektive v důsledku zvyšující se společenské nezávislosti římských žen. Zmíněná snaha o stále větší faktickou autonomii žen uvnitř římské společnosti tak byla, dle dochovaných právních pramenů a písemně archivovaných názorů historiků, důvodem zániku poručenství nad dospělými ženami, v důsledku čehož se *tutela mulierum* stávala spíše přežitkem a její vynucování pak především pouhým formalismem. V této souvislosti je dále rovněž žádoucí zmínit, že poslední dochovaný případ tohoto typu poručenství pochází přibližně z let 293 - 294 n. l. a vztahuje se k území římského Egypta. V Theodosiově zákoníku se již zmínka o *tutele mulierum* vůbec nevyskytuje⁵⁷.

V samotném závěru však lze konstatovat, že právní úprava poručenství obsažená v římském právu, následně podstatným způsobem ovlivnila i další vývoj chápání a vnímání tohoto institutu v novodobých právních kulturách.

---

⁵⁶ BERGER, Adolf. Encyclopedic dictionary of Roman law. Philadelphia: The American Philosophical Society, [1953] (Transactions of the American Philosophical Society; New Series, Volume 43, Part 2, 1953), s. 749

⁵⁷ DIXON, Suzanne. Infirmis sexus: Womanly weakness in Roman law, Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis 52 (1984), s. 348

2 Deliktní způsobilost v římském právu

Než bude v rámci druhé kapitoly této rigorózní práce přistoupeno k výkladu problematiky deliktní odpovědnosti žen v římské společnosti, jež je jedním z dalších hlavních témat této práce, je na úvod vhodné podat krátký exkurz do problematiky deliktní odpovědnosti v obecném slova smyslu, kdy na několika následujících řádcích bude přiblíženo tehdejší vnímání tohoto institutu ze strany římské *societas*, a ozřejmit základní znaky a podmínky pro přiznání způsobilosti k protiprávním úkonům.

2.1 Obecné vymezení deliktní způsobilosti

Pro lepší pochopení významu pojmu deliktní odpovědnosti lze, podobně jako v podkapitole 1.1 s názvem Právní osobnost v římském právu, využít současného pojetí a soudobé definice pojmu deliktní odpovědnosti v českém právním řádu. Ten vymezuje způsobilost k protiprávnímu jednání jako jistou schopnost člověka posoudit následky svých činů, potažmo jako odpovědnost nést důsledky svého chování, které je v rozporu s platnými právními předpisy.

I přesto, že římské právo s definicí deliktní odpovědnosti nepracovalo, neboť jak již bylo naznačeno v textu výše této rigorózní práce, vytváření teoretických konstrukcí a kodifikovaných výkladů hmotněprávních institutů nebylo doménou římského práva ani jeho tehdejších učenců, neboť se kladl důraz především na praktickou aplikaci práva v každodenním životě, jisté společné pojmové znaky vnímání deliktní způsobilosti, potažmo deliktní odpovědnosti, lze v obou zmíněných právních kulturách, tj. jak v římském systému práva, tak v českém soudobém právu, v obecné rovině jistě shledat.

Římské právo si však vystačilo s chápáním deliktní odpovědnosti jakožto odpovědnosti za trestné činy, za něž byla považována všechna právní jednání, která porušovala zákonem konstruované povinnosti, stejně tak povinnosti plynoucí pro adresáty práva ze smluvních jednání či z věcných práv. Podobně jako je tomu v soudobém českém pojetí deliktní odpovědnosti, byla tato i v římském právu spojována s jakousi sekundární odpovědností delikventa, tedy odpovědností za splnění povinnosti, která pro něj v důsledku jeho protiprávního jednání vyplývala. Konkrétně se jednalo o povinnost delikventa zaplatit pokutu, či obecně vzato podrobit se trestu, se kterým takovéto protiprávní jednání bylo spojováno, stejně tak se jednalo o povinnost uhradit poškozenému škodu, která byla jeho chováním způsobena. Právě ve zmíněném pořadí se dlouhá léta kladl důraz na ukládání sankcí za protiprávní jednání osob, tj. primárně byla provinilcům ukládána povinnost k zaplacení pokuty a až sekundárně bylo vynucováno samotné odškodnění

poškozeného. Teprve až v pozdějších dobách římského práva byl tento princip otočen, to znamená, že po spáchání deliktu bylo předně vynucováno poskytnutí adekvátního odškodnění, a teprve až následně, sekundárně, se po delikventovi požadovalo zaplacení uložené pokuty⁵⁸.

V této souvislosti rovněž vyvstává potřeba alespoň ve stručnosti zmínit systematiku deliktů, tedy jejich členění na jednotlivé typy. Moderní česká odborná literatura hovoří o několika desítkách nejrůznějších typů a forem protiprávního jednání. Předně lze zmínit nelegální jednání, jež naplňují znaky trestného činu, správního deliktu, disciplinárního deliktu a celé řady dalších deliktních činů. Římské právo samozřejmě takto do detailu jednotlivé druhy protiprávního jednání netřídilo, ale i přesto v členění deliktů dle římského práva můžeme najít jisté podobnosti s právem českým. Řeč je o dělení protiprávního jednání na soukromoprávní a veřejnoprávní delikty, tedy o dělení protiprávního jednání z pohledu povahy odpovědnostního vztahu. Za soukromoprávní delikty totiž římské právo, ostatně jako soudobé české právo, označovalo protiprávní jednání, v jehož důsledku vznikl odpovědnostní vztah mezi delikventem a soukromou osobou, které vznikla z pachatelova jednání určitá újma. Následně bylo pouze na této poškozené osobě, zda uplatní svůj nárok na náhradu škody a bude se po delikventovi domáhat adekvátního odškodnění. K tomu je vhodné dále dodat, že římské právo označovalo tuto skupinu soukromoprávních deliktů jako tzv. soukromé bezprávné činy (*delicta privata*), za něž byla ukládána římskoprávní terminologií řečeno soukromá pokuta (*poena privata*). Oproti tomu veřejnoprávní delikty (*crimina*) byly spojovány s odpovědností delikventa vůči subjektu, kterým nebyl poškozený ve smyslu předchozí věty, nýbrž tímto subjektem byla celá společnost či obecně vzato stát jako celek. Deliktním jednáním pachatele tak byl poškozen veřejný zájem, za což byl pachatel stíhán před veřejným soudem (*indictum publicum*), jenž rozhodoval o vině a trestu delikventa daného veřejného protiprávního činu. Tomu byl následně uložen veřejný trest, a to zpravidla v podobě postihnutí majetku, či v krajním případě sankce nejpřísnější, kterou byl trest smrti⁵⁹.

Ze shora popsaného je tedy patrné, že pachatelem soukromého nebo veřejného trestného činu mohla být pouze osoba, která měla z pohledu římského práva deliktní způsobilost. Rozsah deliktní způsobilosti jednotlivých osob se pak odvíjel především od jejich věku a duševního zdraví, kdy bližší výklad této problematiky bude podán v následující subkapitole 2.2 s názvem Deliktní

---

⁵⁸ KINCL, Jaromír. URFUS, Valentin a SKŘEJPEK, Michal. Římské právo. vyd. 2. dopl. a přeprac. v nakl. C. H. Beck vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 1995, Beckovy právnické učebnice, s. 109 - 112 a HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. 6. vyd. Bratislava: Nákladem Právnické fakulty University Komenského, 1927, Knihovna Právnické fakulty University Komenského v Bratislavě, s. 114 - 115

⁵⁹ KINCL, Jaromír. URFUS, Valentin a SKŘEJPEK, Michal. Římské právo. vyd. 2. dopl. a přeprac. v nakl. C. H. Beck vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 1995, Beckovy právnické učebnice, s. 109 - 112

způsobilost žen a dalších osob v postavení *alieni iuris* v římském právu, v níž bude pohledem římskoprávní teorie detailněji pojednáno o problematice deliktní způsobilosti vybraného okruhu osob.

Shora uvedená systematizace protiprávního jednání na soukromé a veřejné trestné činy však dle římského práva trestního nebyla jediným typologickým dělením, které Římané rozeznávali. Římské právo operovalo i s konkrétními formami a jednotlivými typy trestných činů, které se od sebe lišily dle povahy protiprávního jednání, způsobu provedení, či předmětu, vůči kterému takovéto deliktní jednání směřovalo. Ze shora podaného výkladu lze tedy vyvodit, že již římské právo trestní zavádělo kategorizaci trestných činů na základě určitých hodnotících kritérií podobným těm, které uznávají i moderní právní řády, tedy kategorizaci deliktů dle osoby pachatele, způsobu spáchání protiprávního jednání, objektu trestného činu, k jehož poškození protiprávní jednání směřuje či dle dalších skutečností a sledovaných faktorů.

Dle zmíněných kritérií byly dle republikánského *ius civile* mezi tři základní typy deliktního jednání soukromoprávního charakteru řazeny zejména krádež (*furtum*), protiprávní poškození cizího majetku (*damnum iniuria datum*) a urážka na cti (*iniuria*). Nastíněná kategorizace deliktů byla následně, v době občanských válek v prvním století př. n. l., doplněna o další praetorské soukromoprávní delikty⁶⁰, a to například o jednání vynucené hrozbou (*vis ac metus*), podvod (*dolus*) a loupež (*rapina*), která však byla na pomezí mezi právem civilním a právem praetorským.

V této souvislosti je žádoucí rovněž poznamenat, že kromě rozšíření jednotlivých typů protiprávních činů došlo v diskutovaném období i ke změně vnímání, slovy českého soudobého práva, subjektivní stránky deliktu, potažmo fakultativních doprovodných znaků této subjektivní stránky trestného činu. Řeč je o pohnutce, tedy o motivu či záměru, kterým bylo protiprávní jednání pachatele vedeno. *Ius civile* totiž k pohnutkám v souvislosti s protiprávní činností provinilce nepřihlíželo, zatímco právo praetorské již k pohnutkám právního jednání přihlížet začalo. V první polovině prvního století př. n. l. se pak k praetorským deliktům přidal ještě další veřejnoprávní pořádkový delikt, a to tzv. *calumnia*, který představoval pletichy v soudním řízení, tedy úmyslné rušení soudního řízení, protahování jeho délky či podání nepravdivé žaloby⁶¹.

---

⁶⁰ Snaha o ochranu zájmové sféry jednotlivců před zásahy delikventů se postupem času neustále zvyšovala.

V důsledku takto vzrůstajících tendencí byla ze strany praetorů poskytována jednotlivcům ochrana jejich soukromí a zájmové sféry v rozsahu, který *ius civile* do té doby neznalo. Ochrana před praetorskými delikty byla spojována s uplatňováním tzv. praetorských žalob.

⁶¹ KINCL, Jaromír. URFUS, Valentin a SKŘEJPEK, Michal. Římské právo. vyd. 2. dopl. a přeprac. v nakl. C. H. Beck vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 1995, Beckovy právnické učebnice, s. 97 - 99

Proti všem shora uvedeným trestným činům mohl poškozený podat žalobu, prostřednictvím které se domáhal adekvátního odškodnění⁶². Římské právo však rozeznávalo několik druhů žalob, kdy každý jednotlivý druh byl určen k projednání a odškodnění konkrétního typu protiprávního jednání. Vždy tak bylo nutné znát přesnou právní diagnózu daného soudního sporu, neboť nebylo možné podání jakési obecné žaloby, která by byla uplatnitelná na všechny právní případy.

Pro komplexnější dokreslení náhledu na danou problematiku lze ve stručnosti dále doplnit, že římské právo kvalifikovalo zmíněné žaloby nejen dle typu trestného činu (například *actio furti* vážící se ke krádeži či *actio doli* vážící se k podvodu), ale rovněž dle předmětu žaloby (*actiones in personam*, *actiones in rem*), dle toho, jakým právem se řídí (*actiones civiles*, *actiones honorariae*), dle toho, zda směřují k potrestání pachatele či nikoliv (*actiones rei persecutoriae*, *actiones poenales*, *actiones mixtae*), dle promlčecí lhůty (*actiones perpetuae*, *actiones temporariae*) či dle řady dalších uznávaných kritérií⁶³.

K danému tématu je rovněž vhodné poznamenat, že římské právo podmiňovalo vznik deliktu a povinností z něj vyplývajících určitými základními předpoklady, mezi které lze zařadit objektivní stránku protiprávního jednání pachatele, způsobilost pachatele spáchat protiprávní delikt a zavinění v podobě úmyslu či nedbalosti. Složka odpovědnosti trestného činu byla tedy naplněna ve chvíli, kdy pachatel činu jednal v rozporu s právní normou a způsobil svým jednáním nějakou škodu. Při odpovědnosti za zavinění však k výše uvedeným skutečnostem přibyla ještě jedna další okolnost, a to příčinná souvislost mezi vznikem škody a pachatelovým zaviněním, obecně známá jako kauzální nexus.

V návaznosti na shora podaný text je na tomto místě rovněž žádoucí výslovně upozornit na skutečnost, že výše nastíněný obecný úvod do problematiky římského práva trestního a jeho základních institutů by si jistě zasloužil bližšího a obsáhlejšího pojednání, neboť je to téma široké, které by ze své podstaty vystačilo na obsah samostatné kvalifikační práce. Nicméně s ohledem na meritum této rigorózní práce, které je a priori věnováno právnímu postavení žen v římské společnosti a jejich pozici v rámci nejrůznějších trestněprávních institutů, byl shora

---

⁶² Odškodňování poškozených v římském právu historicky prošlo značným vývojem. Zprvu byla jakýmsi odškodněním poškozeného z protiprávního jednání smrt pachatele deliktu, později se pak začal klást větší důraz na reparační funkci nároků z deliktu, tedy na poskytnutí náhrady poškozenému za vzniklou škodu v podobě naturální nebo peněžní satisfakce.

⁶³ KINCL, Jaromír. URFUS, Valentin a SKŘEJPEK, Michal. Římské právo. 1. vydání. Praha, C. H. Beck, 1995, s. 226 - 232

prezentovaný text této podkapitoly omezen pouze na zcela stručný nástin právního rámce deliktní způsobilosti a s ní souvisejících právních konstrukcí římského práva trestního.

Závěrem je žádoucí uvést, že následující text bude již blíže pojednávat o deliktní způsobilosti římských žen a její komparaci s deliktní způsobilostí ostatních osob, kterým římské právo v plném nebo omezeném rozsahu takovouto odpovědnost z protiprávního jednání přiznávalo. Obsah následujících odstavců bude dále zaměřen i na právní úpravu *actio noxalis*, tedy na přiblížení právního rámce noxální žaloby uplatňované proti *pater familias*.

2.2 Deliktní způsobilost žen a dalších osob v postavení *alieni iuris* v římském právu

Jak již vyplývá z předchozího textu této rigorózní práce, ne všechny osoby římské společnosti měly způsobilost ke kvalifikovanému právnímu jednání a stejné pravidlo platilo i v případě jejich deliktní způsobilosti.

V římském právu byla obecně respektována zásada, že osoba, jež měla právní osobnost a na ni navázanou způsobilost vstupovat do kvalifikovaných právních vztahů a zavazovat se v nich k povinnostem, tedy osoba s jistým rozsahem svéprávnosti, byla rovněž nadána i deliktní způsobilostí. Shora uvedené pravidlo však neplatilo v opačném případě, neboť z dochovaných pramenů lze seznat, že deliktní způsobilost mohla být přiznána i osobám, kterým svéprávnost přiznána nebyla, nebo jim byla přisouzena pouze v omezeném rozsahu. Mezi tuto skupinu osob, v římském právu nazývaných jako *dolicapax*, patřili marnotratníci (*prodigus*), *pubertati proximus* neboli děti od sedmi let věku do ukončení puberty (přibližně tedy do dvacátého pátého roku života), otroci, podřízení synové a v neposlední řadě právě osoby ženského pohlaví. Deliktní způsobilostí pak nedisponovaly ani děti a choromyslné osoby, které za své protiprávní jednání neodpovídaly. Byla-li tedy chováním či jednáním těchto osob jinému způsobena škoda, nemohl se poškozený na těchto hojit, tj. domáhat se uložení pokuty, ani přiměřeného odškodnění⁶⁴.

Podobně jako je tomu v mnoha moderních kulturách soudobého práva, i v římské společnosti, byla deliktní odpovědnost vázána na jistou věkovou hranici jedince. Toto lze například vyvodit z názorů římského právníka Marka Labeona, tehdejšího odpůrce císařství a autora více jak čtyřset spisů o právu, který zastával přesvědčení, že osoby od sedmi let věku jsou

---

⁶⁴ VOJÁČEK, Ladislav a TAUCHEN, Jaromír (eds.). I. česko-slovenské setkání doktorských studentů a postdoktorandů oboru právní historie a římského práva: sborník příspěvků z konference. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2013, s. 210

již natolik mentálně vyspělé a mají natolik rozvinutou rozpoznávací schopnost, že jsou schopné odpovídat za svá právní jednání⁶⁵.

„Dig. 9. 2. 5. 2 Ulpianus: *Quod si inpubes id ferrit, Labeo ait, quiafurti textur, tenevi et Aquiliaeum: et hoc putoverum, s fit iaminiuriaecapax.*“⁶⁶

Nastíněné Labeonovy právní úvahy převzal i právní teoretik Gaius, což vyplývá mimo jiné i ze třetí knihy Gaiových Institucí, v níž je uvedeno, že se nedospělec odejmutím cizí věci dopouští krádeže tehdy, pokud je velmi blízko dospělosti a chápe, že jedná protiprávně⁶⁷.

„*In summa sciendum est quaesitum esse, an inpubes rem alienam amouendo furtum faciat. plerisque placet, quia furtum ex adectu consistit, ita demum obligari eo crimine inpuberem, si proximus pubertati sit et ob id intellegat se delinquere.*“⁶⁸

Z výše popsaného lze tedy seznat, že pro přiznání odpovědnosti za protiprávní jednání osob byla římským právem stanovena pomyslná věková hranice sedmi let věku života, která byla však v porovnání s věkovou hranicí určenou pro nabytí dospělosti, s níž římské právo spojovalo dosažení svéprávnosti, tedy u dívek dosažením věku dvanácti let a u chlapců dosažením čtrnáctého roku života, značně nízká.

Jak již bylo uvedeno v předchozím textu, deliktní způsobilost mohla být přirčknuta i osobám, kterým způsobilost k právnímu jednání přiznána nebyla, nebo byla přiznána pouze v omezeném rozsahu. Mezi tyto osoby s omezenou svéprávností se řadily i ženy, které však až na drobné odchylky a restriktce (pro svůj věk, nemoc, šílenství apod.) disponovaly plnou deliktní způsobilostí. Jistý rozdíl v rozsahu deliktní odpovědnosti u jednotlivých žen byl samozřejmě způsoben jejich postavením ve společnosti, tedy tím, zdali se jednalo o osoby v postavení *sui iuris* nebo *alieni iuris*. Zatímco ženy *sui iuris* disponovaly plnou a nijak neomezenou odpovědností za své protiprávní jednání a spáchané trestné činy, ženy v postavení *alieni iuris*, které byly pod mocí *pater familias* nebo mocí panskou, byly na své deliktní odpovědnosti a pasivní legitimaci k podání soudních žalob zkráceny. Odpovědnost za protiprávní jednání a protiprávní delikty žen v postavení *alieni iuris* přebíral jejich *pater familias*, kterému římské právo přiznávalo plnou právní osobnost a způsobilost ke kvalifikovanému právnímu jednání, jež mu umožňovaly odpovídat i za právní jednání jemu podřízených osob. V praxi bylo nastíněné pravidlo uplatňováno nejčastěji za situace,

---

⁶⁵ Dig. 9. 2. 5. 2

⁶⁶ Dig. 9. 2. 5. 2

⁶⁷ Gai Inst. 3. 208

⁶⁸ Gai Inst. 3. 208

kdy se dcera *pater familias* či jeho otrokyně dopustily trestného činu. Za takovéto protiprávní jednání pak odpovídal přímo otec rodiny, a to v takové míře, jako by se tohoto deliktního chování dopustil on sám.

I když se popsané přenesení odpovědnosti za protiprávní jednání osob v postavení *alieni iuris* na držitele moci otcovské nebo panské může zdát jako výhodné (z pohledu takto podřízených osob), případně primárně motivované především jejich ochranou, ve skutečnosti byla hlavním důvodem zmíněného přenesení deliktní odpovědnosti snaha o ochranu poškozených, tedy osob, kterým jednáním žen a dalších jedinců v postavení *alieni iuris* byla způsobena určitá škoda. Poškozený se totiž po osobách podléhajících moci otcovské nebo panské nemohl domáhat náhrady škody, která mu byla způsobena deliktním jednáním těchto osob, neboť osoby v postavení *alieni iuris* zpravidla nedisponovaly žádným vlastním majetkem. Poškozený by tak byl, i přes své oprávnění domáhat se jistého zadostiučinění, krácen na svých právech, neboť náhrada škody vymáhaná na ženách a dalších osobách s omezenou svéprávností, respektive obecně vzato po osobách v postavení *alieni iuris*, by nemohla být prakticky absolutně úspěšná. Poškozený tak měl pro tyto případy možnost domoci se určitého odškodnění prostřednictvím noxální žaloby (*actio noxalis*), tedy žaloby, která v důsledku škody způsobené dcerou podléhající vlivu otce rodiny, otrokyní či jinou osobou v otcovské nebo panské moci, směřovala přímo vůči *pater familias*, který nad daným delikventem vykonával moc z titulu své *patria potestas*.

Jak je ale patrné z dochovaných pramenů, odpovědnost otce rodiny za protiprávní jednání osoby mu podřízené, nebyla neomezená, a mohl se jí zprostit za předpokladu, že delikventa, který mu podléhal z titulu otcovské nebo panské moci, vydal poškozenému, což vyplývá například z Gaiových Institucí, v nichž je zaznamenáno, že by nebylo spravedlivé, aby nepravost (synů či otroků) působila příbuzným či pánům větší škodu, než jakou cenu mají osoby jich samých⁶⁹.

2.2.1 *Actio noxalis*

Již v předchozím obsahu této práce bylo nastíněno, že osoby s omezenou svéprávností byly do značné míry omezeny ve své odpovědnosti za protiprávní jednání, kdy za škodu jimi způsobenou reálně odpovídal *pater familias*, pod jehož otcovskou nebo panskou moc daný delikvent náležel. Provinilec, tedy osoba v postavení *alieni iuris*, především pak dcera otce rodiny, otrokyně svého pána a další osoby s omezenou právní osobností a přiznanou svéprávností, sice byl formálně považován za pachatele spáchaného trestného činu, avšak odpovědnost za způsobenou

---

⁶⁹ Gai Inst. 4. 75

škodu primárně nesl právě *pater familias*. Vůči otci rodiny následně mohl poškozený uplatnit již zmíněnou noxální žalobu (*actio noxalis*), prostřednictvím které se mohl domáhat jistého odškodnění, a to ve formě uložení pokuty či přiznání náhrady škody. Nicméně je v této souvislosti vhodné upozornit na zásadu *noxa caput sequitur*, jež byla v římském právu standardně aplikována, a jež ve svém důsledku znamenala to, co již bylo naznačeno v textu výše, tedy, že pachatelem deliktu byla bez ohledu na její delikt ní odpovědnost vždy osoba, která se protiprávního jednání dopustila, tedy, s ohledem na meritum předchozí subkapitoly, vždy osoba v postavení *alieni iuris*, tj. dcera *pater familias*, otrokyně a další osoby podléhající *patria potestas*. Pro co nejucelnější pohled je pak níže uveden fragment z Digest, který zmíněnou zásadu *noxa caput sequitur* definoval ve své čtyřicáté sedmé knize.

„Dig. 47. 2. 41. 2: *Quamdiu vivit is qui furtum fecit, non perit furti actio: aut enim sui iuris est is qui furtum fecit, et cum ipso actio est, aut alieni iuris esse coepit, et actio furti cum eo est, cuius potestati subiectus est: et hoc est quod dicitur "noxa caput sequitur"*.⁷⁰“

„Dig. 47. 2. 41. 2: *Žaloba na krádež nezaniká za předpokladu, že žije pachatel, který je svým vlastním pánem, stejně tak tato žaloba nezaniká v případě, že žije delikvent, který spadá pod moc někoho jiného. Za takovéto situace se však žaloba podává proti tomu, kdo nad pachatelem takovou moc vykonává. A to je důvod, proč se uplatňuje zásada „noxa caput sequitur“ (trest stihá hlavu)*.⁷¹“

Kromě citovaného fragmentu se odpovědnosti za delikt ní jednání věnovala i čtvrtá kniha Gaiových Institucí, jejíž úryvek přiléhavý k nyní diskutované problematice zní následovně:

„Gai Inst. 4. 75: *Ex malefims filiorum familias seruorumque, ueluti si furtum fecerint aut iniuriain commiserint, noxales actiones proditae sunt, uti liceret patri dominoue aut litis aestimationem sufferre aut noxae dedere. erat enim iniquum nequitiam eorum ultra ipsorum corpora parentibus dominisue damnosam esse*.⁷²“

„Gai Inst. 4. 75: *Za přestupek, jako je krádež nebo urážka na cti, spáchaný synem nebo otrokem, se noxální žaloba podává proti otci nebo pánovi, který má možnost buď za pachatele*

---

⁷⁰ Dig. 47. 2. 41. 2

⁷¹ Dig. 47. 2. 41. 2 (volný překlad)

⁷² Gai Inst. 4. 75

*zaplatit způsobenou škodu, nebo tohoto delikventa vydat, aby si tuto škodu následně sám odpracoval.*⁷³“

Je však potřeba upozornit, že za situace, kdy osoba v postavení *alieni iuris* přešla pod výkon moci jiného *pater familias*, přenesla se spolu s ním na nového otce rodiny i pasivní legitimace spojená právě se zmíněnou noxální žalobou. Římské právo však pamatovalo i na případy, kdy by se z plně svéprávného delikventa, tedy osoby v postavení *sui iuris*, stala osoba podřízená *pater familias*. V takovém případě by pasivní legitimace z *actio noxalis* přešla na otce rodiny odpovědného za protiprávní jednání delikventa z titulu jeho *patria potestas*.

Rovněž je však zapotřebí uvést, že i využití institutu noxální žaloby mělo jisté limity, a to především za situace, kdy poškozeným z protiprávního jednání provinilce byl přímo *pater familias*, jehož otcovské nebo panské moci pachatel trestného činu podléhal, a který se tak v jeden okamžik nacházel nejen v postavení poškozeného, ale zároveň i v pozici osoby odpovědné z deliktního jednání provinilce, vůči kterému mohla být *actio noxalis* uplatněna. Došlo-li v praxi k nastíněné situaci, bylo využití debatovaného žalobního institutu pro poškozeného, tedy pro *pater familias*, zapovězeno, a to i tehdy, stala-li by se následně z pachatele osoba v postavení *sui iuris*. Obdobným způsobem byl limitován i poškozený v postavení osoby *sui iuris*, pod jehož moc by následně přešel pachatel protiprávního činu, jímž byla poškozenému způsobena určitá škoda, neboť by se tímto přechodem osoby *alieni iuris* pod jeho otcovskou, potažmo panskou moc, stal zároveň žalobcem i stranou žalovanou.

Diskutovaný princip *nox caput sequitur* však neměl jen čistě trestněprávní charakter, neboť jeho význam byl uplatňován i v soukromoprávních odvětvích římského práva jako například v římském právu smluvním. V kupních smlouvách, jejichž předmětem byl prodej otroků jakožto osob v postavení *alieni iuris*, se mimo jiné kladl důraz na to, aby tyto obsahovaly prohlášení původního vlastníka, coby prodávajícího, že daný otrok není odpovědný za jakýkoliv trestný čin, tedy, že jeho delikt ní odpovědnost není dotčena, a tím pádem, že s koupí daného otroka nepřechází na nového majitele, tedy kupujícího, jakákoliv odpovědnost z protiprávního jednání převáděného otroka.

---

⁷³ Gai Inst. 4. 75 (volný překlad)

3 Římské právo trestní a postavení ženy jako subjektu trestněprávního vztahu

V úvodu této kapitoly, jež je jedním z dalších hlavních témat předkládané rigorózní práce, bude pár následujících řádků věnováno literatuře, která se římským právem trestním věcně zabývá, stejně tak obecnému nástinu problematiky, která bude v rámci nadcházejících odstavců detailněji rozebírána.

Co se týče odborné monografie, jež by posloužila jako vhodný podklad při studiu římského práva trestního, lze dle mého názoru konstatovat, že této hodnověrné literatury není mnoho, a to především v porovnání s odbornými publikacemi, které se věnují ostatním právním odvětvím římského práva jako například právu občanskému, majetkovému, manželskému či právu dědickému. Proto bylo při zpracování obsahu této kvalifikační práce, a především pak následujícího textu, čerpáno zejména ze zahraniční literatury a cizojazyčných odborných pramenů, které lze hodnotit jako vhodný zdroj poznání a porozumění problematice, jež je meritem této kapitoly. Rovněž je vhodné poznamenat, že převážná většina dochovaných historických pramenů je sepsána mužskými autory, tehdejšími učiteli, kteří s ohledem na dobovou mentalitu považovali ženy za bytosti lehkovážné, často vzpurné a prostopášné, jejichž jedním z hlavních životních úkolů měla být především péče o domácnost a výchova dětí. V tomto duchu pak vyznívá právě řada zmíněných historických děl, které je tak potřeba, dle mého názoru, brát s určitou rezervou, a to mimo jiné i z toho důvodu, že tyto absentují jakákoliv vyjádření či svědectví římských žen nebo jejich vlastní pohled na aspekty a způsob života v dobách římského státu.

Na tomto místě je dále žádoucí poznamenat, že za účelem lepší orientace bude následující text rozdělen do několika podkapitol, které budou věnovány vybraným institutům římského práva trestního. I přesto, že jak již bylo zmíněno shora, k trestní problematice římského práva existuje značně omezené množství historiografických, literárních a jiných odborných děl, již by podávala ucelený výklad římského práva trestního, jedná se obecně o téma vcelku široké, jehož výklad by nebylo možné relevantním způsobem podat v obsahu jedné kvalifikační práce. Z tohoto důvodu bylo s přihlédnutím k meritu předkládané práce, k němuž se zpracovaný text váže, přistoupeno k omezení výkladu pouze na obecný nástin problematiky římského práva trestního, a to z pohledu jeho historického vývoje a zavedeného dualismu ve vztahu k nerovnému postavení římských mužů a žen a na interpretaci problematiky trestných činů, jejichž pachatelem mohla být pouze nebo převážně žena, anebo za něž byly římské ženy trestány výrazně přísněji než mužští obyvatelé římského státu.

Mezi zmíněné trestné činy, jež budou v následujícím textu detailněji rozebírány, je zařazen trestný čin cizoložství (*adulterium*), smilstva (*stuprum*), kuplířství (*lenocinium*) a s tím související prostituce, bezprávný čin potratu (*abortum*) a provinění spáchaná kněžkami bohyně Vesty.

3.1 Stručný historický exkurz do římského práva trestního

Z obsahu historiografických publikací je seznatelné, že se římské právo trestní začalo výrazněji utvářet především v dobách rozvoje římské republiky, kdy předně docházelo k formování trestního práva procesního a teprve posléze k definování základů trestního práva hmotného, které vymezovalo limity jednotlivých trestných činů a podávalo jejich elementární charakteristiku. Jistou příčinu výše uvedeného lze shledat mimo jiné v tom, že se v Římě, toho času v poměrně malém rozvíjejícím se městském státě, řešily a trestaly především drobné odchylky běžného chování římských občanů a mravního jednání obyvatelstva, kdy potřeba ustanovit a blíže specifikovat závažnější zločiny vyvstala až v době ekonomického a územního rozmachu římského impéria, kdy docházelo mimo jiné k rozvoji a růstu významu římské pospolitosti.

3.1.1 Království

Někteří historiografové však shledávají první nepřímé známky formování římského práva trestního již v samotném prvopočátku vzniku Říma, kdy byl tento stát ještě malou patriarchální a silně konzervativní kolonií zemědělských osadníků. Podle historika Tita Livia byly základní kameny římského práva trestního položeny již v době legendárních zakladatelů města, tj. v mýtických dobách Romula a Rema, což lze ostatně doložit i níže uvedeným úryvkem z jeho díla s názvem Dějiny (*Ab Urbe condita libri*), k jehož sepsání Livius přistoupil počátkem třicátých let př. n. l. Výsledkem Liviovy usilovné práce pak bylo rozsáhlé dílo o sto čtyřiceti dvou knihách (svitcích), které je považováno za umělecký výklad celé římské historie, a to od jejích mýtických začátků až do roku 9 př. n. l.

„Rebus divinis rite perpetratis vocataque ad concilium multitudine quae coalescere in populi unius corpus nulla re praeterquam legibus poterat, iura dedit; quae ita sancta generi hominum agresti fore ratus, si se ipse venerabilem insignibus imperii fecisset, cum cetero habitu se augustiorem, tum maxime lictoribus duodecim sumptis fecit.”⁷⁴

---

⁷⁴ Liv. I. 8

„Romulus řádně vykonal bohoslužby a svolal do shromáždění lid; ten však nemohl srůst v tělo jednoho národa jinak než zákony. Proto jim dal právní řád. Měl za to, že se to zřízení stane posvátným prostému ještě lidu, jestliže sám sebe učiní ctihodným odznaky moci. Proto si dal vznešenosti i jinak, a to jak šatem, tak zejména přibráním čestného průvodu dvanácti liktorů.⁷⁵“

I přesto, že z obsahu uvedeného úryvku explicitně nevyplývá, že by se počátky římského práva trestního datovaly již k dobám života Romula a Rema, když citovaný text obsahuje pouze obecnou zmínku o položení základů právního řádu římského státu, dle názoru některých historiků lze drobné nuance ve vztahu k římskému právu trestnímu spatřovat již v tom, že se v mýtických prvopočátcích římského státu hovořilo o trestech ukládaných provinilcům, kteří byli za svá nepatřičná jednání sankcionováni rukou někoho jiného, tj. třetími osobami, kterými byli, jak napovídá text úryvku, tzv. liktoři, kteří vykonávali funkci veřejných sluhů, jenž v řadě za sebou kráčeli před úředníkem a na rameni měli položený *fascēs*, tj. svazek dvanácti prutů obepínající sekeru, který byl symbolem římské moci a práva.

Co se však týče historického vývoje římského práva trestního procesního, lze konstatovat, jak již ostatně bylo uvedeno výše, že toto právní odvětví doznalo výraznějšího rozvoje především v dobách římské republiky, kdy docházelo ke značnému rozmachu skutkových podstat do té doby uznávaných trestných činů a současnému oslabování výsadního procesněprávního postavení římských králů a následně i dvou zřízených magistratur (*duoviri perduellionis* a *quaestores parricidii*), které byly do římského trestního procesu rovněž zapojeny.

Vzhledem k tomu, že v dobách římského království bylo trestní právo ve velkém rozsahu ovlivňováno náboženstvím, které mělo na život římského obyvatelstva značný dopad, není až tak překvapivým zjištěním, že i roli soudce a rozhodčího trestních procesů zastávala nejuznávanější a nejvyšší římská náboženská autorita, kterou byl *pontifex maximus*, jež byla vykonávána rovněž samotným králem. Ten měl sice možnost se při svých úvahách nad povahou a závažností spáchaného protiprávního jednání provinilců obrátit na poradní sbor složený z představitelů jednotlivých římských rodů, avšak vysloveným stanoviskem svých poradců nebyl nikterak vázán. V době královské se tak dá hovořit o absolutní moci římského krále (*coercitio*) jak v oblasti procesněprávní, tak i ve vztahu k legislativní činnosti a prosazování zákonů⁷⁶.

---

⁷⁵ TITUS LIVIUS. Dějiny I (*Ab Urbe condita*). svazek 11 (překlad KUCHARSKÝ, Pavel a VRÁNEK, Čestmír). Praha: Svoboda, 1971, s. 500

⁷⁶ KINCL, Jaromír. URFUS, Valentin a SKŘEJPEK, Michal. Římské právo. 1. vydání. Praha, C. H. Beck, 1995, s. 320

Jak bylo naznačeno v již podaném textu této práce, náboženství v dobách římského království mělo značný vliv nejen na soukromý život obyvatelstva, ale zasahovalo v mnoha ohledech i do sféry právní. Tento vliv pak byl znatelný právě v trestním právu procesním, kdy hlavním cílem iniciovaného soudního jednání byla především žalobcova snaha o zachování smíru s bohy (*pax deorum*), který byl, dle názoru žalobce, ohrožen nebo narušen chováním daného provinilce. Po vyslovení verdiktu měl žalovaný možnost se proti takovému rozsudku ohradit, avšak pouze v určitých případech a za situace, kdy to příslušnými královskými zákony bylo výslovně povoleno. V rámci provinilcem iniciovaného navazujícího řízení pak rozhodovalo římské kuriální shromáždění (*comitia curiata*), jež se zabývalo především otázkami z oblasti práva rodinného, testamentárního a problematikou zasahující do náboženských a válečných záležitostí. Odsouzený se na toto shromáždění mohl obrátit pouze v méně závažných případech, a to proti rozhodnutí *quaestora*, který zastával činnost vyšetřujícího soudce a postupem času i další funkce jako například správce státní kasy, vymahače daní a pachtu či opatrovníka státního archivu.

Z pohledu římského práva trestního však shora popsaný procesní postup obrany proti rozhodnutí *quaestora* nelze chápat jakožto institut odvolání tak, jak jej známe dnes, respektive tak, jak jej rozeznávalo římské právo od doby republikánského zřízení Říma, avšak i přesto lze, dle názoru některých historiků, v tomto spatřovat jakéhosi vývojového předchůdce *ius provocationes*, tedy práva na odvolání, jež bude blíže přiblíženo v samostatné subkapitole 3.1.2 s názvem Republika.

V krátkosti je pak na místě závěrem doplnit, že celý tehdejší průběh soudního procesu se poměrně značně lišil od trestního řízení v podobě, kterou známe dnes, když objektivní hodnocení spáchaného skutku ustupovalo řečnickému umění a přesvědčovací schopností jednotlivých účastníků sporu.

3.1.2 Republika

Výraznou změnu přineslo do oblasti soudního trestního procesu nastolení republikánského zřízení v Římě, kdy došlo k rozdělení výlučné soudní pravomoci krále v trestněprávní oblasti mezi *pontifex maximus* a magistráty, kterým náleželo *imperium*, tedy nejvyšší vojenská a soudcovská moc. Těmito magistráty pak byli zpravidla konzulové, kteří měli de facto neomezenou pravomoc při rozhodování o vině, nevině a trestu provinilce, čímž prakticky nahradili procesní kompetence římských králů. Opomenout nelze ani skutečnost, že proti rozhodnutí konzulů nebylo přípustné odvolání.

V období římské republiky pak došlo k další významné události, jež byla naznačena již v obsahu předchozí subkapitoly, a to k zavedení práva provokace (*ius provocationes*), které umožňovalo římskému občanovi, o jehož vině a trestu bylo rozhodnuto magistráty, podat odvolání, které bylo do té doby odsouzeným provinilcům obecně zapovězeno. Návrh zákona, kterým byl do praxe tento institut zaveden, byl předložen z iniciativy konzula Publia Valeria v roce 509 př. n. l. a byl publikován pod oficiálním názvem *lex Valeria de provocatione*.

V této souvislosti je však potřeba zdůraznit, že institut odvolání nepředstavoval právo odsouzených odvolat se proti každému rozhodnutí magistráta. I přesto, že seznam trestů, proti nimž bylo diskutovaný procesní prostředek obrany možné použít, v průběhu času poměrně rychle narůstal, nebylo přípustné se odvolat například proti rozhodnutí magistráta s mocí exekutivní (*impérium militiae*), která platila i mimo městské obvody Říma či proti rozhodnutí mimořádných magistratur, které rozhodovaly především v procesech se zrádci.

Téměř absolutní moc magistrátů, potažmo konzulů, pak trvala přibližně do roku 494 př. n. l., kdy byli ustanoveni tribuni lidu (*tribunus plebis*), kteří byli volenými zástupci lidu se zájmem na ochranu a prosazování blaha plebejců. V rámci své působnosti mohli vetovat rozhodnutí magistráta o vině a trestu římského občana, kdy tato jejich pravomoc byla více méně jakousi alternativou k *ius provocationes*.

K výraznému rozmachu římského práva trestního pak došlo v souvislosti s politickou a mocenskou expanzí římské republiky. V daném období však nedošlo jen a pouze k rozvoji trestního práva procesního, ale logicky i k rozmachu v rovině hmotněprávní, neboť v důsledku hospodářských a politických změn způsobených územní a mocenskou expanzí Říma přibývalo dalších zločinů, které bylo potřeba sankcionovat. V tomto důsledku pak lze období republikánského zřízení Říma považovat za dobu rozkvětu římského práva trestního.

3.1.3 Císařství

Zmíněný rozmach trestněprávní problematiky následně pokračoval i v dobách římského císařství, kdy docházelo k dalším změnám, a to jak v rovině trestního práva hmotného, tak procesního. V hmotněprávní oblasti byl znatelný nárůst počtu druhů trestních sankcí, které byly za protiprávní jednání provinilcům běžně ukládány. Nad rámec těch, které byly rozeznávány v dobách předcházejících císařskému zřízení, se nově objevil například trest zákazu zastávání úřadu, konfiskace majetku, *ademptio bonorum*, nucené vyhnanství a další. Jistou novinkou v trestání bylo udělování tělesných sankcí, veřejných prací nebo prací v dolech, tedy, obecně

vzato, sankcí, které výrazně zasahovaly do osobní svobody jednotlivce a jeho práva na svobodu pohybu. Výjimku netvořil ani trest smrti, který v římském císařství doznal značných změn, když se populárním stalo například ukřižování pachatele či jeho předhození šelmám⁷⁷.

Co se týče vývoje trestního práva procesního v dobách římského císařství, lze konstatovat, že v důsledku oslabování do té doby uznávaného procesu, jenž respektoval dosavadní principy republikánského zřízení, docházelo k posilování postavení a funkce císařů, kteří tak v nastoleném císařském zřízení získávali čím dál větší prostor pro své právní úvahy a rozhodovací činnost.

Nastíněná změna spojená s přechodem na novou formu zřízení římského státu však nebyla až tak razantní, jak by se bylo možné domnívat. I nadále byly zachovány některé instituty, které byly úzce spjaty, či vykazovaly jistou míru kontinuity s republikánským zřízením. Na přelomu těchto dvou vývojových období, tedy koncem republikánského zřízení a počátkem císařství, byl kupříkladu v římském státě znatelný dualismus trestního procesu, který někteří právní historici vyvrací dokonce svými úvahami ohledně možného procesního trialismu, když se měl vedle uznávaného systému soudních porot (*quaestiones*) (trestní proces probíhající před komiciemi (lidovými shromážděními), k jehož zahájení bylo potřeba návrhu magistráta, který byl jak vyšetřovatelem, žalobcem, tak i obhájcem) a nově zavedeného extraordinárního procesu, nazývaného také systémem císařského procesu (*cognitio extra legem*), využívat i částečně reformovaný senátní proces.

Co se týče problematiky ukládání sankcí, byly tyto v dobách římského císařství obecně ponechány na uvážení na straně soudce. Obdobně jako je tomu dnes v moderních právních řádech, byly ze strany soudce rovněž zohledňovány skutečnosti a okolnosti věcně přílehlavé k meritu daného případu, jako například osobnost pachatele, jeho majetkové a sociální poměry, postoj ke spáchanému skutku a další faktory, které po jejich komplexním zhodnocení a posouzení dovedli daného soudce k závěrečnému verdiktu o vině pachatele a výši potenciálního trestu. V dobách císařského zřízení tak již můžeme vidět rodící se principy moderního práva, jenž operuje s pojmy jako například recidiva, trestný čin ve stádiu pokusu, dokonaný trestný čin a dalšími.

---

⁷⁷ KINCL, Jaromír. URFUS, Valentin a SKŘEJPEK, Michal. Římské právo. 1. vydání. Praha - C. H. Beck, 1995, s. 335 - 336

3.2 Dualismus římského práva trestního z pohledu právem chráněného zájmu

Jak lze vyvodit z předchozího textu této práce, římské právo trestní je poměrně obsáhlým právním odvětvím, které se již od dob svého rozvoje začalo diferencovat na dva základní druhy, a to trestní právo soukromé a trestní právo veřejné. Ostatně lze doplnit, že toto členění římského práva trestního bylo rovněž naznačeno již v podkapitole věnující se obecnému vymezení delikttní způsobilosti, v níž bylo ve stručnosti pojednáno o dělení protiprávního jednání dle povahy odpovědnostního vztahu, tedy na trestné činy soukromoprávní a veřejnoprávní.

Obdobně je tedy tomu i u základního dělení římského práva trestního jako celku, které podléhalo zmíněné soukromoprávní a veřejnoprávní kategorizaci. I v tomto případě je hlavním kritériem nastíněného členění především právní zájem, který byl protiprávním jednáním, za nějž byla následně ukládána určitá trestní sankce, fakticky porušen. K tomu lze dále doplnit, že trestní právo soukromé dopadalo na situace, ve kterých byl dotčen soukromý zájem poškozeného, tedy práva a svobody daného jednotlivce. Spáchaným delikttním jednáním tak byly dotčeny především normy soukromého práva, předně pak majetková a osobnostní sféra poškozeného, které zpravidla označovaly protiprávní jednání provinilce za *delictum*. Naopak trestní právo veřejné se zabývalo zločiny, tedy protiprávními činy označovanými římským právem trestním za *crimen*. Jednalo se a priori o trestné činy, které porušovaly normy práva veřejného, které byly primárně konstruovány na ochranu veřejného zájmu a regulaci vztahů mezi státní mocí a občany římského státu.

Je však potřeba zmínit, že v praxi docházelo k částečnému prolínání obou větví římského práva trestního, když se trestní právo soukromé nezabývalo výhradně jen delikty ve smyslu *delictum*, ale okrajově i těmi zločiny (*crimen*), u kterých byl výkon rozhodovací pravomoci spojen nikoliv se státní mocí, nýbrž se samotným jednotlivcem, kterým býval zpravidla *pater familias*⁷⁸.

Závěrem je pak vhodné pro dokreslení celé problematiky dělby římského práva trestního na soukromoprávní a veřejnoprávní větev uvést fragment z Digest, jež zachycuje tehdejší úvahu právníka Ulpiana ohledně diferenciaci práva na právo soukromé (*ius privatum*) a právo veřejné (*ius publicum*):

„Dig. 1. 1. 2: *Huius studii duae sunt positiones, publicum et privatum. Publicumius est quo ad statum rei romanae spectat, privatum quo ad singulorum utilitatem: sunt enim quaedam*

---

⁷⁸ KINCL, Jaromír. URFUS, Valentin a SKŘEJPEK, Michal. Římské právo. 1. vydání. Praha, C. H. Beck, 1995, s. 317

*publice, utilia, quaedam privatim. Publicum ius in sacris, in sacerdotibus, in magistratibus constitit. Privatum ius tripartitum est: collectum denique est ex naturalibus praeceptis aut gentium aut civilibus.*⁷⁹“

„Dig. 1. 1. 2: Toto studium má dvě základní části, veřejnou a soukromou. Veřejné právo se vztahuje na užitek římského státu, právo soukromé na zájem jednotlivce: neboť něco se týká veřejného užitku, něco soukromého. Veřejné právo se vztahuje na posvátnost kněží a státních úředníků. Soukromé právo se dělí na tři části, neboť se skládá z předpisů práva soukromého, práva mezi národy a práva občanského.⁸⁰“

3.3 Dualismus římského práva trestního z pohledu trestání mužů a žen

Z již podaného textu zpracované rigorózní práce bezesporu vyplývá, že pozice mužů a žen byla v římské společnosti značně nerovná, když ženské pokolení mělo v mnoha oblastech života specifické postavení, které s sebou neslo omezení na právech a svobodách, a to jak v oblasti života soukromého, tak i veřejného, a to včetně práva trestního.

V této souvislosti lze konstatovat, že nastíněný dualismus ve vztahu k právnímu postavení mužského a ženského rodu se projevoval i v samotném trestání, respektive v přísnosti sankcí, které byly pachatelům trestných činů za jejich protiprávní jednání římským právem ukládány. Z odborné literatury je patrné, že hlavní důraz byl kladen především na morálku, dodržování etických zásad a společenských konvencí, přičemž i za nepatrné porušení byly římské ženy postihovány mnohem přísněji než mužští členové římské *societas*.

Zmíněný pohled římské společnosti na to, co je jednáním po právu a co již vykazuje jistou míru nemorálnosti a protiprávnosti, za níž je nutné provinilce potrestat, se projevovala především u trestání činů, které se určitým způsobem dotýkaly sexuality, cudnosti a samotné mravnosti. Z důvodu častého, a dá se říci i nepřiměřeného, trestání žen za sebemenší náznaky prostopášného, nemravného či jinak pobuřujícího chování, se postupně začaly rozvíjet i emancipační snahy iniciované obyvatelkami římského státu, které se především v období konce římské republiky snažily urputněji prosazovat vůči vládnoucím vrstvám a pravidlům nastolených předními představiteli římské říše.

---

⁷⁹ Dig. 1. 1. 2

⁸⁰ Corpus Iuris Civilis. Digesta. Tomus I. Přeložili BLAHO, Peter a VAŇKOVÁ, Jarmila. Bratislava: Eurokodex, 2008, s. 53 - 54

I přesto, že tyto emancipační snahy ženského kolektivu byly vždy poměrně rychle potlačeny, jistý dopad na římskou společnost bezesporu v určité míře měly. V této souvislosti lze uvést například zákony císaře Augusta na obnovu morálky, především pak *lex Iulia de adulteriis*, který byl namířen proti morální zkaženosti a komplexně upravoval sexuální trestné činy, jejichž pachatelem byla a priori římská žena. Byl to pravděpodobně právě císař Augustus, který jako první tvrdě vystoupil proti rozmáhající se promiskuitě, cizoložství a obecnému úpadku mravů, kdy se vydáním jmenovaného zákona v roce 18. př. n. l. snažil aktivně bojovat proti celkové demoralizaci antické společnosti. S ohledem na obsah některých historických zdrojů se pak lze domnívat, že jeho jednání bylo motivováno především vlastní zkušeností s cizoložstvím, kdy první dvě císařova manželství skončila rozvodem pravděpodobně iniciovaným právě z důvodu nevěry ze strany jeho tehdejších manželek. Augustův zákon byl nejen hmotněprávním předpisem, jenž podával popis jednotlivých sexuálních trestných činů, nýbrž i předpisem procesním, který obsahoval poměrně detailní úpravu trestního procesu. V této souvislosti rovněž stojí za zmínku i to, že jmenovaný zákon nebyl ryze trestněprávním legislativním počinem, který by se dotýkal pouze trestání nemravných protiprávních jednání spáchaných aktivitou římských žen, když se právní úprava tohoto zákona dotýkala i práva rodinného. *Lex Iulia de adulteriis* totiž zpříšňoval možnosti rozvodů, kdy byla stanovena poměrně tvrdá pravidla pro ukončení manželství. Například propuštěné otrokyně, které se následně provdaly za svého pána, nemohly o rozvod manželství vůbec požádat, stejně tak byla rigidita manželského svazku posilována tím, že rozvod mohly povolit jen úřady, a to za přítomnosti sedmi svědků⁸¹.

Co lze dále považovat za určitou zajímavost je skutečnost, že na rozdíl od cizoložství, kuplířství, homosexuality a dalšího sexuálně motivovaného protiprávního jednání, nebyla římskou společností potírána prostituce, když tato byla naopak postupem času dokonce legalizována. Hlavním motivem rozšiřování prostituce vykonávané svobodnými Římkami byl, dle myšlenek historika Vladimíra Lišky, především strach z mimomanželských poměrů, kdy z tohoto důvodu začal převládat názor, že pohlavní styk s prostitutkou je vcelku přirozená a bezpečná varianta projevu sexuality, která zároveň není v právním slova smyslu považována za římskou společností potírané cizoložství. Uvedený právní názor tak lze, ve světle značné demoralizace antické římské společnosti, považovat za poměrně racionální vysvětlení tehdejšího rozmachu prostituce, v jejímž důsledku logicky docházelo i k šíření ničivých následků nejrůznějších pohlavních chorob, které se staly faktickou pohromou antického světa.

---

⁸¹ LIŠKA, Vladimír. *Kruté vášně římských císařů*. 1. vydání. Nakladatelství XYZ s.r.o., 2001, 2010, s. 231

3.4 Žena jako subjekt trestněprávního vztahu

Mravnostní trestné činy, či obecně vzato sexuálně laděná jednání člověka, jsou problematikou, která je řešena lidskou civilizací již od nepaměti. Ve všech historicky známých i moderních kulturách totiž bylo sexuální chování jednotlivce podřizováno mravním a právním normám, jejichž účelem bylo regulovat a kontrolovat sexuální činnost takovým způsobem a v takové míře, aby tato nepůsobila protispoločensky. Zmíněná míra regulace se však v průběhu času světových dějin lišila, a to zpravidla v závislosti na společenských potřebách a z nich plynoucích náboženských, právních a etických normách a uznávaných zvycích.

Již v dobách starověku bylo na ženu, jako subjekt práva, nahlíženo zcela specificky, kdy toto specifikum spočívalo především v tom, že životní role ženy byla již od svého počátku naprosto odlišná od postavení muže a jeho léty uznávané funkce ve společnosti. Z pohledu tehdejšího sociálního vnímání byla žena více méně předurčena k tomu, aby nijak nevybočovala z řady, tedy ze způsobu života a stylu, který jí byl jako něžnému pohlaví existenciálně predikován, či aby dávala na obdiv svou možnou výjimečnost. Vybočila-li žena ve svém chování a jednání z takto stanovených společenských konvencí a mantinelů, byla zpravidla označena za bytost vzpurnou a tvrdohlavou, jíž byly připisány ty nejhorší vlastnosti. Došlo-li tedy chováním a vystupováním ženy k narušení názorů zavedených tehdejšími společenskými zvyklostmi, byla tato za své chování zpravidla velmi přísně potrestána. To lze pravděpodobně přičíst i tomu, že právní předpisy a etické normy vznikaly z legislativní činnosti panovníků a dalších mužských představitelů římského státu, když takovéto veřejnoprávně laděné funkce byly ženskému pokolení více méně zcela zapovězeny. V porovnání s muži tedy docházelo k mnohem tvrdšímu a přísnějšímu sankcionování římských obyvatelek, provinily-li se tyto byť i jen nepatrným protiprávním, neetickým či prostopášným chováním.

Co se týče otázky postavení ženy v trestněprávním vztahu, lze konstatovat, že tato mohla v zahájeném trestním procesu vystupovat jakožto oběť, tedy slovy moderní terminologie jako objekt práva, proti němuž bylo protiprávní jednání pachatele trestného činu vedeno, tak na druhé straně jakožto provinilec, který se svým jednáním dopustil porušení společensky uznávaných právních norem. Vzhledem k tomu, že však sebemenší exces ze standardního způsobu života a předurčené životní role ženy byl považován za hrubé a nepřipustné jednání, vystupovaly ženy v trestněprávních vztazích zpravidla v postavení provinilce, respektive pachatele trestného činu či nemravně motivovaného jednání, které bylo nutné přísně postihnout.

V této souvislosti je pak žádoucí dále podotknout, že z historického hlediska byla žena dlouhou dobu, především pak v dobách starověku, považována za pouhou věc, tedy za subjekt bez většího rozsahu práv, který byl zpravidla ve vlastnictví muže, jenž k němu měl téměř neomezené dispoziční právo. Stala-li se tedy žena předmětem, na nějž bylo protiprávní činností pachatele útočeno, jednalo se o útok na vlastnická práva muže, jemuž byla tato žena podřízena. Podle tohoto vzorce pak byl pachatel trestného činu zpravidla i souzen, potažmo sankcionován. Nejčastěji se obyvatelky římské říše stávaly obětí znásilnění, v jehož důsledku byla poskvrněna čest napadené ženy. Za takovéto trestněprávní jednání byla pachateli následně uložena poměrně přísná sankce, kdy výjimkou nebyl ani trest smrti, který byl kromě práva římského uplatňován například i právem babylonským, řeckým či islámským. Římské právo však takovýto nejpřísnější trest uplatňovalo i za situace, kdy předmětem sexuálního útoku byl nedospělý chlapec. Deliktní povaha takto spáchaného jednání na nezletilých chlapcích a samotná trestnost tohoto činu byla zavedena zákonem *lex Scantinia* v roce 149 př. n. l., který výslovně toto zakázané protiprávní jednání definoval a kvalifikoval jako jeden ze způsobů spáchání trestného činu *stuprum*.

Za stručnou zmínku jistě rovněž stojí, že každé násilnický motivované jednání pachatele nebylo vždy bez dalšího považováno za jednání trestné, když kupříkladu v období válek nebyly násilnosti na ženách považovány za protiprávní delikty, neboť s ohledem na aktuální společenské a politické dění byl vynucený pohlavní styk často vnímán jen jako běžné kořistní počínání vojáků a armádních nepřátel.

V převážné většině trestných případů však byly příslušnice ženského pohlaví vnímány jako pachatelky, které se svým chováním dopustily nekalého, prostopášného a protiprávního jednání, za nějž římské právo ukládalo represivní a preventivní sankce. Jak již bylo zmíněno v textu této práce, římská legislativa výslovně počítala s trestnými činy a za ně ukládanými sankcemi, kterých se mohla dopustit pouze žena či alespoň s takovými trestnými činy, jejichž pachatelem byla v převážné většině případů právě římská obyvateľka. Tehdejší právní předpisy pak za takováto protiprávní jednání ukládaly pachatelkám předem známé trestní postihy, které se lišily v závislosti na druhu spáchaného trestného činu a okolnostech samotného případu. V souvislosti s tímto je pak potřeba zdůraznit, že o konkrétních deliktech a jejich sankcích bude blíže pojednáno v samostatné kapitole této práce, která bude věnována jednotlivým trestným činům, jejichž pachatelem mohla být pouze či převážně žena.

Nicméně již na tomto místě je příhodné uvést, že tyto trestné činy, za jejichž spáchání byly obyvatelky římské říše často nepřiměřeně tvrdě trestány, měly povahu prohřešků vůči tehdejším

přísným pravidlům morálky, společenským konvencím a etickým zvyklostem a ve svém důsledku tak byly a priori spojovány s mimomanželským a předmanželským pohlavním stykem, prostitucí či jinou obdobnou činností, která byla optikou římských morálních zásad považována za hanebné a neslušné jednání. Obecně vzato se tedy jednalo o protiprávní jednání ze strany žen, které bylo spojováno se sexuální tematikou.

Značnou míru nerovnosti ve vztahu k uznávaným mantinelům společenského chování a tolerovaného jednání, pak lze shledat i v míře práv a povinností, které náležely římským kněžím. Na rozdíl od flaminů či augurů, kteří sice byli rovněž nuceni respektovat pravidla kněžského života, avšak se mohli například svobodně ženit a vést plnohodnotný rodinný život, byly kněžky bohyně Vesty na svém způsobu života značně omezovány. Dvojí metr regulace postavení mužů a žen byl tedy znatelný, kromě nižší vrstvy obyvatelstva římského státu, i ve vyšších, privilegovanějších a uznávanějších společenských sférách společnosti, kde byla svoboda ženy rovněž značným způsobem potlačována.

Jak již bylo konstatováno výše, nerovné postavení římských mužů a žen se projevovalo téměř ve všech oblastech lidského života, přičemž o zavedeném a uznávaném dvojím standardu při udělování trestů a charakteristice trestných činů, jichž se mohla dopustit pouze žena, či jejichž pachatelem byla převážně římská obyvatelka, pak bude pojednávat nadcházející kapitola.

4 Vybrané trestné činy, jejichž pachatelem mohla být pouze nebo převážně žena a jejich charakteristika

Po obecnějším úvodu týkajícího se římského práva trestního, jehož cílem bylo ve stručnosti přiblížit základní rámec tehdejšího chápání trestního práva římskou společností a opětovně upozornit nejen na právní dualismus, který se promítl i do tohoto vědního oboru, ale i na v antické společnosti všudypřítomnou nerovnost v postavení mužů a žen, bude účelem následujících odstavců podání srozumitelného a jasného výkladu vybraných trestných činů, jichž se dle římského práva mohla dopustit pouze žena, případně pachatelem takového protiprávního jednání mohla být převážně římská obyvatelka, nebo za něž byly ženy trestány výrazně přísněji než římscí muži.

V samotném počátku této kapitoly je pak žádoucí zmínit, že římské právo trestní nedisponovalo jednotnou úpravou trestního práva hmotného a procesního jako je tomu kupříkladu v českém trestním právu, když jednotlivé trestné činy byly charakterizovány a normovány zvláštními předpisy římského práva, které obsahovaly jak ustanovení práva hmotného, tak i pravidla práva procesního. Na základě těchto zvláštních právních předpisů pak vznikaly jakési skupiny zákonů, které ve výsledku komplexně upravovaly problematiku určitého zločinu. A právě některé z těchto zločinů a jejich zákonná úprava budou předmětem následujícího textu.

4.1 Cizoložství (*adulterium*)

Hned zpočátku této podkapitoly je vhodné poznamenat, že trestný čin cizoložství je považován za jeden z nejstarších zločinů soukromoprávního charakteru, kterého se obyvatel Říma mohl dopustit, neboť první zmínky o jeho právní úpravě a samotném trestání pochází již z doby římského království. Shora uvedené je však potřeba upřesnit tak, že pachatelem tohoto deliktního jednání, jež bylo postihováno i trestem smrti, nemohl být kterýkoliv obyvatel římské společnosti, nýbrž jen a pouze osoba ženského pohlaví, tedy římská občanka. *Adulterium* je tedy příkladem trestného činu, jehož se mohla dopustit pouze žena, konkrétně pak nevěrná manželka či prostopášná a svému manželovi neoddaná dcera *pater familias*, zatímco muži nebyli ze zákona věrností vázáni nebo alespoň za nevěru nebyli žádným právním předpisem, uznávaným tehdejší římskou společností, trestáni.

Dále lze úvodem sdělit, že cizoložství bylo právně charakterizováno jako mimomanželský sexuální poměr provdané římské ženy s cizím mužem, tedy s mužem, který nebyl jejím

manželem⁸². Následky cizoložství byly v dobách římského práva zcela zřejmé, neboť tehdejší společnost vnímala tento nemorální trestný čin za zcela zahanbující a prostopášné protiprávní jednání provdané ženy, jímž pošpinila nejen sebe a svého manžela, ale rovněž i celou svou rodinu, své předky a děti, na něž konsekvence takového zneuctění svátosti manželského svazku rovněž dopadaly. Z tohoto důvodu pak bylo odsouzeným nevěrným ženám do budoucna zapovězeno plození dětí jako jakýsi způsob ochrany před šířením pošpiněné rodové krve⁸³.

Z podané základní definice trestného činu *adulterium* tedy bezprostředně vyplývá to, co je jedním z cílů této rigorózní práce, tedy snaha poukázat na nerovné postavení mužů a žen v římské společnosti, když ze shora nastíněné charakteristiky jednoznačně vyplývá, že římské ženy byly tehdejší společností považovány za osoby nemravné, prostopášné, necudné a lehkomyšlné, jejichž chování muselo být korigováno přísnými normami práva a trestáno řadou tvrdých sankcí.

Postihování mimomanželského sexuálního styku provdané římské ženy, však dle dostupných historických zdrojů, vycházelo především z racionálních požadavků, když právní úprava zakazující mimomanželský vztah měla být jakousi zárukou toho, že děti narozené v manželství římského muže a ženy budou fakticky dětmi těchto římských občanů. Takovýto právní názor, uznávaný římským právem, vycházel především z obecného náhledu tehdejší společnosti na smysl a účel manželského svazku. Tím byla především výchova nové pracovní síly pro stát, založení generace schopných členů římské armády, zajištění kontinuity rodového kultu a dědiců rodového majetku⁸⁴. Jak tedy z podaného textu vyplývá, jedním z hlavních cílů manželství bylo zajištění především jeho ekonomické funkce a majetkové kontinuity daného rodu, tedy účel manželského svazku byl v dobách antického Říma vnímán zcela odlišně, než jak je tomu v soudobém moderním pojetí české společnosti, kdy ustanovení § 655 občanského zákoníku hovoří o tom, že hlavním smyslem manželství je založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná pomoc a podpora.

K danému tématu je dále příhodné poznamenat, že o trestu nevěrné ženy rozhodoval *pater familias*, jímž byl v případě *matrimonium cum manu* manžel cizoložnice, v případě *matrimonium sine in manu* pak otec provdané prostopášné ženy, v jehož moci po uzavření sňatku tato žena i nadále zůstávala. Nejprísnejším trestem, jenž mohl být za cizoložství manželce nebo provdané

---

⁸² Dig. 48. 5. 6. 1

⁸³ FRÝDEK, Miroslav. Právní, náboženské a politické aspekty starověké římské rodiny. Ostrava: Key Publishing, 2012, Právo (Key Publishing), s. 101

⁸⁴ FINLEY, M. I. Silent Women of Rome, s. 15 - dostupné na online library: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/9780470756188.ch5>

dceři ze strany *pater familias* udělen, byl trest smrti, ke kterému však bylo nutné vyslovení souhlasu i ze strany dalších příbuzných provinilé nevěrnice⁸⁵. Běžně však byly za cizoložství udělovány spíše sankce v podobě zapuzení či donucení ženy, aby se nepřibližovala k hranicím Říma, a to minimálně do vzdálenosti 200 mil od města⁸⁶. Jistou pravomoc měli v oblasti sankcionování nemanželského sexuálního vztahu i cenzoři, tj. římské úředníky, kteří mimo jiné dohlíželi na dodržování morálky a etiky v Římě, přičemž drobné odchylky a nedostatky v chování jednotlivých římských občanů pak mohli trestat sankcemi v podobě udělování důtek a nízkých pokut, jenž mohly být uloženy například i iniciátorovi zbytečného rozvodu, neboť přibližně až do třetího století př. n. l. bylo římskou společností uznáváno morální pravidlo, že žádné manželství nesmí být ukončeno bezdůvodně či z pošetilých příčin.

Nic však netrvá věčně a stejné to bylo i s nastíněným konzervativním náhledem na cizoložství, který se od konce éry římského království začal postupně rozvolňovat a liberalizovat, kdy koncem římského republikánského zřízení bylo již *adulterium* zpravidla více tolerováno. Neznamená to však, že by cizoložství bylo ve třicátých letech př. n. l. bráno jako běžná společenská záležitost, jež by nevzbuzovala v tehdejších sociálních kruzích negativní ohlasy, když se i nadále jednalo o nemorální chování, které však bylo římskou společností tiše respektováno. V této souvislosti lze usuzovat, že nastíněná liberalizace cizoložství byla jednou z hlavních příčin úpadku manželství, které bylo do této doby chápáno jako vysoce formální institut plnící především hospodářskou a ekonomickou funkci, jak již ostatně bylo naznačeno v textu shora. Manželství římských občanů uzavíraná koncem republikánského zřízení v Římě tak začala plnit obdobnou roli, jako je tomu ve většině současných moderních kultur, kdy hlavním motivem formálního manželského svazku je především založení rodiny a prokázání vzájemné podpory a úcty mezi manžely.

Dále je vhodné v této souvislosti poznamenat, že na svém významu v diskutovaném období ztrácela především přísná manželství (*matrimonium cum manu*), která koncem éry římské republiky byla vyhrazena pouze pro nejvyšší kněží, a která následně se zánikem republikánského zřízení zcela vymizela. Volná manželství (*matrimonium sine in manu*) tak sice byla v porovnání s manželstvím přísným v dané době mnohem populárnější, avšak mnoho příznivců, mimo jiné pro svůj značně neformální charakter, přesto nenacházela. K udržování jisté míry počtu uzavíraných

---

⁸⁵ Dion. Hall. 2. 25. 6: „V následujících případech rozhodovali příbuzní s manželem: o cizoložství, a když se prokázalo, že pila víno. Obojí dovoval Romulus trestat smrtí.“ (volný překlad) - do anglického jazyka přeložil CARY, Earnest. Ph. D. on the basis of the version of Edward Spelman. DIONYSIUS OF HALICARNASSUS. The Roman antiquities of Dionysius of Halicarnassus. Cambridge Harvard university press, 1989, s. 385

⁸⁶ Tac. Ann. 2. 50

sňatků v dobách republikánského období pravděpodobně částečně přispívala i samotná vidina poměrně jednoduchého procesu ukončení manželského svazku, ke kterému mohlo dojít buď jednostranným projevem vůle jednoho z manželů, tj. zapuzením (*repudium*), nebo na základě vzájemné domluvy stávajících manželů, tj. rozvodem (*divortium*).

4.1.1 *Lex Iulia de adulteriis*

V souvislosti s probíranou problematikou cizoložství je potřeba zmínit i zákon, jenž svým obsahem zásadně zasáhl do tehdejšího způsobu trestání mimomanželského sexuálního vztahu, tedy jeden z legislativních počinů císaře Augusta, známý pod svým označením *lex Iulia de adulteriis*⁸⁷, který náležel do série reformních zákonů, jež měly pozvednout padlou morálku a pokleslé mravy tehdejší antické společnosti.

Na tomto místě pak je vhodné, za účelem lepšího porozumění dané problematice, poznamenat, že se jednalo o právní předpis, který svou materií zasahoval jak do práva trestního, tak práva rodinného, respektive manželského, neboť zmíněným Augustovým zákonem byly zavedeny sankce za trestný čin cizoložství (*adulterium*), kuplířství (*lenocinium*) a smilstva (*stuprum*). Ke shora uvedenému lze dále doplnit, že zásadní význam měl citovaný Augustův zákon rovněž v otázce způsobu trestání provinilých osob, kdy tímto zákonem byl ustanoven stálý soudní tribunál (*quaestio perpetua de adulteriis*), jehož zasedání byla veřejná, a který ve vztahu k sankcionování diskutovaného nemorálního chování převzal dosavadní funkci otce rodiny. Jak však lze z přílehlavých dějepisných zdrojů seznat, obdobný soudní tribunál, který lze z hlediska jeho funkce považovat za jakéhosi historického předchůdce Augustova *quaestio perpetua de adulteriis*, byl zřízen již na základě *lex Cornelia* z iniciativy Lucia Cornelia Sully, kdy takto konstruovaný *quaestio de adulteriis* projednával nemravná jednání provinilců vykazující znaky cizoložství či necudná chování společensky vážených neprovdaných dam⁸⁸.

Co se týče udělování trestů, i zde došlo k jistým změnám, když sankce byly pachatelům trestných činů udělovány především s ohledem na jejich společenské postavení a množství nabytého majetku. Osoby s vyšším společenským statutem, jež se dopustily v předchozím odstavci jmenovaných trestných činů, tj. cizoložství, kuplířství či smilstva, byly odsouzeny k zabavení poloviny jejich majetku, zatímco osobám nižšího sociálního postavení byla udělena

---

⁸⁷ O *lex Iulia de adulteriis* bylo již stručně pojednáno v podkapitole 3.3 s názvem Dualismus římského práva trestního z pohledu trestání mužů a žen předkládané kvalifikační práce, na kterou lze tak na tomto místě odkázat.

⁸⁸ MOUSOURAKIS, George. The Historical and Institutional Context of Roman Law. Aldershot: Ashgate, 2003, Laws of the Nations Series, s. 226

sankce a priori v podobě tělesného trestu nebo časově omezeného vyhnanství, jež mělo zamezit dalšímu nevhodnému styku provinilých osob⁸⁹. Samotné cizoložnice pak byly stíženy jak trestem zabavení poloviny nabytého věna a třetiny jejich majetku, tak sankcí v podobě vyhnanství či potupy (*infamia*), kdy jim byl zapovězen jejich dosavadní společenský status a udělen zákaz uzavření dalšího sňatku se svobodným římským občanem po dobu minimálně následujícího roku a půl.

K otázce postupu po odhalení nevěry a jejích důsledků lze konstatovat, že Augustovým předpisem byla stanovena zákonná povinnost, jež příkazovala manželovi dané nevěrnice, případně jejímu otci či sousedům, aby tuto cizoložnici udali. Udání probíhalo na základě žaloby nazývané *accusatio adulterii*, která byla spjata se šedesátidenní lhůtou pro její podání ze strany podvedeného manžela nebo otce cizoložnice, případně pak se lhůtou čtyřměsíční ve vztahu k ostatním aktivně legitimovaným občanům, tj. sousedům provinilé ženy či podvedeného manžela, neboť jistý zájem na potrestání tohoto nemorálního a protiprávního chování měla obecně vzato i celá římská společnost⁹⁰. Předmětná žaloba směřovala nejen vůči nevěrné manželce či dceři otce rodiny, ale pasivně legitimovanou osobou byl v daném případě i muž, s nímž k cizoložnému sexuálnímu styku ze strany nevěrné římské občanky došlo, a ve vztahu ke kterému mohla být *accusatio adulterii* uplatněna pouze v propadné lhůtě pěti let ode dne spáchání nežádoucího činu, a to i v případě, že nevěrná manželka byla tou dobou již po smrti.

Výše podaný text je však žádoucí upřesnit tak, že podání žaloby z trestného činu *adulterium* nebylo pouhým oprávněním manžela či otce nevěrnice, nýbrž jejich výslovnou povinností, kdy v opačném případě vznikalo riziko postihu i jich samotných, když by mohli být považováni za spolupachatele protiprávního jednání či dokonce odsouzeni za delikt kuplířství (*lenocinium*), o jehož charakteristice a dalších specifikách bude blíže pojednáno v nadcházející podkapitole. Kromě nevěrné manželky a jejího milence tak mohl být stíhán a sankcionován i samotný podvedený manžel, a to mimo jiné i za situace, kdy by bylo prokázáno, že tento cizoložství své prostopášné manželky úmyslně zosnoval, když jí vědomě vybraného milence nastrčil a následně je při mimomanželském sexuálním aktu nachytil. Z Digest pak vyplývá, že toto jednání manžela bylo motivováno především snahou pošpinit pověst a postavení své manželky ve společnosti⁹¹, ať už pro to byl jakýkoliv důvod.

---

⁸⁹ Gai Inst. 4. 18. 4

⁹⁰ Dig. 48. 5. 15. 2, Dig. 48. 5. 4. 1

⁹¹ Dig. 48. 5. 15. 1

Jak je patrné z již prezentovaného textu této kvalifikační práce, Augustův zákon značným způsobem zasáhl do pravomocí podvedeného manžela a otce nevěrné dcery, a to ve vztahu k trestání provinilých cizoložnic. Novou právní úpravou v podobě *lex Iulia de adulteriis coercendis* pak cizoložství přešlo ze soukromoprávní sféry do veřejné sféry a jako takové začalo být trestáno zřízenými soudními tribunály označovanými jako *quaestio perpetua de adulteriis*, o nichž byla podána krátká zmínka již v předchozím textu. I přesto však jistou sankční pravomocí nadále disponoval i *pater familias*, který byl oprávněn usmrtit nevěrnou hříšnici, stejně tak měl legální možnost usmrtit jejího milence, se kterým se mimomanželského sexuálního aktu žena dopustila. S ohledem na poměrně závažné důsledky takového potrestání však bylo toto oprávnění otce rodiny omezeno řadou podmínek, kdy tou nejzákladnější byla skutečnost, že otec cizoložnice musel prostopášnou dceru při milostném aktu reálně nachytat, a to konkrétně ve svém domě nebo v domě svého zetě, tedy podváděného manžela této hříšnice⁹².

Další podmínkou bylo to, aby v případě odhalení takového deliktního jednání prostopášné nevěrné dcery byla v rozhodném okamžiku zabita nejen ona, ale i její milenec, neboť usmrcení pouze jednoho z nich by pro *pater familias* nezaručovalo jeho beztrestnost. Zmíněné vyvinění otce rodiny bylo římským právem odůvodněno tak, že otec nevěrnice jednal v jakémsi afektu či záchvatu, který vylučoval jeho racionální úvahy nad důsledky svého právního jednání. Pokud by tedy *pater familias* zabil pouze jednoho z milenců, byly by v jeho chování znatelné prvky možné vypočítavosti či promyšlenosti, které by ve svém důsledku vylučovaly možnost vyvinění se z afektivního jednání způsobeného náhlou pohnutkou.

Shora nastíněná situace týkající se institutu exkulpace se však nevztahovala na možnost usmrcení nevěrné manželky nebo jejího milence ze strany podváděného manžela. Ten sice měl stejné oprávnění jako *pater familias* provinilé cizoložnice, avšak toto právo bylo omezené pouze na beztrestné zavraždění milence nevěrné choti. Úvahy o afektivním jednání, jež ospravedlňovaly jednání *pater familias*, se tedy v případě manžela cizoložné hříšnice neuplatnily, když tento měl oprávnění usmrtit pouze muže, s nímž se nevěrná manželka cizoložství dopustila, a to dále pouze za předpokladu, že daný milenec pocházel z nižší společenské vrstvy. Byl-li milenec urozenějšího původu, respektive byl-li osobou s vyšším společenským postavením, nemohl jej podváděný manžel zabít, neboť takovéto oprávnění mu ze zákona nenáleželo a v případě jeho porušení mu hrozilo dle zákona Lucia Cornelia Sully stíhání pro vraždu⁹³. Milence pocházejícího z vyšší

---

⁹² Dig. 48. 5. 23. 2, Dig. 48. 5. 24. 2

⁹³ Dig. 48. 8. 1. 5

společenské vrstvy tak bylo poté, co byl manželem nevěrné ženy nachytán, možné pouze uvěznit a omezit jej na jeho základních lidských svobodách.

4.1.2 Výjimky z trestnosti cizoložství

Stejně jako je tomu i v trestním řádu České republiky a v dalších moderních procesněprávních předpisech evropských států, i římské právo trestní uznávalo existenci určitých výjimek z trestnosti spáchaného deliktu, pro které nebylo nemravné chování obyvatelky Říma, která se dopustila cizoložství, trestáno. Podmínkou pro to, aby byl mimomanželský sexuální vztah římské ženy trestným činem, za nějž bylo možné uložit některou z římským právem předvídaných sankcí, totiž bylo prokázání úmyslu nevěrnice se takového protiprávního činu vědomě dopustit. Z kontextu shora uvedeného tedy jednoznačně vyplývá, že důležitou roli při páchání cizoložství hrálo manželčino vědomí a její schopnost uvědomit si následky s tímto jednáním související. Při absenci úmyslu cizoložnice tak nemohlo k potrestání této pachatelky vůbec dojít, neboť její chování bylo posouzeno jen jako takzvaný *error in personam*⁹⁴.

Dalším případem beztrestnosti cizoložství byla situace, kdy se diskutovaného prostopášného jednání dopustila vdaná žena, respektive provdaná římská dívka, která ještě nedosáhla věku dvanácti let, tedy věku, který byl zákonem stanovený pro dosažení dospělosti a s tím spojeného přiznání svéprávnosti. V takovém případě se na takovouto prostopášnou dívku nemohlo pohlížet jakožto na vdanou ženu, která by z pohledu římského práva mohla být pachatelkou trestného činu *adulterium*, neboť nemohla být oficiálně, v právním slova smyslu, považována za provdanou římskou ženu⁹⁵.

Třetí okolností, jež vylučovala trestnost cizoložství, byly případy, kdy se sexuálního aktu s milencem dopustily konkubíny. Zde lze již z logiky věci vyvodit, že konkubíny, jež nebyly oficiálními manželkami římských mužů, nemohly diskutovaný trestný čin spáchat, když v jejich případě nešlo o mimomanželský sexuální vztah, neboť tyto neměly rovnocenné postavení s řádně provdanými římskými ženami⁹⁶.

---

⁹⁴ FRÝDEK, Miroslav. Právní, náboženské a politické aspekty starověké římské rodiny. Ostrava: Key Publishing, 2012, Právo (Key Publishing), s. 103

⁹⁵ Dig. 48. 5. 14. 8

⁹⁶ Dig. 48. 5. 13

Dalším případem beztrestnosti cizoložství byla situace, kdy se milenec provdané ženy ze svého chování vyvinil, potažmo byl za své nekalé a nemorální chování formálně zproštěn viny, když tato skutečnost měla faktický dopad i na osud samotné cizoložnice⁹⁷.

V souvislosti s probíraným tématem dále jistě stojí za zmínku i skutečnost, že právní důsledky Augustových zákonů nedopadaly na všechny cizoložné obyvatelky Říma stejně, nýbrž se vztahovaly jen na nevěrné provdané ženy, které měly jistý společenský status. Na cizoložné římské ženy pocházející z nižší sociální třídy tak sankce udílené za cizoložství nedopadaly, neboť tyto ženy (prostitutky, kuplířky, hostinské, herečky, otrokyně a další), římským právem označované jako *feminae probrosae*, podléhaly obecnému zákazu uzavřít sňatek se svobodným římským občanem. Z takového omezení pak dále rovněž vyplývá, a ostatně to dokládá i kodex císaře Justiniana, že měl-li římský občan za trvání svého manželství sexuální styk s *feminae probrosae*, nejednalo se z jeho strany o nevěru, nýbrž o tolerovaný mimomanželský sexuální vztah, jenž nebyl zákonem postižitelný⁹⁸.

4.1.3 *Adulterium* a homosexuální mimomanželský vztah

Na závěr uvedené podkapitoly věnované cizoložství je zařazena drobná úvaha nad tím, zdali k naplnění skutkové podstaty trestného činu *adulterium* mohlo dojít i v případě, že se jednalo o mimomanželský styk provdané římské ženy, avšak homosexuálního charakteru.

Z pramenů a literatury přílehlavé k meritu diskutované právní problematiky, jenž byly využity při zpracování shora podaného výkladu o tehdejší vnímání a trestání deliktu cizoložství, primárně vyplývá, že za *adulterium* bylo považováno nemorální a protiprávní jednání, kterého se mohla dopustit pouze vdaná obyvatelka Říma, a to s mužem, s nímž nebyla z pohledu římského práva spojena manželským svazkem. Použité historické a literární zdroje tak hovoří pouze o milenci nevěrné ženy, tedy o osobě mužského pohlaví, aniž by však výslovně uváděly, že k cizoložství mohlo dojít pouze při sexuálním styku s osobou opačného pohlaví, respektive s cizím mužem, neboť daného činu se dle tehdejších zákonů mohly dopustit pouze římské občanky.

Na mysl tak přichází úvaha, zdali by byl za trestné jednání považován i mimomanželský homosexuální styk, tedy sexuální vztah vdané římské občanky s jinou ženou. Na toto téma však historiografická literatura mlčí, a tak nelze jednoznačně určit, zdali byly takovéto projevy chování

---

⁹⁷ Dig. 48. 5. 20. 3

⁹⁸ C. I. 4. 9. 22

v dobách antické společnosti sankcionovány stejně, jako v případě mimomanželského sexuálního vztahu římské občanky s cizím mužem, či tyto byly jen tiše tolerovány.

V této souvislosti tedy bylo nutné určitý čas studia historiografických a literárních pramenů vztahujících se k problematice trestného činu *adulterium* věnovat i tématu tehdejšího vnímání homosexuality. Na základě provedené rešerše vybraných literárních zdrojů lze dospět k názoru, že homosexuální vztah, či jen homosexuální sexuální akt, byl římskou společností vcelku tolerovaným jevem, avšak pouze za situace, že se jednalo o milostný vztah dvou mužů. Římské právo totiž homosexualitu v takovém případě nijak zvlášť netrestalo, neboť sama o sobě nebyla výslovně považována za něco špatného či hříšného, co by se vymykalo konvencím antického světa. Lze tedy konstatovat, že ve starověkém Římě byla společnost k projevům homosexuality poměrně lhostejná, avšak jisté předsudky směřovaly především k femininním rolím v homosexuálních vztazích, tedy vůči těm, kteří v daném vztahu zastávali pasivní submisivní úlohu.

S odkazem na shora uvedené se tak nabízí dva možné přístupy k cizoložství založeného homosexuálním sexuálním stykem dvou žen, z nichž alespoň jedna byla provdanou římskou občankou. Tím prvním je ten, že s ohledem na skutečnost, že homosexualita byla v antickém Římě do jisté míry tolerována, potažmo nebyla zákonem výslovně potírána, a s přihlédnutím k rozvolněným mravům tehdejší společnosti, nemohlo mimomanželským lesbickým vztahem dojít k naplnění skutkové podstaty deliktu cizoložství a provdané římské občanky se tak svým homosexuálním chováním mimo manželský vztah nedopouštěly ničeho nezákonného. Tím druhým přístupem k trestněprávní odpovědnosti provdané římské občanky ve vztahu k diskutovanému trestnému činu je ten, že s ohledem na to, že ženy byly římskou společností považovány především za osoby lehkomyšlné a nesvéprávné, které plnily v rodině, potažmo v celé společnosti a priori pasivní podřadnou funkci, byly rovněž i právně odpovědné za následky svého lesbického chování, jež se zcela vymykalo standardům chování poslušné manželky v řádně uzavřeném římském manželství. V takovémto případě pak lze usuzovat, že mimomanželský homosexuální vztah dvou žen, z nichž alespoň jedna byla provdanou římskou občankou, byl považován za *adulterium*, a jako takový sankcionován dle platných římských zákonů.

Osobně jsem však toho názoru, že byl-li by homosexuální vztah obyvatelky Říma s cizí ženou trestný, byl by tento protiprávní čin popsán alespoň ve zlomku historiografických děl, které se dané problematiky obsahově dotýkají.

4.2 Smilstvo (*stuprum*)

Ihned v úvodu této podkapitoly je žádoucí zmínit, že pojednání o nadepsaném protiprávním činu bude, co se týče obsáhlosti podaného výkladu, pojednáním obecnějším a stručnějším, neboť trestný čin smilstva byl svým významem a charakteristikou z pohledu římského práva trestního dalším z deliktních jednání, které se svou podstatou více méně překrývaly s trestným činem cizoložství, jehož základní rysy, spolu s vybranými zajímavostmi, byly podány v textu předchozí podkapitoly. Nad rámec informací, které již byly sděleny k tehdejšímu způsobu chápání a možnostem trestání deliktu *adulterium*, pak lze k trestnému činu smilstva doplnit níže uvedené.

Delikt smilstva lze podobně, právě jako *adulterium*, hodnotit jakožto jednání, které předně odporovalo dobrým mravům uznávaným tehdejší římskou společností. Elementární rozdíl mezi oběma instituty však tkvěl v tom, že na rozdíl od cizoložství se v případě smilstva jednalo o milenecký vztah se svobodnou ženou, která nebyla provdána za římského občana, respektive o dobrovolný sexuální styk muže s pannou nebo vdovou, případně s chlapcem⁹⁹. Homosexuální pohlavní styk s mladým chlapcem, římskoprávní terminologií nazývaný jako *stuprum cum puero*, však byl dle názoru většiny romanistů za *stuprum* označen až později, a to zákonem *lex Scantinia*, nikoliv samotným Augustovým zákonem *lex Iulia de adulteriis*, který jako první zavedl trest pro delikt cizoložství. K výše uvedenému je pak dále vhodné doplnit, že za deliktní jednání, jež bylo rovněž považováno za trestný čin smilstva, byl označen i pohlavní styk či udržovaný milenecký vztah se svobodnou ženou, aniž by měl římský občan v úmyslu s touto ženou uzavřít manželství, či se o ni do budoucna alespoň starat jako o svou konkubínu¹⁰⁰, stejně tak sexuální vztah římského muže s dívkou, která nebyla římskými zákony chápána jako dospělá žena, tedy s dívkou mladší dvanácti let.

Diference mezi oběma diskutovanými trestnými činy, které římské právo považovalo z morálního, ale především pak z právního hlediska za nepřípustné, a které bylo nutné trestat poměrně tvrdými sankcemi, je tak na první pohled zřejmá, když základní rozdíl v povaze obou deliktních jednání spočíval v odlišnosti objektu těchto trestných činů, tedy v tom, na jaké osobě bylo protiprávní jednání delikventem páčáno. Projednávané trestné činy však byly poměrně často vzájemně zaměňovány a z hlediska svého právního i společenského významu souhrnně používány k označení pro všechny prostopášné a nemorální vztahy, jichž se obyvatelé římské společnosti

---

⁹⁹ Dig. 48. 5. 35. 1

¹⁰⁰ Dig. 48. 5. 35

dopouštěli, a které se přičily základním morálním pravidlům a dobrým mravům. Toto konstatování lze podložit například i názorem právníka Papiniana prezentovaným v Digestech¹⁰¹.

K již podanému výkladu je dále žádoucí doplnit, že zneužil-li římský občan za použití násilí, síly či pohrůžky svobodnou ženu, aniž by tato se sexuálním stykem dobrovolně souhlasila, byl za takovéto jednání potrestán pouze tento muž a svobodná žena, jež byla takovýmto násilným jednáním římského občana zneužita, byla v daném případě z následků tohoto deliktu zcela osvobozena. V ostatních ohledech pak na trestný čin *stuprum* dopadala prakticky stejná právní úprava jako na delikt *adulterium*, neboť, jak vyplývá ze shora prezentovaného textu, kromě objektu trestného činu, vůči kterému bylo protiprávní jednání delikventa primárně vedeno, se jednalo o bezprávné činy podobné skutkové podstaty.

Po studiu pramenů vztahujících se k trestnému činu smilstva a po přečtení výše zpracovaných odstavců se může nabízet otázka, proč právě podkapitola týkající se deliktu smilstva byla zařazena do textu této rigorózní práce, když z obsahu prezentovaného pojednání předně vyplývá, že *stuprum* bylo páčáno na svobodných ženách a občankách Říma, tedy, že se ve své podstatě jedná o trestný čin, jehož pachatelem byli pouze muži. Na tomto místě je pak vhodné přisvědčit některým historickým zdrojům, především pak dějepisné literatuře, která zaměřuje smilstvo s cizoložstvím, respektive hovoří o trestném činu smilstva, jakožto o zvláštním typu deliktu *adulterium*. Na základě této literatury pak lze konstatovat, že základní rozdíl oproti trestnému činu cizoložství tkví pouze v použité terminologii, tedy, že difference zmíněných trestněprávních institutů je spíše jen formálního charakteru. Na druhou stranu je potřeba zohlednit existenci protichůdných odborných názorů dalších romanistů, které smilstvo charakterizují jakožto jakýkoliv dobrovolný pohlavní styk mimo vzájemné manželství, který byl páčán na všech svobodných osobách, z čehož lze logicky vyvodit, že se mohlo jednat i o protiprávní jednání, jehož pachatelem mohla být žena, byl-li zmíněnou svobodnou osobou, jež byla objektem páchaného deliktu, římský muž či dle zákona *lex Scantinia* nedospělý římský chlapec.

4.3 Kuplířství (*lenocinium*)

Dalším z trestných činů, které budou v rámci následujících podkapitol předkládané rigorózní práce osvětleny a blíže charakterizovány, je protiprávní jednání spočívající v kuplířství, které bylo v dobách římského práva trestního vnímáno jako jakési řízené provozování prostituce. Z pohledu terminologie moderní doby se jednalo o provozování prostituce či pasáctví, kdy kuplíři

---

¹⁰¹ Dig. 48. 5. 6. 1

nabízeli a zprostředkovávali sexuální služby se ženami v nevěstincích a získávali tak z této činnosti jistý peněžitý zisk, neboť nabízené sexuální služby byly zákazníkům poskytovány za předem smlouvenou úplatu.

V návaznosti na shora uvedené nicméně vyvstává potřeba upřesnit, že *lenocinium* nebylo v dobách římského práva chápáno jen a pouze jako zmíněné pasáctví, tedy provozování nevěstinců, jejichž cílem bylo profitování ze sexuálních služeb poskytovaných ženami, které pro kuplíře pracovaly, nýbrž takovéto jednání pasáků bylo vnímáno i jako jakýsi paralelní produkt deliktu cizoložství a smilstva, který na ně přímo navazoval. Za *lenocinium* byl tedy stíhán každý, kdo cizoložství nebo smilstvo podporoval, či o jejich páchaní věděl, nebo je využíval k vlastnímu prospěchu¹⁰².

I přesto, že se právní náhled na povahu trestného činu kuplířství u většiny odborné veřejnosti překrývá, neboť elementární význam podané definice diskutovaného deliktu je v obou případech více méně obdobný, bude na následujících řádcích předkládané rigorózní práce nejprve podán výklad tehdejšího vnímání protiprávního činu *lenocinium*, jakožto deliktního jednání odporujícího dobrým mravům, tedy výklad deliktu kuplířství, coby vedlejšího produktu cizoložství a smilstva, a následně bude přistoupeno k již o něco stručnějšímu pojednání o římskoprávním pohledu na *lenocinium*, jakožto deliktu spočívajícím v řízeném provozování prostituce.

4.3.1 Kuplířství jako paralelní produkt cizoložství a smilstva

Za kuplířství byl dle Augustova zákona *lex Iulia de adulteriis coercendis* stíhán manžel, který věděl o záletnickém mimomanželském vztahu své ženy a vědomě jej toleroval, či z něj jistým způsobem přímo profitoval. Za spáchání deliktu *lenocinium* byl rovněž obviněn i manžel odsouzené ženy, která se dopustila cizoložství, a to za situace, kdy se podvedený manžel s takovouto nevěrnici odmítl rozvést. Právě zmíněná manželova urputnost spočívající ve snaze udržet formálně fungující manželství a jeho zarputilost neopustit svou nemravně se chovající manželku, umožňovala dle římských právních předpisů takovéhoho římského občana trestně stíhat, když svým jednáním naplnil skutkovou podstatu deliktu kuplířství. Za kuplíře, římským právem označovaného jako *leno*, byl rovněž považován muž, který se rozhodl oženit s římskou občankou, která byla dříve odsouzena za cizoložství či za trestný čin smilstva.

---

¹⁰² SKŘEJPEK, Michal. *Prostituce v antickém Římě*. In Právní rozhledy č. 9/2003, s. 460

Jak je patrné z obsahu předchozího textu, postavení římských žen nebylo za účinnosti Augustových zákonů vůbec snadné, neboť za diskutované prohřešky vymykající se morálním pravidlům a dobrým mravům byla obyvatelka Říma tehdejší společností nekompromisně zavržena a pomyslně ocejchována, což mělo důsledky nejen pro ni samotnou, ale i pro jejího manžela či rodinu, případně pro jejího nastávajícího muže, s nímž by se do budoucna rozhodla uzavřít nový sňatek.

V této souvislosti je žádoucí rovněž zmínit, že za kuplíře nebyl považován jen a pouze manžel prostopáské ženy oddávající se mimomanželským sexuálním radovánkám či její nastávající manžel, nýbrž i osoby, které k mimomanželskému sexuálnímu vztahu, tj. jak ke spáchání deliktu *adulterium*, tak smilstva, poskytly přístřeší, nebo jiným způsobem umožnily milenecký akt realizovat či pravidelně udržovat, a to za účelem vlastního prospěchu, či zkrátka jen z důvodu vidiny peněžité odměny vyšší hodnoty¹⁰³. V tomto ohledu tedy byli za delikventy považováni všichni, kteří jistým způsobem napomohli k nečestnému mileneckému vztahu, a to i v případě, kdy k samotnému protiprávnímu jednání milenců nakonec vůbec nedošlo¹⁰⁴.

S ohledem na skutečnost, že probírané trestné činy *adulterium*, *stuprum* i *lenocinium* byly na základě Augustových zákonů poměrně silně potírány a trestány, začaly se logicky výrazněji prosazovat i samotné snahy římských žen vyhnout se trestněprávním sankcím, které byly za tato právem neuznávaná jednání běžně ukládány. Zmíněné snahy římských obyvatelek následně vyústily v to, že se značný počet žen začal dobrovolně věnovat herectví, pohostinství, ale i zmíněné prostituci a dalším padlým povoláním, na základě čehož se na ně zákony císaře Augusta přestaly vztahovat, neboť jak již bylo uvedeno v předešlém textu této kvalifikační práce, Augustovy právní předpisy dopadaly pouze na římské ženy s vyšším společenským statutem, kterým však *feminae probrosae* nedisponovaly.

Stále populárnější se v dobách římského císařství rovněž stával i konkubinát, ke kterému se ženy uchýlovaly ve snaze vymanit se z diktátu manželství a z toho pro ně vyplývajících omezení a zákonných postihů, neboť ani na konkubíny se omezení a zákazy adresované manželkám římských občanů logicky nevztahovaly. Avšak nejen snaha o vymanění se ze zákonných omezení a postihu ukládaných trestněprávních sankcí, vyplývajících z právních mantinelů řádně uzavřeného manželství, vedla ve svém důsledku ke zvýšení obliby soužití v konkubinátu. Dalším z těchto důvodů byla i skutečnost, že na základě iniciativy císaře Augusta došlo k zakotvení zákazu

---

¹⁰³ Dig. 48. 5. 30. 3, Dig. 48. 5. 30. 4

¹⁰⁴ Dig. 47. 11. 1

uzavření legálního manželství mezi jednotlivými stavy a společenskými vrstvami. Konkubinát se tak v řadě případů stal jedinou tolerovanou formou uznávaného svazku muže a ženy, pro něž bylo uzavření řádného manželství římským zákonem jinak zapovězeno.

Další možností, jak se vyhnout důsledkům působnosti Augustova zákona, bylo protahování délky zasnub, které ve snaze vyhnout se právním postihům plynoucích ze záletného manželství či smilstva, trvaly i několik let. Pravidelně se rovněž stávalo, že se římscí muži zasnubovali s mladými nedospělými dívkami, se kterými legální manželství ještě po určitou dobu ani uzavřít nemohli. I takovéto jednání přinášelo římským občanům jisté výhody, které jim poskytoval *lex Iulia*, neboť na ně optikou římského zákona bylo nahlíženo podobně jako na osoby ženaté, a to i přesto, že fakticky ženatí nebyli a být nemuseli.

Shora nastíněné snahy a tendence římských žen a mužských obyvatelů Říma však byly poměrně rychle rozpoznány, a proto roku 19. n. l. vešlo v platnost nové ustanovení senátu nazvané jako *SC de matronarum lenocinio coercendo*, které dopadalo na římské ženy, které se ve snaze vyhnout se postihu vyplývajícímu z Augustových zákonů dobrovolně uchýlovaly k provozování prostituce, či výkonu dalších padlých povolání. Na základě zmíněného zvláštního senátního ustanovení však římské občanky byly nově za své prostopášné jednání odpovědny a zákonem trestány¹⁰⁵.

„*Dig. 48. 5. 11. 2: Mulier, quae evitandae poenae adulterii gratia lenocinium fecerit aut operas suas in scaenam locavit, adulterii accusari damnarique ex senatus consulto potest.*“¹⁰⁶

I přesto se však některé ženy, a to i z řad dam urozeného původu, nadále uchýlovaly k prostituci, a to i za situace, kdy tato byla císařem Augustem již tvrdě potlačována. Rovněž i muži zneužívající institutu zasnub, ze kterého pro ně plynuly určité výhody, se z tohoto svého vynálezu na obcházení účinnosti Augustova právního předpisu neradovali moc dlouho, neboť římský císař v tomto případě poměrně rychle rozeznal jejich tendence a následně zkrátil dobu zasnub a omezil počet rozvodů¹⁰⁷.

Augustovy morální reformy však rovněž dopadaly na svobodné obyvatelstvo Říma, které vyloženě výše uvedených institutů (odklon k prostituci, uchýlování se ke konkubinátu, či k dlouhým zasnubám apod.) nezneužívalo, respektive úmyslně nevyužívalo k tomu, aby se

---

¹⁰⁵ Dig. 48. 5. 11. 2

¹⁰⁶ Dig. 48. 5. 11. 2

¹⁰⁷ Suet. Aug. 34

vyhnulo právním následkům deliktu cizoložství, smilstva a dalších zákonem stíhaných protiprávních jednání, neboť zákony císaře Augusta měly předně pozvednout pokleslou morálku antické společnosti. Svobodné římské obyvatelstvo tak bylo motivováno k uzavírání řádného manželství kupříkladu tím, že právo na dědění ze závěti či možnost získání lepších pracovních pozic (především pak úředních funkcí) měli především římský občané, kteří patřičně žili ve svazku manželském a připravovali se na založení rodiny.

Lze však konstatovat, že se toto Augustovo zvýhodňování provdaných římských občanek a ženatých Římanů nesetkalo s přílišnou oblibou a začalo být posléze spíše zneužíváno, kdy krátce po uvedení takového Augustova pravidla v praxi, začal skokově narůstat počet účelově uzavíraných manželství, jejichž jediným cílem bylo získat co největší profit z řádně uzavřeného sňatku. Augustovy reformní snahy tak ani v tomto případě vyloženě nenaplnily svůj prvoplánový účel, když institut manželství byl, především v dobách římského principátu, spíše chápán jako pouhý prostředek, jímž bylo možné se vyhnout penalizaci za nezřízený svobodný život.

I přes svou značnou nepopulárnost a neúčelnost však Augustovy reformní zákony byly účinné až do doby pozdního císařství, kdy vlivem křesťanství byly jako takové postupně vytlačeny. Hlavním důvodem byla pravděpodobně skutečnost, že křesťanství nevidělo ve svobodném životě a bezdětných svazcích nic nemravného, nečistého nebo jinak špatného, když naopak opěvovalo význam celibátu a sexuální zdrženlivosti, jakožto zdrojů lidské čistoty a neposkvřenosti ducha. Veškeré Augustovy reformní snahy tak krátce po nástupu vlády císaře Konstantina a následně Justiniana přišly vniveč, když Augustem přijaté zákazy a omezení dopadající na svobodné a bezdětné římské občany byly koncem císařství zcela zrušeny.

Je však potřeba upřesnit, že naznačená rozvolněná atmosféra a zvýšená tolerance excesů morálního chování římské společnosti nebyla v dobách justiniánského císařství nijak neomezená, neboť se cizoložství i nadále setkávalo se značnou nelibostí, která byla doprovázena kontinuálními snahami o jeho potírání, jež byly v praxi realizovány především skrze udělování přísných trestů prostopášným cizoložnicím.

Závěrem této subkapitoly pak budou v krátkosti nastíněny tresty, které byly nemravnému římskému obyvatelstvu udělovány za spáchání trestného činu kuplířství, kterého se daný občan dopustil v souvislosti s tolerováním deliktu cizoložství, či aktivní podpory smilstva.

Nejčastější formou trestněprávní sankce, jež byla prostopášným a nemravně jednajícím ženám soudním tribunálem udělována, bylo zabavení jejich majetku a poslání takovéto osoby

do ostrovního vyhnanství. Kromě svého majetku a zpravidla třetiny předmětů sloužících pro osobní potřebu žen (*paraphernalia*), musely Římanky odevzdat i polovinu nabytého věna, měly-li jej k dispozici. Muž odsouzený za kuplířství pak byl nejčastěji potrestán o něco střídměji, a to konkrétně ztrátou poloviny nabytého jmění.

Podobně jako u cizoložství nebo smilstva, tedy bylo *lenocinium* stíháno poměrně přísnými tresty, které měly zasáhnout nejen do majetkové sféry delikventa, ale rovněž jej sankcionovat i po stránce sociální, kdy cizoložníci, prostopášníci, kuplíři a další necudné a nemorálně se chovající osoby, coby pachatelé shora probíraných trestných činů, byli předně vyloučeni ze společenského života a odsouzeni k vyhnanství na některém z přilehlých ostrovů.

V souvislosti s rozšiřujícími se tendencemi k potírání kuplířství, se postupně začaly zpříšňovat i samotné tresty, které byly za spáchané *lenocinium* provinilcům ukládány. Nad rámec již uvedených sankcí tak bylo římským zákonem možné uložit i trest ztráty sociálního postavení či společenské hodnosti osoby s vyšším postavením, či uložení trestu nucených prací v dolech pro osoby s nižším společenským statutem. Z odborné literatury se dá však rovněž seznat, že zmíněná přísnost a tvrdost ukládaných sankcí vydržela až do vlády císaře Justiniana, kdy příkladem lze uvést zavedení zákazu stíhání podvedeného manžela, který nezapudil svou prostopášnou nevěrnou manželku¹⁰⁸.

Závěrem pak lze dodat, že náhled na problematiku potírání kuplířství, jakožto paralelního produktu cizoložství a smilstva a ukládání sankcí za takovéto protiprávní jednání, není zcela jednotný, neboť existují právní názory, z nichž vyplývá, že tresty za *lenocinium* nelze s přesností určit, když některé z dochovaných publikací pouze sdělují, že pachatel trestného činu kuplířství byl těžce potrestán a stížen *infamii*¹⁰⁹. Tresty za *lenocinium* ve smyslu shora uvedeného tedy byly pravděpodobně dovozovány z trestních sankcí ukládaných za cizoložství a smilstvo, což se ostatně jeví jako logické za situace, kdy *lenocinium* bylo chápáno jakožto možný vedlejší produkt *adulterium* a deliktu smilstva.

4.3.2 Kuplířství jako řízené provozování prostituce

Jak již bylo avizováno v úvodu podkapitoly 4.3 s názvem Kuplířství (*lenocinium*), kuplířství bylo tehdejší římskou společností a optikou římských zákonů vnímáno nejen jako napomáhání mimomanželskému sexuálnímu vztahu či jeho tolerování, tedy obecně vzato jako

¹⁰⁸ SKŘEJPEK, Michal. *Prostituce v antickém Římě*. In Právní rozhledy č. 9/2003, s. 460

¹⁰⁹ CSILLAG, Pal. *The Augustan Laws on family relations*. Budapest: Akademiai Kiado, 1976, s. 197 - 198

vedlejší produkt cizoložství a smilstva, ale rovněž slovy moderní terminologie jako pasáctví, tedy organizované provozování prostituce, jehož cílem bylo získání peněžitého nebo jiného profitu z poskytované sexuální služby. Právě o tomto druhém římskoprávním náhledu na *lenocinium* bude pojednáno v rámci níže uvedených odstavců, neboť podání alespoň stručného výkladu o tehdejších vnímání a potírání prostituce lze považovat na tomto místě za žádoucí, a to za účelem vytvoření co nejkomplexnějšího pohledu na problematiku daného trestného činu.

Již z obsahu předchozího textu předkládané rigorózní práce vyplývá, že prostituce byla považována na padlé povolání, kterému se věnovaly zpravidla ženy s nízkým společenským statutem, vyjímaje případů, kdy se prostitutkami stávaly urozené dámy, jež se tak snažily vyhnout postihům ukládaným cizoložníkům, které vyplývaly z konzervativních reformních zákonů císaře Augusta. Prostitutky tak byly brány jakožto *feminae probrosae*, necudné, nemravné a nečestné padlé ženy, které byly postiženy *infamií*, a které byly pro římskou společnost symbolem hanby a opovržení.

Aby byla žena označena za prostitutku, potažmo aby mohla být o provozování prostituce v právním slova smyslu vůbec řeč, muselo se ze strany této ženy zpravidla jednat o dlouhodobě poskytované sexuální služby, a to především v nevěstincích, lázních, městských uličkách či v jiných k tomu vhodných prostorech. S ohledem na naznačené časové hledisko, které v definici prostituce hrálo významnou roli a jednalo se tak o jedno z hlavních kritérií při posuzování nemravného a prostopášného jednání římské občanky, byly za prostitutky považovány i římské obyvatelky, které se sice fakticky prostituci za účelem dosažení jistého výdělku nevěnovaly, ale svým konstantním chováním vykazovaly známky tohoto padlého povolání. Za prostitutku tak nebyla označena pouze žena, která za úplatu poskytovala sexuální služby svým zákazníkům, nýbrž i žena, která svým vzezřením, chováním a stylem života prostitutku připomínala, když koketovala se všemi muži bez rozdílu. Samotná úplatnost poskytovaných sexuálních služeb pak byla pouze jakýmsi doprovodným znakem prostituce, nikoliv však kritériem stěžejním. Kromě výše uvedeného byla prostituce definována i množstvím mužů, se kterým se měla žena placenému sexuálnímu styku oddávat, neboť v římském právu převládal názor, že malý počet milenců ještě nezakládá výkon veřejné prostituce¹¹⁰.

„Dig. 23. 2. 43: *Ulpianus libro primo adlegem Iuliamet Papiam: Palam quaetum facere dicemus non tantumeam, quae in lupanario se prostituit, verumetiamsi qua (ut adsolet) in taberna*

---

¹¹⁰ Dig. 23. 2. 43

*cauponia vel qua alia pudorisuo non parcit 1. Palam autem sic accipimus passim, hoc est sine dilectu: non si qua adulteris vel stupratoribus se committit, sed quae vicem prostitutae sustinet. 2. Item quod cum uno et altero pecunia accepta commiscuit, non videtur palam corpora quastum facere.*¹¹¹“

Jak již bylo několikrát uvedeno v předchozím obsahu této práce, prostituce patřila mezi padlá povolání, která předurčovala ženy k životu s omezenou možností nabývání práv a uplatňování nejrůznějších oprávnění, která byla běžně ostatním občankám Říma přiznávána. Prostitutky, již byly, dle názoru římské společnosti, stíženy zmíněnou *infamií*, tedy bezectností a pohanou, byly omezovány na své svéprávnosti a zároveň jim byl omezen přístup k některým soukromoprávním a veřejnoprávním institutům. V této souvislosti lze například zmínit omezování jejich procesní způsobilosti, kdy bylo římským prostitutkám znemožněno činit některá podání u soudu, vystupovat v soudních jednáních nebo svědčit a obhajovat svá práva u jiných římskoprávních orgánů. Stejně tak se prostitutky setkávaly se značnou mírou nevole i v souvislosti s otázkami plynoucími z rodinného a manželského práva, kdy měly zakázáno uzavřít sňatek s římskými občany, kteří pocházeli z vyšší společenské třídy, a to i za situace, kdy se žena prostituci již nějakou dobu nevěnovala. Příčinu lze pravděpodobně hledat v tom, že prostituce byla zapovězeným řemeslem, které bylo spjato s pomyslným cejchem, které prostopášnou a nemravně chovající se ženu doprovázelo po celý její následný život. Zmíněný cejch prostitutky si tak ženy nesly celý zbytek života, bez ohledu na to, zdali sexuální služby i nadále aktivně poskytovaly či nikoliv¹¹².

Na závěr této subkapitoly je pak na místě upřesnit, že prostituce, ve smyslu výše podaného výkladu, nebyla římským právem výslovně chápána jako trestný čin, za který by byla zákonem, podobně jako například u deliktu *adulterium* nebo smilstva, ukládána trestněprávní sankce, neboť veřejná prostituce byla chápána pouze jako nemravné a prostopášné jednání římských obyvatelek, které stály na okraji společnosti, a které díky svému povolání a stylu života nepožívaly téměř žádné právní ochrany¹¹³. V kontextu předchozí věty je však nutné rovněž upřesnit, že nejen ženy byly vykonavatelkami diskutované veřejné prostituce, když i mezi muži našlo toto povolání malého zastání.

---

¹¹¹ Dig. 23. 2. 43

¹¹² Dig. 23. 2. 43. 4

¹¹³ SKŘEJPEK, Michal. *Prostituce v antickém Římě*. In Právní rozhledy č. 9/2003, s. 457 - 458

Jistou zajímavostí, jež by závěrem vhodně doplnila předchozí odstavce, je kupříkladu skutečnost, že v roce 19 n. l. bylo vydáno již zmíněné senátní usnesení, kterým bylo prostitutkám odepřeno právo na řádný pohřeb a v roce 40 n. l. pak došlo k dalšímu z milníků týkajících se dané problematiky, kdy císař Caligula zavedl zdanění tohoto padlého řemesla¹¹⁴.

4.4 Potrat (*abortum*)

Cílem následujícího textu předkládané rigorózní práce je podání uceleného výkladu týkajícího se problematiky potratů a jejich zprostředkování, které měly ve starověkém Římě poměrně dlouholetou tradici a přiblížení základní charakteristiky potratů optikou římského práva trestního.

Co se týče obsahového hlediska této podkapitoly, bude navazující text strukturován do několika samostatných subkapitol, které budou věnovány jednotlivým tématům, které s problematikou umělého přerušeni těhotenství úzce souvisí. Úvodem bude nejprve přiblížen historický vývoj náhledu římské společnosti na *abortum*, který pro účely této práce poslouží i jako stručný dějepisný exkurz umožňující lepší porozumění trestněprávnímu vnímání potratů a snahám římské *societas* o jejich vymýcení. Navazující subkapitola pak bude zaměřena na samotný postoj římské společnosti k potratům a závěrečné odstavce následně přiblíží vnímání potratů optikou římského práva trestního.

Než však bude přistoupeno k samotnému výkladu diskutované problematiky trestného činu *abortum*, je žádoucí upozornit na skutečnost, že odborná literatura vztahující se k probíranému tématu je poměrně strohá, když v právních a historických publikacích je problematice potratů věnováno zpravidla jen pár stránek. Za účelem co nejucelenějšího studia dané problematiky je tak vhodné vycházet mimo jiné i z nejrůznějších děl klasické římské literatury jako například z filosofických pojednání či básní řecko-římských autorů, které svým způsobem dané téma dokreslují. Z autorů, kteří takovýto svůj pohled na danou problematiku přinášejí, pak lze zařadit například básníka Publia Ovidia Nasa, který se k umělému přerušeni těhotenství stavěl obecně negativně, což bylo dáno zřejmě jeho vlastní životní zkušeností, kdy se, dle dostupných informací, jeho partnerka po nevydařeném potratu potýkala s neblahými tělesnými následky. Zmíněný negativní přístup k *abortum* a stejně tak svůj životní příběh pak Ovidius popsal i ve svém díle Lásky (*Amores*). Dalším z autorů, který se v rámci své tvorby dotkl dané problematiky, byl římský filosof Gaius Plinius Secundus známý též jako Plinius Starší, který byl sice a priori považován

---

¹¹⁴ SKŘEJPEK, Michal. *Prostituce v antickém Římě*. In Právní rozhledy č. 9/2003, s. 456 - 462

za autora nejvýznamnější přírodovědné encyklopedie starého Říma nesoucí název *Naturalis historia*, avšak se ve značné míře věnoval i jiným vědním oblastem, mezi něž lze zařadit právě i ty, jež se zabývaly otázkami souvisejícími s plodností a těhotenstvím, když se zaobíral studiem prostředků na podporu fertility a přípravků, které naopak nechtěné nebo nezdravé těhotenství pomáhaly ukončit, čímž de facto přispěl k vytvoření jakési encyklopedie lidového léčitelství, v níž obecně i podrobně popsal postupy na přípravu nejrůznějších rostlinných odvarů a léčivých medikamentů. Ve zmíněném díle Plinius rovněž celkem barvitě popsal situace, kterým by se měla těhotná žena vyhnout, chtěla-li své dítě v pořádku donosit. Jednou z nich byla například situace, kdy by žena během pohlavního styku, během kterého bylo počato dítě, kýchla. V takovém případě se dle Plinia zvýšilo riziko samotného potratu¹¹⁵. Eliminovat riziko hrozícího předčasného ukončení těhotenství mohly gravidní ženy rovněž tím, že se vyhýbaly tomu, aby šláply do menstruační krve jiné ženy či se jinak dotkly jiné nebezpečné substance¹¹⁶, zmije nebo mrtvého *amphisbaena*¹¹⁷. V souvislosti s potenciálním potratem mělo být rovněž pro těhotnou ženu nebezpečné přijít do styku s bobrem nebo olejem z bobra¹¹⁸ či s havraním vejcem, neboť pokud by na toto šlápala, měla, dle tradované lidové pověry, porodit (potratit) své dítě vlastními ústy¹¹⁹. Rovněž i čarodějnictví a jiné podobné procesy mohly mít na těhotenství ženy neblahý vliv, kdy dle Plinia bylo potřeba se proti těmto chránit nejrůznějšími amulety a talismany.

Vzhledem k tomu, že však popis doporučených a zakázaných činností a aktivit přispívajících k bezproblémovému donošení plodu byl poměrně detailní, poskytoval tak zároveň i vhodný návod k tomu, jak případné nežádoucí těhotenství cíleně ukončit. Z tohoto důvodu tedy někteří historiografové považují Pliniovo dílo za příručku pro těhotné ženy a další osoby, které probíhající těhotenství nevívaly jako radostný stav, nýbrž jako životní překážku, kterou bylo nutné odstranit. Znalost nejrůznějších po domácku vyrobených léčivých přípravků, lektvarů a dalších rostlinných směsí, jež měly ženě dopomoci ke zmíněnému ukončení těhotenství, pak římské ženy často čerpaly z lidových vyprávění a rodinných tradic, které se předávaly z generace na generaci¹²⁰.

Diskutovanou problematikou se zabýval i řecký lékař Soranus z Efesu, který ve svém spisu *Gynaecia* popsal prostředky, které mohly přispět k vypuzení plodu z těla a ukončení těhotenství.

---

¹¹⁵ Plin.NH. 7.42

¹¹⁶ Plin. NH. 28.80

¹¹⁷ Plin. NH. 30.128: *Amphisbaena* byl mýtický had, který měl hlavu na obou koncích těla.

¹¹⁸ Plin. NH. 32.133

¹¹⁹ Plin. NH. 30.130

¹²⁰ RICHLIN, Amy. Pliny's Brassiere. In HALLETT, J. P. and SKINNER, M. B. eds. Roman Sexualities. Princeton, NJ Princeton: University Press, 1997, s. 238

Dalšími autory, kteří se ve svých dílech o přerušení probíhajícího těhotenství zmiňují, byl například Aulus Cornelius Celsus, který v díle *De Medicina* popsal proces mechanického odstranění nechtěného plodu z dělohy matky, či křesťanský teolog Tertullianus, který podal na tehdejší dobu poměrně detailní výčet nástrojů, které mohly posloužit k provedení potratu.

Problematice potratů, jakožto možných deliktů, se pak věnovala i Digesta, z jejichž textu je patrné, že skutková podstata trestného činu, kterého se pachatel dopustil zprostředkováním interrupce, tj. například podáním medikamentu vyvolávajícího potrat, vyrobením potratového prostředku apod., mohla být naplněna především jednáním žen¹²¹.

„Dig. 48. 8. 3. 2: Adiectio autem ista ‘veneni mali’ ostendit esse quaedam et non mala venena. Ergo nomen medium est et tam id, quod ad sanandum, quam id, quod ad occidendum paratum est, continet, sed et id quod amatorium appellatur: sed hoc solum notatur in ea lege, quod hominis necandi causa habet. Sed ex senatus consulto relegari iussa est ea, quae non quidem malo animo, sed malo exemplo medicamentum ad conceptionem dedit, ex quo ea quae acceperat decesserit.”¹²²

Abortum tak bylo dalším z trestných činů, kterého se dle římského zákona mohla pravděpodobně dopustit jen římská občanka, potažmo příslušnice ženského pokolení. Nicméně jak již bylo zmíněno v úvodu této podkapitoly, otázkám trestněprávního vnímání a náhledu na *abortum* bude věnována samostatná podkapitola této rigorózní práce, která se bude detailněji zabývat tímto trestným činem a zákonům, které takovéto jednání kriminalizovaly.

Závěrem tohoto úvodního textu je pak už jen nutné upřesnit, že shora prezentovaný výčet autorů je jen zlomkem těch, kteří se problematice umělého ukončení těhotenství ve svých dílech více či méně věnovali, nebo těch, kteří se daného tématu svou tvorbou alespoň z části, byť i jen nepřímo, dotkli.

4.4.1 Historický vývoj náhledu římské společnosti na potraty

Jak vyplývá z předchozího textu rigorózní práce, v počátcích Říma, coby malého městského státu, převládaly patriarchální konvence a konzervativní pravidla, která nutila římskou společnost k životu, jehož smyslem bylo především založení rodiny a řádná výchova dětí, díky čemuž docházelo k posilování rodové pospolitosti a společenské základny římského státu,

---

¹²¹ Dig. 48. 8. 3. 2

¹²² Dig. 48. 8. 3. 2

prostřednictvím které Řím snadněji územně expandoval a šířil svoji slávu. S touto konzervativní koncepcí tak byla logicky spojena i silná podpora plodnosti a porodnosti a naopak se šířila značná nevole ve vztahu k umělým potratům a ke zprostředkování ukončování zdravého těhotenství, které bylo tehdejší optikou římské *societas* prostředkem k dosažení hojného počtu římského obyvatelstva a rostoucího bohatství rozpínajícího římského impéria.

Sílicí snahy o vymanění se z nastíněné ideje fungující konzervativní patriarchální rodiny, se v Římě začaly rodit přibližně v době rozvíjející se emancipace žen, tj. zhruba v období republikánského zřízení, přičemž k hlavnímu rozmachu rozvolněné morálky a s tím souvisejících potratů, došlo až na samotném konci republikánské éry Říma, tedy na přelomu prvního století n. l.¹²³. Římské ženy tak byly touto dobou čím dál tím více chápány jako osoby prostopášné, necudné a nemravné, jejichž jednání bylo v rozporu s tradiční morálkou římského státu, kdy takovýto náhled na tehdejší ženskou společnost pak, dle názorů většiny odborné veřejnosti, rostoucí počet potratů ještě umocnil.

Jak lze z výše uvedeného textu dovodit, římská společnost nahlížela ve svých prvopočátcích na problematiku potratů poměrně negativně, neboť jednání žen, které se chtěly narození nechtěně počatých potomků vyhnout, bylo považováno za vzpurný a nemorální projev jejich chování, který bez dalšího odporoval nastavenému patriarchálnímu rámci římské rodiny, a za který byly ženy často trestány zapuzením.

I přesto, že obyvatelky Říma byly za své chování standardně morálně odsuzovány, nebyly potraty dlouhou dobu brány jako nelegální jednání, za něž by ženy byly právně postižitelné. Jakési první snahy o kriminalizaci potratů lze seznat až z doby prvního století př. n. l., kdy byl vydán Sullův zákon o úkladných vraždách a travičích označovaný jako *lex Cornelia de sicariis et veneficis*, který se mimo jiné věnoval postihu osob, které potrat prováděly, tedy trestnímu stíhání takzvaných potratářů. Samotné ženy, které umělé ukončení těhotenství podstoupily, však oficiálně zákonem sankcionovány nebyly, kdy jejich případné potrestání záviselo na vůli *pater familias* či cenzora. Negativní náhled na nepřirozené přerušování těhotenství přetrvával i v dobách císařské konstituce, kdy bylo na potraty i nadále nahlíženo jako na jakési nekalé a nehodné jednání, avšak bylo stále římskou společností tiše tolerováno. Příčinu skutečnosti, že potraty byly tou dobou brány za téměř běžnou součást lidského života, lze pravděpodobně hledat i v tom, že se stále rozvíjející římská pospolitost snažila eliminovat rostoucí počet potomků otroků, cizinců a propuštěnců, kteří,

---

¹²³ BATES, J. E. and ZAWADSKI, E. S. Criminal abortion. Charles C. Thomas Publisher, Springfield, III, 1964, s. 250

nadneseně řečeno, zamořovali rody plnoprávných římských občanů a ekonomicky nejsilnější vrstvy patricijů.

Nastíněnou možnou příčinu respektování potratů, jakožto běžné záležitosti života v Římě, potvrzuje ve svém díle i římský satirik Decimus Iunius Iuvenalis, který ve své šesté satíře poměrně trefně popsal tehdejší pohled římské společnosti na úmyslné ukončení těhotenství. Po přečtení úryvku textu Iuvenalisovy satiry¹²⁴ si nelze nevšimnout, že z této nepřímo vyplývá, že potraty byly hojně rozšířeny především mezi ženami pocházejícími z vyšších vrstev, které udržovaly milostný poměr s muži z nižších sociálních kruhů, se kterými často i nechtěně otěhotněly. Takovými milencům by se pak mohly narodit děti, jež by dle římskoprávní teorie neměly čistou římskou krev, a které by tak znečistily patricijskou rodovou společnost římského impéria. Dá se tedy konstatovat, že předmětný úryvek Iuvenalisova díla je rovněž jakýmsi návodem pro římské muže, kterým byly jejich ženy nevěrné, jak se k nechtěnému těhotenství svých prostopášných manželek postavit, a to tak, aby slepě nevychovaly děti, které byly výsledkem cizoložného aktu jejich nemravně se chovajících chotí.

I třetí stolení n. l. se neslo v duchu negativního náhledu na podstupování a provádění potratů, avšak již s tím rozdílem, že se pohled římské společnosti na *abortum* radikalizoval natolik, že bylo takovéto jednání uzákoněno jakožto trestný čin podobný vraždě nebo travičství, za nějž byla ženám, které potrat podstoupily a osobám, které potrat provedly, uložena trestní sankce, o níž bude blíže pojednáno v subkapitole 4.4.3 nesoucí název Potrat pohledem římského práva trestního.

Z obsahu výše zpracovaných odstavců je zřejmé, že vnímání potratů, coby umělého přerušování těhotenství, dostalo v průběhu vývoje římského státu evidentních změn. V rané vývojové fázi Říma byl potrat vnímán jako něco naprosto nepředstavitelného, odpudivého a nečestného, neboť jak již bylo uvedeno, takovéto jednání odporovalo konzervativní koncepci římské patriarchální společnosti, v níž byla žena primárně považována za ochranitelku rodinného krbu a ploditelku dětí, jejíž hlavní role spočívala ve výchově potomků a udržování řádného chodu domácnosti. V této době byl potrat považován za něco naprosto nemyslitelného a nebyl tedy ani řešen tehdejšími právními předpisy a obecně respektovanými společenskými obyčejí. Rozpad římské republiky pak je mnohými autory spojován s čím dál tím vzpurnějším chováním obyvatelk Říma, které svým nemorálním a prostopášným jednáním, které často vedlo právě k nechtěnému otěhotnění mimo manželský svazek, přispěly k destrukci tradičních římských hodnot a tradic

---

¹²⁴ JUVENAL. Saturae. VI., s. 592 - 601 - dostupné na online library: <http://www.thelatinlibrary.com/juvenal.html>

republikánského zřízení. Řešení potratů tak s koncem republikánské éry bylo téměř na denním pořádku, což na sebe nenechalo dlouho čekat a římské právo začalo provádění interrupce kriminalizovat, tedy ukládat potratářům sankce za jejich nekalá jednání.

Jak již bylo naznačeno, samotná žena, která potrat podstoupila, však dlouhá staletí za úmyslné ukončení těhotenství římským zákonem trestána nebyla, v opačném případě pak byla jen zapuzena z vůle svého *pater familias* či jiným způsobem sankcionována ze strany cenzora, jehož úkolem bylo dohlížet na morálku společnosti římského státu. Obdobná koncepce jakéhosi tichého respektování potratů, případně jen trestání potratářů, přetrvávala i v době raného císařství, kdy i nadále neexistovaly zákony, které by *abortum* sankcionovaly jako jeden z deliktů. Ke změně zmíněného náhledu došlo až v době třetího stolení n. l., kdy kolem roku 211 n. l., konkrétně za vlády císařů Septimia Severa a Caracalla, byly potraty výslovně zakázány a zákonem sankcionovány jako trestné činy poškozující práva rodičů¹²⁵.

Po prostudování relevantních historických i literárních pramenů tak lze dospět k jednoznačnému závěru, že na potraty bylo římskou společností od počátků římského městského státu nahlíženo nelibě, avšak postupem času se nastíněný negativní náhled římské *societas* začal liberalizovat, což ve svém důsledku následně vyústilo v to, že potraty byly považovány za poměrně vhodný způsob k ukončení nechtěného těhotenství prostitutky, či k zachování čistoty patricijských rodů.

4.4.2 Postoj římské společnosti k potratům

Ze shora nastíněného obecného historického exkurzu do problematiky vnímání potratů ze strany římské společnosti je seznatelné, jakým způsobem bylo pospolitostí římského impéria nahlíženo na úmyslně ukončená těhotenství. Značná nevole a negativní náhled nejen na ženy, které potrat podstoupily, ale i na osoby, které jim k usmrcení plodu v těle matky dopomohly, byly silně znatelné již od počátku vývoje městského římského státu a táhly se s ním po dlouhá staletí.

I přesto, že v této podkapitole prezentované poznatky jsou především výsledkem studia literárních a básnických děl, neboť jak již bylo uvedeno výše, právní a historické publikace se diskutovanému tématu vyčerpávajícím způsobem tolik nevěnovaly, a i aktuálně nevěnují, lze se domnívat, že publikovaná filosofická díla a dostupná básnická pojednání jsou spolehlivým zdrojem poznání, když tato zpravidla zachycovala útrapy a radosti běžného života tehdejší římské

---

¹²⁵ WATTS, W. J. Ovid, The law and roman society on abortion. University of Natal, Acta Classica XVI, 1973, s. 91

societas. V této souvislosti je však vhodné opětovně poznamenat, že naprostá většina takovýchto děl je napsána mužskými autory, aniž by tito ve svých publikacích zohledňovali vlastní zkušenosti či zážitky římských žen, tedy osob, které s potratem měly bezprostřední zkušenost. Proto i přes poměrně čtivý a věrohodný obsah literárních a básnických prací je nutné si zachovat určitou objektivitu a informace v nich obsažené brát s jistou mírou nestrannosti.

Z obsahu textu předešlé subkapitoly vyplývá, že jednou z možných hlavních příčin všeobecné nevole v přístupu k potratům, mohla být pravděpodobně snaha římské společnosti o vybudování silné rodové pospolitosti, která by tak do budoucna zajistila produkci dostatku římských vojáků a bojovníků, kteří by napomáhali ke zrodu a udržení silného impéria a jeho územní a politické expanzi. Další z těchto možných příčin opovržlivého postoje k úmyslnému přerušení těhotenství, která ostatně i tak trochu koresponduje se snahou Římanů o vybudování světové velmoci, lze shledat v tom, že tehdejší poznatky o vlastnostech rostlin a nejrůznějších jedů nebyly zrovna na vysoké úrovni, kdy osoby, které potraty prováděly za pomoci podomácku vyrobených lektvarů, odvarů a směsí všelijakých látek, tak často disponovaly pouze elementární znalostí o možných následcích takto vyrobených potratových medikamentů, což ve svém důsledku neřídka vedlo k nechtěným úmrtím těhotných žen z důvodu jejich otravy. V opačném případě pak neznalost účinků potratových prostředků vedla pouze k tomu, že žena dítě donosila a porodila, neboť koncentrace namíchané potratové směsi byla příliš nízká, takže veškeré léčitelské snahy potratářů přišly vniveč.

Na tomto místě je potřeba rovněž zmínit, že negativní náhled římské veřejnosti na potraty nedopadal pouze na samotný akt umělého ukončení těhotenství, avšak vztahoval se konkrétně i na těhotné ženy, které potrat podstoupily. Takovéto ženy byly zpravidla označovány za bytosti sobecké a marnivé, neboť se římskou společností obecně šířil názor, že ženy podstupují potraty především z toho důvodu, aby si těhotenstvím a případným porodem nezhyzdily svá ženská těla a zároveň se tak vyvarovaly tomu, aby se následně nemusely dělit o svůj nabytý majetek¹²⁶. Otázkou však zůstává, zdali se jedná pouze o spekulace a smyšlené teorie produkované a rozšiřované mužskými autory, neboť tato tvrzení nejsou jakkoliv podložena vyjádřeními ze strany ženských obyvatelek římského státu, či se jedná o pravdivé informace, které tehdejší spisovatelé nabyli z rozhovorů s ženami, které potrat reálně podstoupily.

---

¹²⁶ WATTS, W. J. Ovid, The law and roman society on abortion. University of Natal, Acta Classica XVI, 1973, s. 95

Mám-li vyjádřit svůj vlastní názor na věc, přikláním se spíše k myšlenkovému proudu, který shledává příčiny potratů v tom, že se prostřednictvím *abortum* mělo předejít narození dětí, které by neměly čistou krev, neboť byly plodem lásky dvou lidí pocházejících z různých společenských vrstev, což bylo pro římskou *societas* snažící se o vybudování čisté patricijské pospolitosti zcela nepřipustné.

Z obsahu dostupných literárních zdrojů lze rovněž vyvodit, že chování žen, které se rozhodly podstoupit *abortum*, bylo rovněž bráno ve své podstatě za jednání egocentrické, neboť úmyslným přerušením těhotenství zkrátily právo svého manžela na vlastního potomka. Takovýto menšinový názor byl však římskou společností zastáván především za situace, kdy se žena rozhodla potratit i přesto, že se jednalo o manželovo dítě, tedy dítě počaté v řádně uzavřeném manželství. Z jakého důvodu se ženy k takovému jednání rozhodly, však zůstává nezodpovězenou otázkou, neboť jak již bylo několikrát v textu této kvalifikační práce zmíněno, převážná většina historiografické literatury a dalších dějepisných nebo literárních zdrojů absentuje záznamem osobní zkušenosti či vlastního vyjádření římských žen, tedy osob, kterých se potraty bezprostředně dotýkaly.

Ať už byly objektivní příčiny úmyslného ukončení těhotenství jakékoliv, je zřejmé, že římská nevole v náhledu na diskutované jednání žen v průběhu času sílila, a to až do prvního století př. n. l., kdy vyústila v již jmenovanou Sullovu kodifikaci *lex Cornelia de sicariis et veneficis*, jež jako první kriminalizovala provádění potratů a potírala jednání potratářů, coby osob, které *abortum* prováděly.

4.4.3 Potrat pohledem římského práva trestního

Jak již bylo úvodem do problematiky deliktu *abortum* konstatováno, tématu potratů, jakožto možných deliktů, se v jisté míře věnovala i Digesta. Jedná se konkrétně o jejich čtyři základní fragmenty, které potrat odsuzovaly a fragment právníka Ulpiana, jenž obsahuje požadavek na ochranu života dosud nenarozeného dítěte a odložení trestu ukládaného provinilé těhotné ženě až do období po porodu. Pro co nejucelenější náhled na projednávanou problematiku jsou pak níže uvedeny právě tyto úryvky, které pocházejí ze čtyřicáté sedmé a čtyřicáté osmé knihy Digest.

Prvním prezentovaným úryvkem je Marcianův fragment, který hovoří o trestu dočasného vyhnanství, jenž by měl být provinilé manželce udělen za to, že svého manžela připravila o budoucího potomka¹²⁷.

*„Dig. 47. 11. 4: Divus severus et antoninus rescripserunt eam, quae data opera abegit, a praeside in temporale exilium dandam: indignum enim videri potest impune eam maritum liberis fraudasse.“*¹²⁸

Rovněž i Ulpianus považoval sankci v podobě vyhnanství za adekvátní, o čemž je ve čtyřicáté osmé knize Digest¹²⁹ pojednáno níže uvedeným způsobem.

*„Dig. 48. 8. 8: Si mulierem visceribus suis vim intulisse, quo partum abigeret, constiterit, eam in exilium praeses provinciae exiget.“*¹³⁰

Další dva zdola uváděné fragmenty Digest prezentují úvahy právníků Tryphona a Paula, kteří se rovněž zabývali povahou deliktu *abortum* a charakterem samotné trestní sankce, která by za toto jednání měla být delikventovi uložena. I zde se opětovně hovoří o trestu dočasného vyhnanství¹³¹ a zkrácení na životě, v případě neurozených provinilců pak o sankci v podobě nucených prací v dolech¹³².

*„Dig. 48. 19. 39: Cicero in oratione pro cluentio habito scripsit milesiam quandam mulierem, cum esset in asia, quod ab heredibus secundis accepta pecunia partum sibi medicamentis ipsa abegisset, rei capitalis esse damnatam. Sed et si qua visceribus suis post divortium, quod praegnas fuit, vim intulerit, ne iam inimico marito filium procrearet, ut temporali exilio coerceatur, ab optimis imperatoribus nostris rescriptum est.“*¹³³

*„Dig. 48. 19. 38. 5: Qui abortionis aut amatorium poculum dant, etsi dolo non faciant, tamen quia mali exempli res est, humiliores in metallum, honestiores in insulam amissa parte bonorum relegantur. quod si eo mulier aut homo perierit, summo supplicio adficiuntur.“*¹³⁴

---

¹²⁷ Dig. 47. 11. 4

¹²⁸ Dig. 47. 11. 4

¹²⁹ Dig. 48. 8. 8

¹³⁰ Dig. 48. 8. 8

¹³¹ Dig. 48. 19. 39

¹³² Dig. 48. 19. 38. 5

¹³³ Dig. 48. 19. 39

¹³⁴ Dig. 48. 19. 38. 5

Posledním z avizovaných fragmentů, v němž je zakotvena zásada odmítající poškodit dítě, je vyjádřena ve čtyřicáté osmé knize Digest, konkrétně v jednom z Ulpianových fragmentů, v němž je uvedeno, že výkon trestu uložený provinilé těhotné ženě musí být odložen až do doby po porodu¹³⁵.

„Dig. 48. 19. 3: *Praegnatis mulieris consumendae damnatae poena differtur quoad pariat. ego quidem et ne quaestio de ea habeatur, scio observari, quamdiu praegnas est.*“¹³⁶

Shora citovaný úryvek pak svým obsahem navazuje na úvahy právního vědce Paula, který v Digestech¹³⁷ vyjádřil obdobný požadavek ochrany nenarozeného dítěte, tedy, že stíhání těhotné ženy za cizoložství by mělo být dočasně odloženo, aby dítě nebylo nijak ohroženo na životě. Příčinu myšlenek obou právníků lze pravděpodobně shledat ve fragmentu z Digest¹³⁸, který hovoří o tom, že neštěstí matky nemá poškodit dítě, které se nachází v jejím lůně.

Rovněž je na tomto místě vhodné navázat na poznámku uvedenou na konci předchozí subkapitoly věnující se Sullově kodifikaci a alespoň stručným způsobem v rámci následujících odstavců se vyjádřit k Sullovým právním reformám, které stojí přinejmenším za obecnou zmínku, neboť Sullova diktatura představovala jednu z nejvýznamnějších vývojových období v historii ústavy římské republiky, kdy jeho reformní snahy byly motivovány jeho přesvědčením o agresivní povaze demokracie, snahami o posílení římského senátu a úsilím směřujícím ke snížení vlivu tribunů lidu, coby demokratické instituce.

Již několikrát jmenovaný Sullův zákon známý jako *lex Cornelia de sicariis et veneficis* byl vydán v roce 81 př. n. l. a bývá zpravidla překládán jako Corneliův zákon o úkladných vraždách a travičích. Jak ostatně vyplývá z jeho názvu, nejednalo se o kodifikaci, která by se a priori věnovala stíhání potratářů a ukládání trestů za provedené potraty na těhotných ženách. Byl to v první řadě zákon, jež podával právní úpravu vražd a dalšího protiprávního jednání, které vedlo k usmrcení jiného, tedy nejčastěji k deliktu travičství, neboť podání jedu bylo v tehdejší době poměrně oblíbeným prostředkem k fyzické likvidaci nepohodlné osoby či politické konkurence v rámci vyšších společenských kruhů. Nicméně úplné znění citovaného Corneliova zákona se nedochovalo, tudíž vědomosti ohledně charakteru a obsahu této kodifikace lze čerpat především z interpretovaných poznatků římských autorů. Z těchto pak vyplývá, že se zmíněný zákon

---

¹³⁵ Dig. 48. 19. 3

¹³⁶ Dig. 48. 19. 3

¹³⁷ Dig. 37. 9. 8

¹³⁸ Dig. 1. 5. 5. 2

sekundárně věnoval právě i problematice umělého přerušení těhotenství, jehož provádění obecně zakazoval, čímž se tak vnímání potratů přesunulo z čistě soukromoprávní sféry, kde bylo stíháno zpravidla jen ze strany *pater familias* nebo manžela nemravně jednající manželky, do sféry práva veřejného.

Corneliův zákon tak nekodifikoval skutkovou podstatu trestného činu potratu jako takového, nýbrž stíhal a trestal pouze osoby, které potrat prováděly, a které byly zpravidla ženského pohlaví, což je právě i jeden z dalších důvodů, proč byl nyní diskutovaný trestný čin začleněn do obsahu textu předkládané rigorózní práce. Potratáři, a stejně tak i další pachatelé trestných činů, kterým se Corneliův zákon věnoval, byli za svá protiprávní jednání stíháni především trestem v podobě doživotního vyhnanství z Říma, a to nejčastěji na některý ze středozezemních ostrovů. Zmíněný trest byl římským právem označován jako *interdictum aquae et ignis*¹³⁹, což lze přeložit jako *zákaz vody a ohně*. Jednalo se o trest, který byl až do konce římské republiky spojován se ztrátou římského občanství, s konfiskací pachatelova majetku a pozbytím veškerých jeho práv. Nejednalo se však o žádnou novinku v sankcionování protiprávního, nekalého nebo jinak nemravného jednání, když byl tento trest za excesy chování ukládán již přibližně od poloviny pátého století př. n. l., kdy byl vydán Zákon dvanácti desek. V období po začátku římského císařství se pak trest vyhnanství vyčlenil jakožto samostatná trestní sankce, jež byla praktikována v podobě přímých permanentních deportací do ostrovního exilu. Výše uvedené pak lze ještě doplnit o krátkou informaci, že nebyla-li ze strany odsouzeného uložena trestní sankce vyhnanství respektována, mohl být tento v případě svého návratu zpět do Říma členem římské společnosti zabit, a to za situace, kdy byl během své snahy dostat se na území římského impéria chycen a zadržen.

Za zmínku rovněž stojí, že se v některých historiografických publikacích spekuluje o skutečných důvodech, které vedly ke kodifikaci Corneliova zákona, když byl tento přijat v době, kdy se Sulla v rámci své diktatury snažil vymýtit politickou opozici a zbavit se svých politických nepřátel. Udávání osob, které se dopustily některého ze zločinů popsanych v citovaném zákoně, tak bylo, dle názoru některých dějepisců, za vlády Lucia Cornelia Sully motivováno především peněžitými odměnami, které udavačům byly za jejich službu přislíbeny. Působnost Corneliova zákona byla rovněž spojena se zavedením nových soudních tribunálů, takzvaných *quaestio*

---

¹³⁹ KINCL, Jaromír. URFUS, Valentin a SKŘEJPEK, Michal. Římské právo. 1. vydání. Praha - C. H. Beck, 1995, s. 327

de sicariis et veneficis, které posuzovaly protiprávní jednání osob, kterého se tyto dopustily v rozporu s tímto zákonem.

Po úpadku římské republiky se prvním římským císařem stal Gaius Iulius Caesar Octavianus, známý také jako již mnohokrát zmiňovaný Augustus, za jehož vlády i nadále přetrvával značně negativní pohled na provádění potratů. I přesto, že se Augustovy zákony výslovně k umělému ukončení těhotenství nevyjadřovaly, lze dovést, že i na počátku římského císařství bylo na provádění interrupce nahlíženo s velkou nelibostí.

Jak již bylo v předchozím textu této práce uvedeno, zákony císaře Augusta byly vydány především na podporu manželství a ke zvýšení porodnosti, což lze předně doložit zákonem *lex Papia Poppaea*. Snahy římského obyvatelstva týkající se regulace mateřství a řádného manželského soužití pak byly striktně sankcinovány, když Augustovy kodifikační snahy zaváděly tresty pro bezdětné rodiny, neprovdané římské obyvateľky a neženaté občany Říma. Ti museli platit nejen vyšší daně, ale byly jim ukládány i další tresty, především pak majetkového charakteru, které tuto skupinu obyvatel římské *societas* značně znevýhodňovaly. Tendence císaře Augusta tedy byly na první pohled zřejmé. Rostoucí a sílící konzervativní snahy v podobě poměrně přísných kodifikovaných pravidel manželského a rodinného života měly potlačit nejen soužití neoddaných milenců a počet dětí, které by se do takového volného svazku narodily, ale i množství případných úmyslně provedených potratů, které podstupovaly římské ženy ve snaze své těhotenství vzniklé mimo manželský svazek utajit. Samotný potrat ani v rané fázi římského císařství však nebyl považován za trestný čin a nadále tak zůstávalo postižitelné pouze jednání, které s uměle vyvolaným ukončením těhotenství přímo souviselo, tedy samotná asistence, nápomoc nebo provedení *abortum*.

Již v předešlých odstavcích bylo konstatováno, že za potrat jako takový byly trestány ženy až od třetího století n. l., odkdy bylo jejich jednání považováno za trestný čin podobný vraždě či travičství, který poškozoval právo na založení rodiny a jednotlivá práva rodičů. Stalo se tak konkrétně kolem roku 211 n. l. za vlády císařů Septima Severa a Caracalla, kteří zakázali podstoupení potratu pod hrozbou subsumpce takového jednání pod příslušné ustanovení zákona, které *abortum* definovalo jakožto deliktní jednání.

Je však potřeba výslovně zmínit, že na základě tehdy účinného znění Corneliova zákona, který v tu dobu platil již více jak dvě století, a který přinesl rozšíření protiprávnosti a trestnosti potratů, které vnímal jako zločin římské ženy proti jejímu manželovi, nemohly být trestány římské

občanky, které nebyly manželkami, tedy neměly řádně uzavřené manželství, neboť zákonné sankce se vztahovaly pouze na ženy provdané. Jistou zajímavostí dále zůstává, že naopak ženy rozvedené, které z právního hlediska byly osobami svobodnými, však za absolvování potratu, kdy se zbavily dítěte počatého ještě za trvání manželského svazku, dle římského zákona stíhány být mohly a zpravidla byly sankcionovány trestem vyhnanství, které však bylo ve srovnání s vyhnanstvím ukládaným v dobách původního znění *lex Cornelia* platného v době Sullovy diktatury, trestem mírnějším, neboť se jednalo pouze o dočasnou deportaci s možností budoucího návratu zpět do Říma. Zároveň bylo trestným činem i jednání ženy, která by podstoupení potratu před svým manželem tajila, neboť tímto svým chováním zkrátila manžela na jeho právu mít zákonného dědice a pokračovatele rodu.

Shora uvedené lze tedy shrnout tak, že hlavní tendence v trestání žen, které podstoupily *abortum*, spočívaly především ve snaze zamezit protiprávním zásahům do majetkové a osobní sféry římským občanů mužského pohlaví¹⁴⁰.

Kromě Corneliova zákona a citovaných fragmentů z Digest, se problematice potratů a náhledu na ně věnovaly i publikace dalších římských autorů, jako například díla od již jmenovaného právníka Ulpiana či císaře Marciana, kdy je z jejich tvorby znatelný vývoj právního náhledu tehdejší společnosti na dané téma. Jak vyplývá ze shora podaného textu, v raných dobách římské říše bylo za provedení potratu běžným trestem příkazání vyhnanství a zabavení nastrádaného majetku potratáře či bylinkáře, který aplikoval své léčitelské metody na těhotnou ženu s cílem vyvolat jí potrat. Dle Marcianova názoru pak tento způsob potírání a sankcionování trestného činu *abortum* vycházel právě z Corneliova zákona, což mimo jiné dokládají i další historiografické zdroje.

Ve vztahu k probíranému tématu pak lze závěrem upřesnit, že situace se v římské říši změnila přibližně s počátkem přeměny republikánského zřízení na římské císařství, kdy byl zaveden jakýsi dvojitý metr v trestání pachatelů diskutovaného trestného činu. Poměrně běžným způsobem trestání se tak stala sankce v podobě trestu smrti, která však neplatila bezvýjimečně, když se nevztahovala na osoby z vyšší společenské vrstvy. Ty byly často jen poslány do vyhnanství, které bylo od dob Sullovy diktatury pouze dočasnou deportací s možností návratu zpět na území římského impéria. Naopak osoby, které reprezentovaly nižší sociální třídu, byly

---

¹⁴⁰ WATTS, W. J. Ovid, The law and roman society on abortion. University of Natal, Acta Classica XVI, 1973, s. 92

zpravidla trestáty sankcí nejpřísnější, tedy trestem smrti, případně byly předhazovány dravým zvířatům¹⁴¹.

„Dig. 48. 8. 3. 5: *Legis corneliae de sicariis et veneficis poena insulae deportatio est et omnium bonorum ademptio. sed solent hodie capite puniri, nisi honestiore loco positi fuerint, ut poenam legis sustineant: humiliores enim solent vel bestiis subici, altiores vero deportantur in insulam.*¹⁴²“

K výše uvedenému pak lze už jen ve stručnosti doplnit, že část čtyřicáté osmé knihy Digest, jež mimo jiné zachycuje teze a myšlenky císaře Marciana, rovněž podává přehledný výčet bylinek a jiných prostředků, které byly Corneliovým zákonem zakázány, a jejichž podání bylo potíráno pod hrozbou uložení trestu. Pro zajímavost je pak níže citován jeden z dalších Marcianových fragmentů, který skládování, výrobu nebo prodej bylinek a jiných prostředků, z nichž bylo možné vyrobit potratový medikament, výslovně zakazoval¹⁴³.

„Dig. 48. 8. 3. 3: *Alio senatus consulto effectum est, ut pigmentarii, si cui temere cicutam salamandram aconitum pituocampas aut bubrostim mandragoram et id, quod lustramenti causa dederit cantharidas, poena teneantur huius legis.*¹⁴⁴“

4.4.4 Právní vnímání *nascitura* a postoj římské společnosti k samovolnému potratu

Poslední subkapitola tématu věnujícího se problematice trestného činu *abortum* a jeho vnímání římskou společností je věnována krátkému zamyšlení nad římskoprávním pohledem na *nascitura* a porovnání tohoto institutu s jeho pojetím vnímaným moderním právním řádem České republiky, neboť se, dle mého názoru, jedná o pojem, který zcela jistě nachází své uplatnění v právní praxi, kde nabývá svého významu především v oblasti práva dědického.

I přesto, že výklad testamentárního práva není předmětem obsahu této rigorózní práce, je vhodné se otázkám tehdejšího náhledu římské společnosti na nenarozené děti a jejich oprávnění alespoň elementárním způsobem věnovat, neboť tyto s problematikou deliktu potratu partikulárně souvisí a při studiu diskutovaného tématu tak s velkou pravděpodobností přišly na mysl nejednomu z badatelů.

---

¹⁴¹ Dig. 48. 8. 3. 5

¹⁴² Dig. 48. 8. 3. 5

¹⁴³ Dig. 48. 8. 3. 3

¹⁴⁴ Dig. 48. 8. 3. 3

Závěrečné řádky následujícího textu pak budou věnovány krátké úvaze nad trestáním samovolného ukončení těhotenství, a to z toho důvodu, že při zpracování informací týkajících se *abortum* byla tato problematika ze strany využití dějepisné literatury a dalších zdrojů poznání, prakticky opomenuta. I přesto, že jistý náhled římské společnosti na přirozené potraty může tak trochu vyplývat z již shora podaného textu, lze považovat za čtenářsky přívětivější se těmto otázkám věnovat i v rámci samostatného odstavce.

Co se týče pojmu *nasciturus*, jedná se o latinský termín, který byl elementární podstatou uznávané římskoprávní zásady *nasciturus pro iam nato habetur, quotiens de commodo eius agitur*, jež nachází své základy v Digestech¹⁴⁵, a kterou lze přeložit jako *ten, kdo se má narodit, se pokládá již za narozeného*¹⁴⁶. Z hlediska svého významu a v kontextu citované právní zásady je tedy za *nascitura* považováno počaté, avšak dosud nenarozené dítě, které se právní fikcí v mnoha právních kulturách považuje za člověka již narozeného, který má oprávnění nabývat určitá subjektivní práva, avšak pouze za předpokladu, že se takovéto dítě narodí živé.

Jak již bylo uvedeno, své místo tento termín nachází především v oblasti práva testamentárního, neboť zemře-li zůstavitel před narozením svého dítěte, může se stát takovýto jeho potomek i jeho dědicem. Nicméně je na tomto místě potřeba opětovně zdůraznit, že cílem následujících řádků není snaha podat vyčerpávající výklad pojmu *nasciturus*, nýbrž přiblížit historické vnímání práv nenarozených dětí ze strany římské *societas*, k čemuž poslouží především myšlenky a názory římských právníků obsažených v Digestech.

V kontextu shora zmíněného je však žádoucí uvést, že z obsahu Digest explicitně nevyplývá, že by se římská společnost problematikou práv nenarozených dětí zabývala do detailu. Z citované kodifikace římského práva lze pouze obecně seznat určité známky idejí, že i dosud nenarozené děti disponují jistými právy, a je tedy na ně možné nahlížet jakožto na již existující osoby, tedy žijící jedince, kterým římské právo připisovalo různá oprávnění a recipročně i rozličné povinnosti. Tyto ideje římských právníků jsou pak seznatelné především v oblasti dědického a majetkového práva, v nichž se o postavení *nascitura* hovořilo primárně ve spojitosti s majetkovými vztahy v rodině. Z toho logicky vyplývá, že římské právo nekladlo důraz na samotná práva a oprávnění dosud nenarozených dětí jako takových, ale především pak na možné důsledky, které s sebou existence *nascitura* nesla po právní stránce.

---

¹⁴⁵ Dig. 1. 5. 7

¹⁴⁶ Volný překlad

V obecné rovině lze tedy konstatovat, že právní náhled na *nascitura* a jeho vnímání je optikou římského práva a soudobých právních řádů, včetně práva českého, obdobný, když zmíněné právní kultury přiznávají počatému, avšak dosud nenarozenému dítěti právní osobnost, tedy způsobilost mít práva a povinnosti. Rozsah těchto práv je však značně odlišný, když současný význam pojmu *nasciturus* nabývá svého nepopíratelného významu mimo jiné i na základě neustále se rozvíjejících nároků moderní společnosti a jejích rostoucích snah o demokratičnost současných legislativ.

V římském testamentárním právu byl pojem *nasciturus* vnímán spíše jako uměle vytvořený právní konstrukt, nežli jako reálně existující bytost, které je nutné přiznat ochranu nenarozeného dítěte. Vzhledem k tomu, že se římscí právníci právě diskutovanému tématu detailně nevěnovali, což je seznatelné i z obsahu Digest, nelze tedy ani s přesností určit, jak římská společnost institut *nascitura* konkrétně vnímala a jaký rozsah práv tomuto fakticky přiznávala.

Z dosaženého poznání však lze k danému tématu dále sdělit, že minimálně v počátcích kriminalizace *abortum* nemohlo být na toto protiprávní jednání pohlíženo jakožto na vraždu, když ta byla římským předpisem kodifikována jako jednání vedoucí k usmrcení jiné lidské bytosti bez morálního ospravedlnění. Vzhledem tomu, že na *nascitura* bylo nahlíženo pouze jako na jakýsi uměle vytvořený právní institut, tedy nikoliv jako na plnohodnotně existující lidskou bytost, respektive žijícího člověka, nemohlo být provádění či v pozdějších dobách samotné absolvování potratů subsumováno pod právní normu kriminalizující právě delikt vraždy. Z tohoto důvodu tak římské právo provádění potratů na základě jakési analogie pouze přirovnávalo ke skutkové podstatě trestného činu vraždy, avšak z legislativního hlediska nebylo za toto jednání *de facto* považováno.

Jak již bylo avizováno v úvodu této subkapitoly, závěrečné odstavce textu věnujícího se problematice římskoprávního vnímání institutu *nascitura*, budou věnovány prezentaci úvah vztahujících se k náhledu římské *societas* na samovolný potrat, který těhotná žena prodělala spontánně, tedy bez vlastního přičinění či zásahu třetí osoby. Na tomto místě je však potřeba upozornit, že se jedná o mé zcela subjektivní a vědecky nepodložené hypotézy, ke kterým jsem dospěla po provedeném studiu dané problematiky, posouzení všech relevantních okolností a zohlednění tehdejšího historického vývoje římské říše.

Předně je patřičné zmínit, že na rozdíl od úmyslného ukončení těhotenství se v případě přirozeného potratu jednalo o samovolné vypuzení plodu z těla matky, které bylo, respektive stále

je, nejčastěji způsobeno tím, že plod není schopen se v děloze ženy řádně vyvíjet, kdy se z medicínského hlediska jedná o takzvané neprosperující těhotenství. V takovém případě pak embryo tělo matky samo dobrovolně opustí, či je ze zdravotního hlediska lékařem nařízeno jeho odstranění.

Historická literatura však o přirozených potratech římských žen prakticky mlčí, a tak lze bez dalšího pouze konstatovat, že s nevolí bylo v dobách římského práva nahlíženo pouze na potraty uměle vyvolané, které byly od dob Sullovy diktatury postupně kriminalizovány. Nicméně s ohledem na šířící se vlnu křesťanství a postupnou christianizaci římské společnosti lze soudit, že ani na potraty přirozeně uskutečněné nebylo nahlíženo zřejmě dvakrát pozitivně. Dle křesťanské etiky je totiž stvoření nového života výsledkem sexuality muže a ženy, jež je dílem samotného Boha coby stvořitele světa. Vzhledem k tomu, že je křesťanství založeno především na učení etice, humanismu a přirozenému řádu, lze se domnívat, že ani na spontánně prodělané potraty nebylo římským obyvatelstvem nahlíženo jako na něco naprosto ospravedlnitelného a přirozeného, co by bylo samo o sobě výsledkem pouhé náhody.

Prezentovaný názor si lze utvořit mimo jiné i na základě myšlenek jednoho z nejznámějších křesťanských spisovatelů druhého a třetího století n. l., tj. Tertulliana, autora obsáhlého polemického spisu s názvem *O duši (De Anima)*¹⁴⁷, v němž odmítá některé gnostické názory¹⁴⁸ a popisuje myšlenkové proudy dalších filosofických směrů, se kterými ve vztahu k přítomnosti či naopak absenci duše u nenarozených dětí dále polemizuje. Obecně se však dá konstatovat, že Tertullianus nebyl příznivcem potratů a považoval je za něco nehodného, odpudivého a nepřijatelného. Jistou výjimku pak shledával v případě, kdy bylo provedení interrupce nutné ze zdravotního hlediska, tedy za situace, kdy plod v děloze matky neprosplval a ohrožoval ženu na životě. Nicméně i zde je znatelný Tertullianův negativní postoj na uměle provedené přerušování těhotenství, avšak již není kategoricky odmítáno jako v případě podstoupení potratu z rozmaru ženy.

Po studiu obsahu dostupných historiografických a filosofických děl lze rovněž dospět k závěru, že přisnost náhledu římské společnosti na spontánní *abortum* se odvíjela především od míry christianizace, která od prvního století n. l. zažívala v římské říši svůj dynamický rozmach, když v raných dobách římského impéria nebyly potraty pravděpodobně považovány za nic

---

¹⁴⁷ TERTULLIANUS. *De Anima*. XXV

¹⁴⁸ *Gnosticismus* byl nábožensko-filosofický směr pozdní antiky, jenž byl založen na myšlence odmítání hmotného světa a přesvědčení o spásné roli poznání a víře v božskou jiskru člověka. Tento myšlenkový proud vychází z řeckého slova *gnósis* neboli poznání.

výjimečného či protiprávního, neboť s ohledem na absenci dobových zákonných nařízení byly tyto zřejmě považovány za běžně tolerovanou součást denního života římského obyvatelstva. Nastíněný náhled pohanské společnosti římského státu vedl k poměrně silné myšlenkové otevřenosti, na základě které bylo provádění potratů respektováno. Vzhledem k tomu, že pohanští Římané nahlíželi na uměle vyvolané potraty poměrně schůdně, lze logicky předpokládat, že stejným benevolentním způsobem byly hodnoceny i přirozeně uskutečněná ukončení těhotenství. Zvýšené tendence pohlížet negativním způsobem na ženy, které potrat prodělaly, pak lze shledat právě až v souvislosti s posilující konverzí římských občanů ke křesťanství, kdy sílil důraz na dodržování pravidel humanismu a přirozeného řádu věcí.

Na základě podaného textu se lze přiklonit k myšlence, že na spontánní potraty bylo římskou křesťanskou společností nahlíženo sice jako na něco přirozeného, co vychází z boží vůle, avšak je pravděpodobně jakýmsi božím soudem, kterým stvořitel stihl ženu za její předchozí chování, neboť sexualita byla, a nadále i je, dle křesťanské víry považována za něco zázračného, prostřednictvím čeho se muži a ženy podílejí na stvoření nových bytostí a jsou tak jakýmsi spolupracovníky Boha. Z této myšlenkové koncepce pak lze dovodit jediné, a to, že ani na spontánní potrat nemohlo být římskými křesťany nahlíženo jako na něco zcela nahodilého, co by nebylo božím záměrem, z čehož lze zároveň usuzovat, že přirozeně uskutečněné potraty musely být římským právem vnímány spíše nevalně, což lze ostatně doložit i známou skutečností, že se ženy, které spontánní potrat prodělaly, musely ve vztahu ke své osobě často následně vypořádávat s negativním postojem křesťanských obyvatel Říma.

V souvislosti s výše předestřenou úvahou týkající se křesťanství a jeho vztahu k *abortum*, lze už jen pro upřesnění uvést, že i přesto, že v prvním stolení n. l. docházelo k poměrně masivní christianizaci římské říše, reálně se ale jednalo o dlouhodobý a postupný proces, který trval řadu let. S tím tedy souvisí i změna přístupu římského obyvatelstva k potratům, která tedy byla zcela přirozeně progresivní a nenásilnou reakcí na tehdejší společenské dění, jež se spontánně formovala v průběhu času.

V samotném závěru lze konstatovat, že problematiku christianizace a šíření křesťanství na území římské říše lze považovat za jedno z velmi zajímavých témat, které by svým obsahem vystačilo na samostatnou kvalifikační práci. Vzhledem k tomu, že však toto téma není předmětem předkládané rigorózní práce, nebude problematika křesťanství a jeho vliv na tehdejší myšlení římské společnosti v této práci blíže rozpracována.

4.5 Trestný čin panen Vestálek

Posledním z vybraných deliktů, jejichž pachatelem mohly být pouze ženy, a to ještě jen jejich specifická skupina, a jehož skutkové podstatě se text této kvalifikační práce prozatím nevěnoval, je provinění kněžek bohyně Vesty, které historiografové spojují s římskoprávním označením *crimen incestum*.

Pro upřesnění je dále vhodné ihned v úvodu této samostatné podkapitoly uvést, že cílem následujících odstavců je nejen podání právního výkladu zmíněného trestného činu a způsobu jeho sankcionování, ale i charakteristika kultu bohyně Vesty a funkce panen Vestálek v římské společnosti, kdy tato témata byla do předkládané rigorózní práce zařazena z důvodu komplexnosti a lepšího porozumění dané problematice, přičemž jejich výkladem bude nadepsaná podkapitola této práce rovnou i zahájena.

I přesto, že téma týkající se Vestálek a jejich tehdejšího vnímání římskou *societas* je velice zajímavou a obsáhlou problematikou, která by si jistě zasloužila vyložit mnohem detailněji a barvitěji, musel být výklad některých otázek souvisejících právě s kultem bohyně Vesty z textu této práce záměrně vyloučen, a to z důvodu omezeného rozsahu a vymezeného předmětu předkládané kvalifikační práce. Obsah prezentovaného textu je tak ve vztahu k nadepsané podkapitole zaměřen především na deliktní jednání panen Vestálek a právní postavení těchto kněžských služebnic v římské společnosti.

4.5.1 Role Vestálek v římské společnosti

Vestálky byly kněžkami bohyně Vesty, které sloužily jejímu kultu po dobu třiceti let. Vestálkou se mohla stát pouze neposkvrněná dívka, panna, která o své panenství za dobu své služby nesměla přijít, a to pod hrozbou nejen ztráty svěřené kněžské funkce, ale i pod pohrůzkou trestu smrti, k němuž by byla následně odsouzena. Vestálkou se však nemohla stát každá římská panna, neboť počet kněžek bohyně Vesty byl omezen a z tohoto důvodu byly Vestálky přísným způsobem vybírány. V průběhu let se pak počet služebnic kultu bohyně Vesty ustálil na šesti člencích, kdy každá z nich sloužila po dobu zmíněných třech desítek let.

K podané obecné charakteristice Vestiných kněžek lze dále doplnit, že panny Vestálky zastávaly jednu z nejstarších kněžských funkcí, kterou dle legend měla jako první vykonávat Rhea Silvia, matka Romula a Rema. První zmínky o kněžkách Vestálkách se tak pojí již s okamžikem samotného založení Říma, avšak dle některých římských historiků, jako byl například Titus Livius,

byly základy tohoto kněžského kultu položeny již o několik let dříve, a to v městském státě Alba Longa, který se nacházel na Apeninském poloostrově zhruba dvacet kilometrů jihovýchodně od města Říma. Obecně vzato lze však konstatovat, že působnost Vestálek byla úzce spjata s Římem, neboť byly považovány za ochránitelky ohně, jejichž hlavní úlohou bylo pečovat o plamen v chrámu bohyně Vesty a udržovat jej při životě, neboť Římané věřili, že právě planoucí oheň je symbolem existence a prosperity římské říše. V opačném případě, kdy by oheň vyhasl, znamenalo by to neštěstí a možné nebezpečí pro římský stát a jeho obyvatelstvo.

Úloha Vestálek tedy byla spojena do určité míry s ritualismem a symbolismem, kdy kněžky byly povinny dodržovat náboženské obřady a respektovat boží zákony, kdy jim za to na oplátku byla poskytována přízeň bohů a ochrana ze strany římského státu. Pro upřesnění je pak vhodné v této souvislosti rovněž zmínit, že shora popsany vztah poslušnosti římského lidu a reciproční boží přízně byl v dobách římské říše označován jako již v předchozím textu zmíněný *pax deorum*, tedy *boží klid*. Na funkci kněžek bohyně Vesty byly z výše nastíněných důvodů kladeny poměrně vysoké nároky, kdy při sebemenších nepokojích a válkách byly takovéto události vyčítány právě Vestálkám, když jejich příčinou byly dle římského lidu samotné kněžky, které měly údajně zanedbat svou práci či dokonce porušit složený slib týkající se zachování jejich panenství, za což byla na římský lid snesena právě boží nevole.

Jak je patrné z výše uvedeného, vztah mezi římským státem, jeho společností a Vestálkami byl velmi křehký a symbiotický, když se činnost Vestálek odrážela do stability a blaha každodenního života obyvatelstva římské říše.

Jak již bylo ve shora podaném textu naznačeno, jedním ze základních atributů kněžek bohyně Vesty a zároveň podmínkou, bez jejíhož splnění by se dívky o post Vestálky vůbec nemohly ucházet, bylo zachování jejich fyzické neposkvrněnosti, od které se odvíjela i jejich duševní čistota. Nicméně lze narazit i na jiné teorie, dle kterých byl důraz na zachování panenství kladen z toho důvodu, že díky němu byly kněžky blíže bohům, kterým sloužily. Ať už tak či onak, zkoumanou hodnotou u kněžských uchazeček byla nejen jejich tělesná čistota, ale i morální ryzost, pro kterou pak mohly mnohem obstojněji a objektivněji vykonávat jim svěřenou funkci.

Co se týče zmíněné fyzické neposkvrněnosti, ta byla dle historiografických zdrojů po Vestálkách požadována především z toho důvodu, že se věřilo, že dívka, která ještě nebyla provdána a neporodila dítě, neměla ani žádné vazby k vlastnímu rodinnému kultu, jehož zájmy by při výkonu své kněžské funkce mohla následně upřednostňovat před hodnotami samotného

římského státu. Aby se však předešlo případným sporům a nedorozuměním ohledně této fyzické neposkvrněnosti uchazečky o post kněžky bohyně Vesty, byly Vestálky vybírány již mezi velmi mladými dívkami, které zpravidla nedosáhly věku dvanácti let. Jak již totiž bylo uvedeno v předešlých odstavcích této kvalifikační práce, ženy dosáhly své plnoletosti právě v den svých dvanáctých narozenin, což byl zároveň i moment, kdy mohly být poprvé legálně provdány, s čímž se samozřejmě pojilo i riziko zahájení jejich aktivního pohlavního života, což bylo v příkrém rozporu s tělesnými, duševními a morálními požadavky kladenými na kněžské kandidátky. Nejčastější věkové rozhraní vybíraných dívek tak, dle historických zdrojů, bylo mezi šestým až desátým rokem jejich života, kdy se kromě jejich tělesné a duševní ryzosti zkoumaly i případné vady jejich charakteru, které mohly neblaze ovlivnit výkon kněžské funkce a prosperitu římské společnosti, stejně tak i případné, byť jen drobné fyzické nedokonalosti a postižení, které by dívky ve výkonu funkce zabraňovaly či ji jinak sťažovaly.

Středem pozornosti při výběru kandidátky však byla i dívčina rodina, která byla rovněž detailně prověřována. Důraz byl kladen především na věk rodičů budoucí Vestálky, kdy bylo vyžadováno, aby její otec i matka byli v době jejího uvedení do funkce při nejmenším naživu. Dále se zkoumalo i společenské postavení rodičů kněžské kandidátky, kdy bylo nutné, aby tito nebyli otroky, či aby nevykonávali některé z padlých povolání, mezi něž se řadila například několikrát zmiňovaná prostituce či herectví nebo provozování pohostinství. Stejně tak bylo vyžadováno, aby byl otec Vestálky, stejně jako dívka sama, osobou v postavení *alieni iuris*.

Kromě společenského postavení a statusu byly u rodičů budoucí kněžky zkoumány i jejich majetkové poměry, neboť bylo vyžadováno, aby se jednalo o osoby, které jsou vlastníky italské půdy. Takovýto požadavek byl motivován především tím, aby se funkce Vestálek udržela v rukou majetných římských občanů, čímž by se zabránilo šíření kněžské role mezi nežádoucí osoby, tj. například mezi cizince či chudé římské obyvatelstvo.

I přesto, že dívka splnila všechna už tak poměrně přísně nastavená pravidla, neměla stále jistotu, že bude mezi ostatními kandidátkami úspěšná. Mimo shora prezentované požadavky byl totiž brán zřetel také na to, zdali nemá uchazečka sestru, která by již kněžskou funkci v kultu bohyně Vesty zastávala, neboť platilo pravidlo zákazu, aby více dcer z jedné římské rodiny bylo Vestinou služebnicí. To lze pravděpodobně spojit se snahou Římanů o zachování rodinné pospolitosti a existence rodu a tím pádem i s přetrvávajícím úsilím římského obyvatelstva o územní, hospodářskou a politickou expanzi římského státu, neboť dané rodině by doma nezůstala žádná dcera, která by mohla být výhodně provdána, čímž by zajistila mocenské a politické

propojení dvou rodin. Zároveň se tímto omezením zabraňovalo tomu, aby nedošlo k případnému protěžování rodinných pospolitostí, jejichž dcery byly vybrány za služebnice bohyně Vesty, neboť i přesto, že Vestálky uvedením do kněžské funkce ztrácely právní vazby ke své původní rodině, jisté emocionální a citové spojení s rodiči logicky i nadále přetrvávalo, s čímž byla spojována obava ohledně neobjektivního výkonu dívčiny funkce a přímého zvýhodňování rodiny, v níž kněžka původně vyrůstala. Takovýto jev byl logicky naprosto nežádoucí, a proto byla přijímána opatření a stanovovány přísné přijímací požadavky, které měly takovýmto nevídaným událostem od počátku předcházet.

Jak již bylo sděleno v obsahu předchozího textu, při výběru kandidátky na Vestálku hrálo určitou roli i povolání jejich rodičů, kteří se nesměli věnovat žádnému z nehodných povolání, která měla nulovou společenskou prestiž. I přesto, že rodiče tuto podmínku splnili a vykonávali jinou akceptovatelnou práci, mohla být dívka z potenciálních uchazeček o kněžskou funkci vyloučena rovněž i za situace, bylo-li zjištěno, že se její otec řadí mezi flaminý¹⁴⁹, augury¹⁵⁰ či další skupiny starořímských kněží.

V souvislosti s diskutovanou problematikou týkající se požadavků, které byly na budoucí Vestálky kladeny, a které kandidátky na kněžskou funkci musely bezpodmínečně splňovat, je rovněž potřeba zmínit, jak celý proces výběru nejvhodnější uchazečky probíhal. Na úvod lze konstatovat, že existovaly dva základní způsoby výběru, které na sebe navzájem v průběhu času postupně navázaly. Tím prvním byla selekce, jež se více či méně uplatňovala po celou dobu republikánského zřízení Říma, a která byla formálně uzákoněna právním předpisem *lex Papia de vestalium lectione* v roce 65 př. n. l. Selekce byla založena na výběru vhodných kandidátek ze strany nejvyššího pontifika (*pontifex maximus*)¹⁵¹, který provedl jakousi předvolbu dvaceti nejadekvátnějších uchazeček, které splňovaly nastavená přijímací kritéria a zvolené požadavky. Samotná volba vítězné kandidátky pak probíhala na základě náhodného losu, kdy tehdejší společnost věřila, že vybraná dívka byla zvolena na základě samotné vůle bohyně Vesty, která tak rozhodla o dalším osudu určené uchazečky. Tato metoda se využívala prakticky až do nástupu

---

¹⁴⁹ *Flaminové* byli kněží starověkého Říma, kteří byli zasvěceni jednomu z patnácti božstev. Jednalo se o oficiální kult římské republiky, jenž byl rozdělen na *flamines maiores*, takzvané hlavní kněží, kteří sloužili Jupiterovi, Martovi a Quirinovi a *flamines minores*, takzvané nižší kněží, kteří sloužili méně významným božstvům.

¹⁵⁰ *Augures* byli takzvaní ptakopravci, tedy skupina kněží, jejichž název byl odvozen od jejich schopnosti vykládat vůli bohů z dráhy letu ptáků, jejich zpěvu a dalších atributů, které u ptactva pozorovali. Starověcí autoři totiž byli přesvědčeni, že pojem *augures* se skládá ze slov *avi* a *gero* tedy v přeneseném překladu *řízení ptactva*.

¹⁵¹ *Pontifikové* byli nejvýznamnějším sborem kněží, v jehož čele stál nejvyšší pontifik (*pontifex maximus*) coby jejich hlavní představitel a hlava kolegia. Jednalo se o doživotní funkci, jejímž hlavním smyslem byl výkon dozoru nad nejdůležitějšími aspekty římského náboženství, určováním dat svátků a dalších záležitostí náboženského a politického života. Za funkci nenáležel pontifikům jakýkoliv plat.

římského císařství, kdy o výběru nejvhodnějších kněžských uchazeček začal rozhodovat senát prostřednictvím řízeného hlasování.

Změna systému výběru budoucích Vestálek zřejmě souvisela i s tím, že se tou dobou začal výraznějším způsobem měnit i pohled na funkci těchto kněžských služebnic, kdy postavení Vestálek nabývalo na své nevídané síle. Byly rozšířeny některé jejich dosavadní pravomoci, a to především ty, které byly spojeny s kultovními záležitostmi, respektive se státním kultem jako takovým, stejně tak byl kladen větší důraz na propojenost císařské rodiny a Říma, kdy Vestálky měly za úkol co nejaktivněji podporovat vládnoucí rodinu. Jedním z důkazů, který tuto skutečnost dokládá, je samotná skutečnost, že kněžkám bohyně Vesty bylo za jejich podporu a oddanost vládnoucích vrstev udělováno oprávnění sedět v průběhu her nebo divadelních představení na nejlepších místech, kdy tato místa byla původně určena pouze císaři a dalším významným osobnostem římského impéria. Z obsahu dochovaných pramenů je tedy seznatelné, že si Vestálky nemohly na prestižnost a významnost své funkce zejména v období římské císařské konstituce stěžovat, neboť jejich postavení bylo spjato s úzkými vazbami na císaře, mimoto jim byla přiznána stejná práva jako ženám, na které dopadal zákon *ius trium liberorum*, jež přinášel určité privilegium římským občankám, které porodily tři a více dětí, a díky kterému bylo těmto přiznáno oprávnění na zproštění se majetkového poručenství. Dále je patřičné zmínit, že dalším z privilegií, které Vestálkám v době císařství náleželo, a kterým do té doby disponovali pouze římscí úředníci mužského pohlaví, bylo to, že kněžským služebnicím bohyně Vesty bylo umožněno využívat služeb liktorů, coby do té doby veřejných sluhů římských úředníků, kteří je začali doprovázet na nejrůznější akce a společenské sešlosti.

Jak již bylo uvedeno v předchozím odstavci, druhým selektivním způsobem výběru nejvhodnější kněžské kandidátky bylo v dobách římského císařství senátní hlasování, na jehož základě byla vybraná dívka zasvěcena do své nové životní role. Výběr Vestálky prostřednictvím senátního hlasování byl zároveň způsobem i o mnoho jednodušším a rychlejším, neboť odpadla povinnost nejvyššího pontifika provést předvýběr dvaceti nejvhodnějších kandidátek, když v době římského císařství navrhovali vhodné kandidátky přímo římscí bezúhonní muži, kteří své dcery doporučovali k uvedení do kněžské funkce. Byla-li následně některá z těchto dívek vyhodnocena jako adekvátní uchazečka, jež disponuje všemi morálními a fyzickými atributy, které musela jako Vestina služebnice striktně splňovat, byl návrh daného římského občana schválen a jeho dcera následně zvolena novou spolupracovnicí bohyně Vesty.

V obou nastíněných postupech pak bylo po dokončení procesu výběru nejvhodnější uchazečky nutné tuto uvést do kněžské funkce, čímž se stala oficiální Vestálkou a novou členkou kněžského kolegia. Okamžikem přijetí do funkce pak dívka ztratila veškeré právní vazby ke své původní rodině a získala zcela novou pozici ve společnosti. Vestálka se tedy provedeným iniciačním rituálem vymanila z otcovské moci *pater familias*, případně přestala podléhat i dohledu *tutora*. Z právního hlediska tedy začala být považována za zcela svéprávnou a nezávislou osobu.

Případnou kontrolu nad plněním náboženských povinností a výkonem kněžské funkce Vestálky pak vykonával pouze *pontifex maximus*, který však neměl jakékoliv oprávnění dozorovat nad ostatními aspekty Vestálčina života, neboť v těchto dalších oblastech byla kněžka zcela svobodná. Nejvyšší pontifik tak kupříkladu neměl možnost mluvit do toho, jakým způsobem dívka nakládá se svým majetkem, jak se zavazuje ve smluvních vztazích či v čí prospěch sepíše svůj testament. Vše, včetně toho jak naloží se svým životem mimo výkon kněžské funkce, tedy záleželo jen a pouze na rozhodnutí Vestálky, neboť tato nepodléhala žádnému z druhů poručenství, které by určitým způsobem korigovalo, respektive mohlo korigovat vůli Vestálky projevovanou ve vztahu k otázkám týkajících se jejího soukromého života.

Již v obsahu předešlých odstavců této podkapitoly bylo uvedeno, že přijetím do kolegia Vestiných kněžek ztratila dívka veškeré biologické vazby ke své rodině, což se odrazilo například i v dědickém právu. Vestálka tak již nebyla oprávněna automaticky dědit pozůstalostní majetek svých rodičů, nebyla-li jako dědic výslovně uvedena v testamentu svého zesnulého otce nebo zemřelé matky. Stejná podmínka pak platila i opačně, tedy v případě smrti Vestálky nebyli její biologičtí rodiče jejími přímými dědici, neodkázala-li jim majetek výslovně v obsahu sepsané závěti. V případě, že tento testament neexistoval, byl jediným dědicem dívčina majetku stát, který byl v nadneseném slova smyslu považován i za jediného jejího příbuzného, který byl oprávněn pozůstalost i přes absenci závěti bez dalšího přijmout. Vzhledem k tomu, že Vestálky byly podporovány nejen státem, kdy na začátku své kněžské služby získaly určité stipendium na úhradu nákladů, které byly s výkonem jejich kněžství spojeny, tak i ze strany nejrůznějších donátorů, kteří kněžky bohyně Vesty obdarovávali jak finančními, tak i hmotnými prezenty, lze předpokládat, že majtkové zázemí Vestálek bylo poměrně významné.

V souvislosti s projednávanou problematikou rovněž nelze opominout ani privilegia přiznávaná kněžkám v procesní rovině, kdy Vestálky byly jednou z mála osob, které mohly v soudním řízení vystupovat jako svědci. V tu dobu totiž římské právo kladlo poměrně vysoké nároky na osobu svědka, který musel být důstojnou, důvěryhodnou a váženou bytostí s dobrými

mravy, což většina obyvatelstva nesplňovala, natož aby takovým požadavkům dostala osoba ženského pohlaví¹⁵². V této souvislosti je na místě zmínit další nesporný přínos plynoucí z výkonu funkce kněžské služebnice, a to konkrétně výhodu v podobě podání svědectví z pohodlí Vestálčina domova, kdy kněžka mohla odmítnout podání osobní výpovědi před soudním kolegiem.

Závěrem této subkapitoly je vhodné rovněž zmínit, že do funkce kněžky bohyně Vesty mohly být uvedeny nejen dívky, které pocházely z patricijských rodů, ale i dcery plebejců pocházejících z nižších společenských vrstev, nicméně tyto byly až do přelomu doby republikánské a císařské považovány spíše za druhořadé kandidátky, jejichž šance stát se Vestálkou tak byly z tohoto důvodu mnohem nižší, avšak nikoliv nereálné. Zmíněný zlom nastal až na samém konci republikánské konstituce římského státu, kdy výrazně klesl počet patricijských rodin, s čímž byla spojena i jejich znatelná neochota navrhnout svou dceru jako kandidátku na novou Vestálku, neboť by tímto svým rozhodnutím definitivně ztratily potenciální možnost získat skrze sňatek svých dětí politické a mocenské konexe s jinou významnou rodinou. V roce 5 n. l. tak mělo dojít z iniciativy císaře Augusta ke změně požadavků kladených na kněžské uchazečky, kdy tyto mohly být i zástupkyněmi méně urozených vrstev, tedy dcerami nevýznamných plebejských rodin a propuštěnců¹⁵³.

4.5.2 Kult bohyně Vesty a kolegium kněžek Vestálek

Bohyně Vesta byla ochránitelkou posvátného ohně a domácího krbu, jejíž existence doprovázela dějiny Říma od úplného počátku, kdy její uctívání bylo nedílnou součástí života římského obyvatelstva. Samotný kult bohyně Vesty byl oficiálně ustanoven Romulovým nástupcem a druhým římským králem Numou Pompiliem a byl spojován především s ideologickým, náboženským a částečně i politickým významem. Uctívání kultu bohyně Vesty mělo římskému obyvatelstvu, a stejně tak celému římskému impériu, přinést především prosperitu, bohatství a věčnost a chránit jej před politickými a mocenskými útoky ostatních států.

K tématu kultu bohyně Vesty je vhodné rovněž zmínit, že na rozdíl od ostatních chrámů zasvěcených jiným božstvům, byl Vestin chrám atypický a zvláštní tím, že se v něm nenacházela socha či ani dokonce bysta této bohyně. Hlavním atributem svatyně vystavěné ve *Forum Romanum* byl krb s posvátným ohněm, který měl být zpodobněním právě bohyně Vesty a symbolem věčnosti Říma. Vzhledem k tomu, že se věřilo, že vyhasnutí plamene symbolizuje

---

¹⁵² SKŘEJPEK Michal. *Prostituce v antickém Římě*. In Právní rozhledy č. 9/2003, s. 459

¹⁵³ Cass. Dio. 55. 22 (volný překlad) - do anglického jazyka přeložil SCOTT-KILVERT, Ian. CASSIUS, Dio. *The Roman History: The Reign of Augustus*. New York, Penguin Books, 1987, s. 453

konec prosperity a slávy římského státu, byly k jeho opatrování povolány právě panny Vestálky, které je měly udržovat při životě. I přesto, že byl chrám veřejný, vstup do svatyně byl přísně zakázán římským občanům mužského pohlaví, a to především z toho důvodu, aby se předcházelo možným svodům Vestiných služebnic, jejichž základním charakteristickým znakem byla již zmíněná fyzická neposkvrněnost a morální čistota.

V souvislosti s výkonem kněžské funkce bylo Vestálkám mimo jiné rovněž svěřeno provádění bohoslužeb na podporu kultu bohyně Vesty, které ve svých začátcích náleželo čtyřem kněžkám, které tak založily první kněžský sbor služebnic bohyně Vesty. Jejich počet se následně rozrostl za vlády krále Servia Tullia o další dvě dívky, které byly vybrány nejvyšším pontifikem, a celkový počet služebnic Vesty se tak v době kolem pátého století př. n. l. ustálil na čísle šest.

Vestálky v raných dobách rozvíjejícího se kultu bohyně Vesty hospodařily především z veřejných prostředků a darů, které jim poskytovali různí římscí donátoři, kteří se tak snažili nejen naklonit si přízeň samotné bohyně Vesty, ale posílit i její náboženský kult jako takový. Co se týče způsobu života Vestálek, jejich kněžské kolegium žilo pohromadě v *Atrium Vestae*, jež bylo jakousi oficiální residencí těchto kněžek, nacházející se v bezprostřední blízkosti Vestina chrámu. Kromě každodenní péče o posvátný oheň ve svatyni a provádění bohoslužeb, se Vestálky rovněž zabývaly uctíváním dalších posvátných předmětů, což mělo římskému státu zajistit požadovanou ochranu a bezpečí. Dle historických zdrojů měly Vestálky rovněž konat každodenní očistné rituály Vestina chrámu, a to prostřednictvím posvátné vody, kterou ve svých dlaních přinášely z pramene nazývaného *fons Camenarum*¹⁵⁴, stejně tak se měly oddávat denním modlitbám ve prospěch prosperity římského státu a blaha jeho lidu.

Co se týče vzhledu a oděvu členek kněžského sboru, tento byl jednotný, a dá se říct, že i velmi prostý, což mělo pravděpodobně symbolizovat již několikrát zmíněnou tělesnou a duševní ryzost těchto panen. Služebnice bohyně Vesty tak oblékaly obyčejná bílá roucha tvořená několika vrstvami a opasek, který byl umístován pod jejich prsy. Při významnějších veřejných sakrálních obřadech byly vlasy kněžek skryty pod dlouhým závojem bílé barvy, který byl lemován sytě červeným až purpurovým okrajem, a který byl přichycen k Vestálčinu oděvu za pomoci brože. Nohy kněžek zpravidla zdobil jeden ze tří druhů obuvi, kterými byly sandály (*solea*), palcové boty a boty vyráběné z bílé kůže (*calcus*). Je tedy zřejmé, že Vestálky byly na první pohled vizuálně

---

¹⁵⁴ *Camena* neboli *Kamény* byly skupinou římských bohyň a nymf, které byly římskou společností spojovány s léčením nemocí a věštěním. Kaménám byl zasvěcen háj na vrchu *Caeliu* v blízkosti *Porty Capeny*, v němž se měl nacházet pramen posvátné vody, kterou měly Vestálky na příkaz krále Numy Pompilia používat k sakrálním účelům a očištění svatyně bohyně Vesty.

odlišitelné od ostatních jedinců římského lidu, kterému tak byl dán na obdiv sakrální status těchto panen.

Dále je vhodné zmínit, že i v kněžském sboru Vestálek existovala určitá hierarchie a dělba funkcí, a to v závislosti na tom, jak dlouhou dobu kněžskou funkci daná služebnice zastávala. Tato hierarchie však neměla vliv na samotné právní postavení Vestálek, které bylo pro všechny služebnice stejné, a kněžky si byly v tomto ohledu zcela rovné. Nejméně významnou funkci v kněžském kolegiu měla dívka, která byla z pohledu délky výkonu své služby nejmladší členkou tohoto sboru, neboť se po dobu prvních deseti let připravovala na vykonávání náboženských rituálů, sakrálních obřadů a učila se tak všemu, co by Vestálka měla správně ovládat. V navazující dekádě své služby pak kněžka vykonávala veškeré náboženské povinnosti, které byly spjaty s jejím uvedením do funkce Vestiných služebnic. Nejstarší Vestálky se pak od dvacátého roku výkonu své služby po dobu následujících nejméně deseti let zaměřovaly především na zaučení nově příchozích členek kultu a kontrolu plnění jejich povinností. V čele celého sboru pak stála nejvyšší panna Vestina (*virgo vestalis maxima*), která byla jakousi hlavou celého kolegia, a která dohlížela na plnění kněžské funkce zbylých služebnic. I přesto, že služba panen Vestálek byla koncipována na dobu třiceti let, z dostupných historiografických pramenů vyplývá, že většina kněžek vykonávala svoji funkci i po skončení tohoto třicetiletého období, a to nejčastěji až do okamžiku jejich smrti. Je pravděpodobné, že oddanost kněžek sloužit kultu bohyně Vesty byla mimo jiné motivována pověrou, že pokud Vestálka výkon jí svěřené kněžské funkce ukončí po odsloužení zmíněných třech desítek let, bude stížena neštěstím a melancholií, kdy i její případné manželství, které následně mohla legálně uzavřít, by nebylo naplněno úspěchem. Velká část Vestálek tak zůstávala služebnicemi kultu až do své smrti, což pro ně bylo, s ohledem na shora podaný text, po všech stránkách poměrně výhodné¹⁵⁵.

4.5.3 Provinění panen Vestálek pohledem římského práva trestního a *crimen incestum*

Jak je z předchozího výkladu evidentní, postavení kněžek bohyně Vesty bylo značně exkluzivní, a to nejen pro význam jejich pozice v římské *societas*, ale i pro rozsah práv, kterými Vestálky disponovaly, čímž se naprosto odlišovaly od ostatních obyvatelek římského městského státu. Avšak čím větší oprávnění byla Vestálkám přiznávána, tím přísnější tresty pro ně za případná

---

¹⁵⁵ Plut. Numa 1. 10 a PLÚTARCHOS. Plutarch's Lives. The Translation called Dryden's. Corrected from the Greek and Revised by CLOUGH, A. H. Volume I. Oxford Edition, 1906, s. 141

provinění začaly platit. A právě problematice týkající se sankcionování služebnic bohyně Vesty budou věnovány následující odstavce.

Být jmenována kněžkou bohyně Vesty bylo pro římské dívky i jejich rodiny významnou událostí, která však s sebou přinášela řadu povinností a závazků. Ty sice byly kompenzovány množstvím oprávnění, jež byla přiblížena již v textu shora, avšak možné důsledky neřádného chování Vestálek, pro které by byly přísně potrestány, byly hrozbou, jež se nesla nad hlavami vítězných uchazeček kněžských služebnic po celou dobu výkonu jejich funkce. Často tedy stačila i pouhá pochybnost, že Vestálka některou ze svých povinností zanedbala a daná kněžka byla ihned stížena tvrdou sankcí, přičemž nejzávažnější provinění Vestiných služebnic byla sankcionována postihem nejvyšším, tedy trestem smrti.

Již úvodem této podkapitoly bylo sděleno, že jedním z hlavních znaků Vestálek, který byl zároveň nutnou podmínkou pro jejich přijetí do kněžského sboru, bylo zachování jejich tělesné a morální čistoty. Ztráta panenství tak byla nepřekonatelnou překážkou, pro kterou žena již svěřenou náboženskou funkci nemohla nadále vykonávat, přičemž kromě společenského pohoršení, s nímž se Vestálka musela do budoucna vypořádat, byla zpravidla stížena i trestní sankcí nejpřísnější povahy, tedy trestem odnětí práva na život. Zmíněný trest smrti však kromě své reparační funkce nesl i funkci symbolickou, neboť římská společnost věřila, že usmrcením provinilé kněžské služebnice dojde k odčinění Vestálčina nežádoucího chování a neakceptovatelného jednání i u bohyně Vesty, když smrt provinilé kněžky bude jakousi symbolickou obětí, kterou římský lid na usmířenou přinese právě bohyni Vestě. Římané tedy obecně vzato věřili, že smrtí provinilé Vestálky dojde k nastolení opětovné rovnováhy mezi běžným pozemským životem a boží sférou, čímž bude obnoven *pax deorum*. Aby však římský lid nebyl osočen z násilného zabití Vestálky, za což by sám byl pravděpodobně stížen hněvem bohů, byla Vestálka odsouzena k trestu smrti takovým způsobem, který byl prováděn tak, aby nedošlo k prolití její krve. Nastíněné úvahy Římanů související s výkonem trestu smrti Vestálek tak lze do značné míry označit za mazané a samotný výkon sankce za vychytralý, když cílem jednání římské společnosti bylo navození fikce, že se obyvatelstvo Říma na usmrcení služebnice bohyně Vesty vlastně vůbec aktivně nepodílelo. V této souvislosti pak bude na následujících řádcích osvětlen samotný postup, kterým k usmrcení provinilé Vestálky zpravidla docházelo, neboť se jednalo o speciální metodu popravu, která jistě stojí za zmínku.

Zmíněnou metodou zabití bylo pohřbení Vestálky zaživa, kdy kněžská služebnice byla po provedeném soudním procesu, o němž bude detailněji pojednáno v následujícím textu, spoutána,

položena na nosítka a odnesena na místo jejího skonu. Tím byla typicky uspořádaná hrobka, potažmo předem vybudovaná podzemní komora, jež byla vybavena postelí, lampou, olejem, mlékem, vodou a chlebem, kdy, dle tvrzení některých historiků, mělo jít o předměty a suroviny, které měly pro kněžskou služebnici nejen praktický význam, ale údajně měly vést i k jejímu duševnímu očištění¹⁵⁶. Aby však v souvislosti s výkonem trestu smrti Vestiny panny byla ze strany římského lidu zachována shora naznačená míra pasivity, byla kněžka u pohřební komory již mlčky zbavena pout a provazů a do podzemní hrobky pak sestupovala zcela samostatně, pouze za zvuku modlitby vyslovované *pontifikem maximem* a bez přičinění římského kolektivu, který tak nemohl být z její smrti ze strany bohů jakkoliv obviněn. Poté byl vchod do podzemní komnaty nadobro zazděn a k trestu smrti odsouzená služebnice tak po určité době z důvodu hladu a žízně na tomto místě zemřela, čímž byla její poprava prakticky dokonána.

Co se týče otázky procesního postupu při rozhodování o závažnosti sankce udělované Vestálce za její často i domnělá provinění, lze konstatovat, že tresty byly udělovány po provedeném soudním procesu, během kterého byl posuzován jak samotný charakter jednání dané hříšnice, tak míra jejího provinění. Kněžka byla deliktně odpovědná nejen za zanedbání svých běžných povinností spojených s výkonem náboženského kultu bohyně Vesty, ale především za poskvrnění a ztrátu své tělesné čistoty a morální ryzosti. Nejprísnejší sankce v podobě trestu smrti pak byla udělována za *crimen incestum*, který byl pohledem římského práva trestního chápán jakožto bezprávný čin, kterého se Vestálka dopustila právě při ztrátě jejího panenství, coby hlavního atributu členek kněžského sboru bohyně Vesty.

K odhalení *crimen incestum* docházelo nejčastěji na základě udání, kdy provinilá Vestálka byla odvedena k výslechu, kterému se nevyhnuli ani její otroci či údajní milenci, na které však byly aplikovány mnohem přísnější metody vyslýchání, když tito byli za účelem získání požadovaného přiznání zpravidla mučeni. Někdy však takovému tvrdému výslechovému způsobu, jehož cílem bylo zpravidla získat informaci, že Vestálka své panenství skutečně ztratila, podléhala i samotná kněžská služebnice, o čemž se například zmiňuje i Titus Livius v případě Vestálek Opimie a Floronie, a to ve své knize s názvem *Ab Urbe condita libri*¹⁵⁷. Rovněž je potřeba zmínit, že jakmile byla Vestálka udána, respektive jakmile vznikly důvodné pochyby o ztrátě její tělesné neposkvrněnosti, byla kněžka zbavena své funkce a pozbyla zároveň i veškerých výsad

---

¹⁵⁶ WILDFANG, R. L. Rome's Vestal Virgins: A study of Rome's Vestal priest - esses in the late Republic and early Empire (London & New York: Routledge, 2006), XIV, s. 58 - 60

¹⁵⁷ WILDFANG, R. L. Rome's Vestal Virgins: A study of Rome's Vestal priest - esses in the late Republic and early Empire (London & New York: Routledge, 2006), XIV, s. 80

a oprávnění, které s účastí na kněžském úřadu úzce souvisely. Prokázalo-li se následně, že se údajná ztráta panenství Vestálky nezakládá na pravdě a kněžka neporušila žádnou ze svých povinností, byl jí výkon služby bez dalšího navrácen.

V návaznosti na výše uvedené je vhodné zmínit, že o vině či nevině Vestálky rozhodoval soud tvořený kolegiem pontifiků, který zprvu rozhodoval neveřejně, avšak později došlo ke změně způsobu jeho zasedání a soudního procesu se mohla účastnit i širší veřejnost. Protože se však jednalo o trestný čin *sui generis*, jež mohla spáchat pouze úzká specifická skupina římských žen, neplatily v soudním procesu zavedené a běžně užívané trestněprávní principy, které se obvykle uplatňovaly v řízeních o jiných trestných činech. Jak již bylo konstatováno v textu shora, rozhodování o vině a trestu Vestálky bylo založeno jen na úsudku kolegia pontifiků, který mohl být ovlivněn pouze svědeckou výpovědí otroků nebo údajných milenců Vestálky či svědeckou výpovědí samotné kněžky, která zároveň měla možnost se sama hájit před tímto soudním tribunálem. Takto nastavený vzorec projednání jednotlivých provinění služebnic bohyně Vesty platil přibližně až do vzniku římského císařství, kdy o spáchání či nespáchání *crimen incestum* začal rozhodovat sám císař, který tak převzal roli a funkci tehdejších rozhodců, tj. pontifiků.

K obsahu nyní debatovaného tématu je dále vhodné uvést, že během probíhajícího soudního procesu měla Vestálka jedinečnou možnost se z nařčení ze spáchání jí přiřítaného deliktu vymanit, k čemuž jí zpravidla mohlo dopomoci předložení důkazních prostředků nejrůznějšího charakteru, vhodná argumentace či vykonání nějakého zázraku, který byl tehdejší společností vnímán jakožto boží zásah, neboť Římané věřili, že si bohové vyžádali, aby panna Vestálka nebyla odsouzena za údajně spáchané provinění. V této spojitosti je však nutné rovněž podotknout, že i přesto, že uskutečnění zmíněného zázraku během soudního procesu nebylo z logiky věci běžnou záležitostí, ke které by docházelo pravidelně při každém slyšení, v římské historii lze dohledat několik případů, které o zázracích učiněných kněžskými služebnicemi bohyně Vesty výslovně hovoří.

K době rané republiky se například váže případ kněžky Tuccie, která byla v roce 230 př. n. l. obviněna z incestu, avšak díky tomu, že za pomoci zázraku přenesla vodu v sítu z řeky Tibery až k chrámu bohyně Vesty, byla zproštěna viny a zachráněna na svém životě. Další případ, který se, dle většiny dochovaných zdrojů, váže k roku 206 př. n. l., se vztahuje k Vestálce Aemilii, která nebyla souzena pro ztrátu svého panenství, nýbrž pro zanedbání svých náboženských povinností, kdy nechala vyhasnout posvátný oheň v chrámu bohyně Vesty. Provinilá Vestálka však během soudního procesu údajně vztáhla své ruce nad vyhaslé ohniště a za tónu pronášené

modlitby nad něj následně odhodila svůj závoj. Z tohoto při kontaktu s rozžhaveným popelem vyšlehl dlouhý plamen, který soudní kolegium za podpory přihlížejících prohlásilo za projev milosti bohyně Vesty nad životem Vestálky Aemilie, potažmo za zázrak, který jasně svědčí o nevině souzené kněžky¹⁵⁸. K třetímu zázraku mělo údajně dojít v roce 204 př. n. l., a to během soudního procesu s pannou Claudií, která pomohla vysvobodit na mělčině řeky Tibery uvízlou loď za pomoci svého opasku¹⁵⁹. O jak moc skutečné případy se jedná a v jaké míře jsou tyto založeny na pravdě, je však bohužel v dnešní době těžko rozpoznatelné, neboť lze vycházet pouze z dochovaných záznamů římských historiků. Tyto se však především v ohledu datace uskutečnění zázraků liší, a proto je nutné shora uvedené příběhy brát s určitou rezervou.

K probíranému tématu je žádoucí dále doplnit, že Vestálky nebyly trestány a sankcionovány pouze za svá necudná chování a ztrátu panenství, nýbrž za *crimen incestum* byly považovány i další excesy v jednání kněžek, jenž se vymykaly nárokům a požadavkům římské společnosti, které byly obecně kladeny na funkci služebnic bohyně Vesty. Z historických pramenů a především pak z dochovaných záznamů zachycujících jednotlivé soudní procesy s Vestálkami vyplývá, že kněžky byly obviňovány za *crimen incestum* nejen v případech jejich morálního selhání, nýbrž i v situacích, kdy dle názoru římského lidu zanedbaly některou ze svých běžných povinností, či tuto splnily pouze ledabylým způsobem. Z důvodu úzkého vztahu mezi Vestálkami a římským státem tak byly kněžské služebnice obviňovány a trestány i za tato drobnější provinění, neboť se věřilo, že i tyto méně významné prohřešky narušují vazby mezi bohy a obyvateli římského státu, a tím pádem i již zmíněný *pax deorum*.

Především pak v době římské republiky docházelo k soudním procesům s Vestálkami z důvodu údajného neplnění jejich kněžských povinností, kdy takovéto úvahy římské společnosti byly motivovány především nepříznivou politickou, vojenskou a společenskou situací v Římě. Řeč je v souvislosti s tímto obdobím zejména o mocenských sporech, vyostřující se situací mezi patriciji a plebejci či šířící se epidemií moru a dalších nemocí. Nedůvěra k plnění kněžské funkce Vestálek byla v této éře posílena i tím, že Vestálky získávaly čím dál tím více politického vlivu, kdy se začaly hlasitěji vyjadřovat k politické situaci a společenskému dění ve státě. Tato situace však byla trnem oku vládnoucí vrstvě, která projevy kněžských služebnic snášela jen s velkou nelibostí. Důkazem toho může být například soudní proces s Vestálkou Fabiou a kněžkou Licinií

---

¹⁵⁸ Dion. Hall. 2. 68 - do anglického jazyka přeložil CARY, Earnest. Ph. D. on the basis of the version of Edward Spelman. DIONYSIUS OF HALICARNASSUS. The Roman antiquities of Dionysius of Halicarnassus. Cambridge Harvard university press, 1989, s. 511 - 513

¹⁵⁹ FRASCHETTI, Augusto. Roman women. Chicago: University of Chicago Press, 2001, s. 23 - 28

datovaný k roku 73 př. n. l., během kterého byly obě Vestálky obviněny z *crimen incestum* z důvodu udržování nepřijatelného milostného poměru. Obě dvě však nakonec byly, na základě podané svědecké výpovědi a svého přesvědčivého projevu před tribunálem, obvinění zproštěny. Dá se tedy už jen spekulovat, zdali za obviněním Vestálek byla snaha vládnoucí elity eliminovat význam jejich narůstajícího politického postavení, či například tendence zdiskreditovat politické oponenty, na něž měly kněžky určité vazby. Dle některých názorů lze hledat jistou příčinu shora nastíněného soudního procesu s kněžkou Fabiou a Licinií také v tom, že římská společnost zkrátka jen potřebovala odůvodnit nastalou nepříznivou situaci v římském státě, v němž toho času probíhalo nejen Spartakovo povstání, ale i nájezdy a útoky pirátů, které sužovaly tuto zemi¹⁶⁰.

Ať už tak či onak, období republikánského zřízení v Římě bylo poměrně plodné na vymyšlení důvodů, pro které bylo nutné kněžské služebnice z úřadu odvolat a sankcionovat je za jejich necudné chování či jednání vymykající se požadavkům kladených na chování těchto kněžek. V diskutovaném období dle dochovaných historiografických zdrojů totiž došlo k několika případům, kdy byly kněžské panny obviněny z *crimen incestum*, avšak údajně pouhých devět z nich bylo následně odsouzeno k pohřbení zaživa. Tímto byl například soudní proces s již jmenovanou kněžkou Opimií, nazývanou rovněž jako panna Oppia či Pompillia, která zřejmě doplatila na svůj plebejský původ, v němž někteří historikové shledávají pravou příčinu jejího odsouzení. Jak již totiž bylo naznačeno v předchozím textu této práce, v období rané římské republiky přibývalo sporů mezi patricijí a plebejci, kdy právě obvinění a následné usmrcení panny Opimie mohlo být jakýmsi varováním ze strany patricijů vůči bojovně naladěným plebejcům. Lze se domnívat, že plebejský původ zřejmě sehrál svou roli i u Vestálky Minucie, která měla být obviněna z necudnosti, neboť se oblékala způsobem, jenž nekorespondoval s vážností kněžského úřadu, který tou dobou vykonávala. A právě v tomto lze dle některých pramenů spatřit jistou provázanost mezi jejím odsouzením a tím, že za *crimen incestum* byla nařčena v roce 337 př. n. l., tedy v době, kdy si plebejci poprvé vybojovali titul praetora a konzula¹⁶¹. Dalším z těchto případů byla kauza panny Postumie, která byla souzena před kolegiem pontifiků pro svou údajnou necudnost a zdobnost oblečení, v němž římský lid shledával příčinu, pro kterou měla být tato

---

¹⁶⁰ WILDFANG, R. L. Rome's Vestal Virgins: A study of Rome's Vestal priest - esses in the late Republic and early Empire (London & New York: Routledge, 2006), XIV, s. 96

¹⁶¹ Liv. VIII. 15 - přeložil HEINEMANN, William. TITUS LIVIUS (Livy). (Ab urbe condita libri). Cambridge. Cambridge, Mass., Harvard University Press; London, Ltd., 1926 - dostupné na: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0155%3Abook%3D8%3Achapter%3D15>

Vestálka pohřbena zaživa. Nicméně se kněžce podařilo si svůj život zachránit a Postumie tak byla obvinění ze spáchání *crimen incestum* nakonec zproštěna.

V krátkosti pak lze ještě doplnit, že do dějin se zapsaly rovněž i procesy s Vestálkami Floroniou z doby vrcholící Hannibalovy invaze do Itálie, pannou Orbinií, Sextilií a Caparronií. U těchto kauz je vhodné zmínit, že z příběhů jmenovaných Vestálek vyplývá, že tyto byly potrestány za *crimen incestum* netradičním způsobem, tedy způsobem odlišným od „dobrovolného“ pohřbení zaživa tak, jak bylo popsáno ve shora podaném výkladu. V případě Orbinnie totiž mělo dojít k jejímu zmrskání, a teprve až následně k pohřbení zaživa, zatímco Caparronia unikla výkonu tradičního trestu tím, že se oběsila dříve, než byla sankce ze strany pontifiků reálně vykonána. Významnou kauzou byl rovněž případ Vestálky Marcie, která, podobně jako již jmenované kněžky Aemilia a Licinia, měla mít, dle svědectví předvolaného otoka, milence a mimo to se měla rovněž účastnit i nejrůznějších prostopášných sexuálních orgií. V původním řízení však byla za spáchaný *crimen incestum* odsouzena pouze panna Marcia, nicméně výrazná nevole římského lidu donutila případ opětovně posoudit, tentokrát specializovaným tribunálem, který dodatečně rozhodl i o potrestání Vestálek Aemilie a Licinie, které byly následně popraveny, a to i s jejich milenci¹⁶².

Ke stíhání Vestálek docházelo následně i v dobách římského principátu, z něhož pochází několik dalších zmínek o páchání *crimen incestum*. Bližší statistiku či alespoň obecnou informaci o tom, ke kolika odsouzením a popravám Vestálek v tuto dobu skutečně došlo, však v současné době nemáme k dispozici. Tradované příběhy o potrestání panen Vestálek se datují přibližně až k období vlády Domitiána, římského císaře z flaviovské dynastie, který panoval v letech 81 - 96 n. l. Z doby jeho vlády pochází údajně tři případy odsouzení kněžských služebnic, které měly být, stejně jako některé jejich předchůdkyně, potrestány za jejich necudné a prostopášné chování, které bylo v rozporu s výkonem kněžského kultu bohyně Vesty. V této souvislosti je však potřeba zmínit, že na rozdíl od předchozích dob, kdy byly Vestálky sankcionovány pohřbením zaživa, došlo za vlády císaře Domitiána ke změně způsobu trestání těchto kněžek, neboť tyto si nově mohly samy vybrat, jaký trest smrti zvolí. Jejich údajní milenci pak byli vyhnáni z města, což bylo, oproti původně ukládanému trestu v podobě popravy nebo umrskání k smrti, trestem méně přísným. Čtvrtým dochovaným případem z období vlády císaře Domitiána je kauza panny Cornelie, která byla představenou Vestálkou kněžského řádu služebnic

---

¹⁶² WILDFANG, R. L. Rome's Vestal Virgins: A study of Rome's Vestal priest - esses in the late Republic and early Empire (London & New York: Routledge, 2006), XIV, s. 94

bohyně Vesty. Tato Vestálka byla zároveň údajně tou poslední, která byla za *crimen incestum* v římském státě obviněna a odsouzena.

S odkazem na shora uvedené lze shrnout, že v období římského císařství se nároky na chování a jednání Vestálek postupně rozvolňovaly, o čemž svědčí i skutečnost, že toto období přináší jen pár zmínek o trestech uložených necudně se chovajícím kněžkám. Tato skutečnost přispívá i názoru většiny dějepisců, dle kterých lze období římského principátu v tomto ohledu spojit s výrazným úpadkem požadavků kladených na výkon kněžského úřadu a přísného sledování osobního života Vestálek ze strany římského lidu. Tím došlo i k poklesu soudních procesů, které byly s kněžkami pro jejich sebemenší pochybení, jichž se měly dopustit při výkonu jejich úřadu, vedeny.

Závěrem této subkapitoly lze už jen upřesnit, že k úpadku a samotnému zániku kněžského řádu panen Vestálek došlo, dle dochovaných historických zdrojů, v roce 394 n. l., a to z iniciativy císaře Theodosia Velikého, který byl zároveň i posledním panovníkem celého římského impéria.

4.5.4 Závěrem ke *crimen incestum*

Cílem shora podaného výkladu bylo osvětlit nejen povahu provinění spáchaných ze strany panen Vestálek, ale popsat i následky, které byly s jejich nežádoucím jednáním běžně spojovány. Jak je z výše popsaného textu patrné, náboženský řád služebnic bohyně Vesty byl specifickým kněžským kolegiem, na který byly kladeny vysoké nároky, neboť jeho činnost byla především spojována s udržením *pax deorum*, který měl být udržován mezi římským státem a bohy ochraňující Řím a život v něm. Kult bohyně Vesty tak byl úzce spjat s výkonem nejrůznějších sakrálních rituálů a náboženských obřadů, které panny Vestálky vykonávaly paralelně s každodenní péčí o posvátný oheň nacházející se v chrámu bohyně Vesty na *Forum Romanum*. Právě nepřízeň bohů či předzvěst něčeho špatného byla, dle římského lidu, symbolizována vyhasnutím posvátného ohně v chrámu bohyně Vesty, kdy odpovědnost za tuto skutečnost, a tím pádem i odpovědnost za narušení *pax deorum*, byla přisuzována právě služebnicím kultu bohyně Vesty. Vestálky tak měly nelehký úkol, kdy byly za jakékoliv své pochybení či jen pochybnost, zda své povinnosti plní řádně, sankcionovány, a to i trestem nejpřísnějším, kterým bylo zkrácení na životě.

Právě extrémní snaha Římanů, zachovat si přízeň bohů, vedla k několika diskutabilním případům odsouzení panen Vestálek, která měla odčinit jejich nehodná chování a být zároveň jakousi reciproční rituální obětí božstvům. Nastíněná, někdy až fanatická idea římského lidu,

zesilovala hlavně v dobách nepříznivé hospodářské, politické a společenské krize, s níž se římský stát potýkal především v období republikánského zřízení. I přesto, že převážnou většinu informací o životě a procesech s Vestálkami, lze čerpat jen z dobových záznamů, jež jsou obohaceny o subjektivní názory jejich autorů, a je tedy nutné počítat s nižší mírou objektivity jejich obsahu, jedno je z textu podkapitoly věnující se provinění panen Vestálek evidentní. Ačkoliv postavení kněžských služebnic bylo vysoce privilegované a doprovázené i řadou výhod, kterými by obyčejná římská žena nemohla nikdy disponovat, byly Vestálky i snadným cílem při hledání viníka nastalé nepříznivé situace římského impéria, z čehož především do roku 30 př. n. l., kdy došlo ke zřízení římského principátu, byly obviňovány právě kněžské služebnice, které tak za svá údajná provinění, která, jak se lze domnívat, v mnoha případech ani spáchat nemusely, umíraly zadrženy v podzemních kobkách, či se při nejmenším musely vypořádat s negativním náhledem na jejich osobu a hanbou, která je po odvolání z jejich kněžské funkce doprovázela po jejich celý následný život.

Závěr

Předkládaná rigorózní práce s názvem *Právní postavení ženy v římském právu se zaměřením na římské právo trestní*, je náhledem do problematiky římskoprávního vnímání žen a jejich postavení v římské společnosti, kdy kromě přiblížení základní charakteristiky pozice obyvatelek římského státu v tehdejší společnosti, bylo cílem kvalifikační práce podat ucelený výklad zaměřený na trestné činy, kterých se, dle římského práva, mohla dopustit pouze nebo převážně žena, případně pojednat o deliktech a proviněních, za které římské občanky byly trestány přísněji než jejich mužské protějšky. Výklad zpracované problematiky byl zároveň doplněn o typy sankcí, které byly za spáchané protiprávní jednání římským ženám běžně ukládány, jakožto i o druhy trestů, které za takovéto deliktní chování pachatelkám trestného činu dle římského práva obecně hrozily.

Jak je patrné z obsahu prezentované kvalifikační práce, středověký Řím byl silně patriarchální společností, která byla postavena na výrazně protěžovaném postavení mužů, coby základním stavebním prvku rodinné pospolitosti. Ta byla řízena rozhodnutími *pater familias*, který vykonával nad ostatními členy rodiny, kteří k němu byly v postavení *alieni iuris*, svou moc, označovanou jako *patria potestas*. Ač je jistá míra rovnocenného postavení mezi partnery ve většině současných rodinných společenství běžná, římská žena se svým postavením a rozsahem práv a oprávnění nemohla uznávané mužské pozici nikdy vyrovnat, a to ani ve vztahu ke svým vlastním dětem, neboť i ona byla ve vztahu ke svému manželovi v podřadném postavení, když tento nad ní vykonával *manus*.

Římské občanky tak lze optikou římského práva charakterizovat jakožto osoby slabé, křehké a lehkovážné, jež byly předurčeny být poslušnou dcerou, věrnou manželkou a řádnou matkou. Soudobé představy ženského pokolení a usilování nejrůznějších moderních feministických hnutí o uspokojivou realizaci žen v jejich profesním a osobním životě, tak rozhodně nemohou vycházet z antického uspořádání společnosti a charakteru postavení ženy v římské *societas*, neboť, jak je z dostupných historiografických pramenů patrné, žena byla v diskutované době chápána především jako ochránitelka rodinného krbu, pečovatelka rodu, poslušná manželka a matka, jejíž existenciální náplní byla především péče o domácnost a děti a snaha o zajištění pokračování rodu, na což byl kladen významný důraz především v antických dobách, sužovaných dlouholetými válkami a nekončícími politickými boji.

Postavení ženy tedy bylo v diskutovanou dobu omezováno nejen v oblasti rodinného a manželského práva, nýbrž i v dalších sférách života, když k výrazným restrikcím příslušnic

ženského pohlaví docházelo i na poli politického dění, výkonu veřejných práv a v dalších soukromoprávních i veřejnoprávních oblastech. Přesto však nelze zmíněné omezování práv obyvatelek Říma bez dalšího paušalizovat, když, jak vyplývá ze samotného textu předkládané rigorózní práce, v římské společnosti existovaly jisté výjimky, které obecná pojednání o životě římských žen s výrazně okleštěnými právy vyvracejí. Byly jimi například služebnice kultu bohyně Vesty, které díky svému postavení a roli, kterou ve svém životě plnily, byly osobami společensky uznávanými, což se samozřejmě odráželo i v rozsahu práv a privilegií, která jim byla svěřena. Vestálky tak disponovaly oprávněními a výsadami, které původně náležely pouze římským mužům, což byla jedna z věcí, které činily jejich postavení exkluzivním. Na druhou stranu však jejich unikátní pozice ve společnosti byla vykoupena nejen poměrně náročným procesem výběru nejvhodnější kandidátky na členku tohoto kněžského kultu, nýbrž i striktními pravidly, která byla na tyto během jejich života ve službách bohyně Vesty kladena. Za sebemenší provinění nebo pochybnost, zdali Vestálka řádně plní svou funkci, byly tyto panny souzeny a v nemálo případech následně i stíženy krutým trestem smrti.

Rovněž je třeba připomenout, že Vestálky se z hlediska svého právního postavení řadily k ženám v pozici *sui iuris*, které disponovaly právní osobností a svéprávností, která jim však nebyla přiznána v takovém rozsahu, jako svobodným a plně svéprávným Římanům. Ženy v postavení *sui iuris*, i přes naznačenou míru svobody vlastního rozhodování a způsobilosti nabývat práva a zavazovat se v právních vztazích, byly i nadále při svém jednání omezovány a kontrolovány, a to ze strany pověřeného *tutora mulierum*. I přesto, že se tedy jejich pozice od osob v postavení *alieni iuris* jistým způsobem lišila, a to právě v kontextu diskutované svéprávnosti a rozsahu oprávnění, které jim byly římským právem přiznány, jednalo se o osoby relativně samostatné, které však i nadále byly považovány za bytosti, které je pro jejich přirozenou slabost a lehkovážnost ducha potřeba chránit. Tuto ochranu pak zaštiťoval ustanovený poručník, který dohlížel na právní jednání ženy, na její rodinné bohatství a majetek, na její účast před soudem, stejně tak vykonával kontrolu nad samotnou morálkou této římské obyvateľky, a to v takovém rozsahu, aby sama sobě nepřivodila újmu. Zároveň však byl své svěřenkyni ze své funkce odpovědný, když při ukončení poručenství byl povinen složit jakýsi závěrečný výkaz aktivit, jímž deklaroval, jakým způsobem v průběhu času disponoval s prostředky své svěřenkyně. I přes takovouto značnou restrikcii vlastní vůle římské občanky se však lze domnívat, že z pohledu římských žen, coby matek a pečovatelek o rodinnou pospolitost, bylo jedním z nejpřísnějších omezení především to, že nemohly vykonávat rodinnou moc nad vlastními dětmi či jinými rodinnými příslušníky, a to ať již byly osobami v postavení *sui iuris*, nebo *alieni iuris*.

Římským právem zavedené restriktce a uznávané společenské konvence ve vztahu k ženskému pokolení však nebyly stavem nehybným, neboť díky rostoucímu bohatství a úspěšným expanzním snahám římského státu, se postupem času začalo zlepšovat i samotné postavení obyvatelek Říma. To se projevilo především v oblasti manželského a rodinného práva, což lze deklarovat například na užívaném způsobu uzavírání manželství, kdy na rozdíl od nejstarších dob římského státu, v nichž převažoval sňatek přísný (*matrimonio cum manu*), jehož vznikem vstupovala žena do manželova domu a jeho rodiny a opouštěla svojí dosavadní rodinnou pospolitost, se se zánikem republikánského zřízení začalo dostávat do popředí manželství volné (*matrimonium sine in manu*), jehož uzavřením žena nepřecházela do moci manžela a nepodstupovala *capitis deminutio minima*. Císařské období je pak plně spojováno s formou volného manželství, kdy manžel již ztratil nad svou manželkou *manus* a s tím spojenou možnost tuto sankcionovat za případné prohřešky či nakládat s jejím majetkem (vyjma věna, které od ženy k ulehčení rodinných nákladů dostal, bylo-li mu poskytnuto).

K jistému rozvolnění společenských konvencí a náhledu na postavení římských žen pak začalo docházet i v oblasti společenského života, kdy se ženy od dob konce republikánského zřízení stávaly rovnocennějšími partnerkami svých manželů, s čímž postupně začal růst i jejich vliv na poli veřejného dění a politického života.

Významnější změnu v náhledu na ženské pokolení však lze spojovat až s nástupem římského císařství, kdy vrcholily emancipační snahy římských obyvatelek. Toto období římských dějin je tak spojováno s krizí římské rodiny, poklesem porodnosti a snah o žití v řádně uzavřeném manželství, jakož i s rozvolňováním mravů, v jejichž důsledku došlo k rozvoji prostituce, cizoložství a potratů, jakožto následku nechtěného těhotenství.

Právě zmíněné cizoložství (*adulterium*), potrat (*abortum*) a prostituce spolu s kuplířstvím (*lenocinium*), včetně dalších deliktních jednání v podobě smilstva (*stuprum*) a provinění panen Vestálek, které historiografové spojují s římskoprávním označením *crimen incestum*, byly předmětem druhé části této kvalifikační práce, jejímž hlavním cílem bylo podat co nejkomplexnější přehled trestných činů, jejichž pachatelem, případně spolupachatelem mohla být dle římského práva právě žena, či za jejichž spáchání byly římské obyvateľky trestány přísněji než příslušníci mužského pohlaví.

Z podaného výkladu jednotlivých deliktních jednání a s nimi souvisejících trestněprávních institutů vyplývá, že římské ženy byly sankcionovány za své prohřešky a provinění výrazně tvrději

než samotní muži, a to prostřednictvím trestních sankcí, které se lišily v závislosti na druhu spáchaného deliktního činu a okolností samotného případu. Zároveň si je nutné uvědomit, že ženy byly ve většině případů římským právem vnímány spíše jako pachatelky, které se svým chováním dopustily nekalého, prostopášného a protiprávního jednání, za něž je nutné uložit sankci represivního či preventivního charakteru než jako oběti protiprávního jednání mužů. Po prostudování dostupné literatury a dalších dějepisných zdrojů lze tedy dospět k závěru, že trestné činy, za něž byly obyvatelky římského státu zpravidla trestány, byly protiprávním jednáním a prohřešky především vůči tehdejšími přísnými pravidlům morálky, společenským konvencím a etickým zvyklostem, které byly spojovány s mimomanželským a předmanželským pohlavním stykem, prostitucí či s jiným obdobným jednáním, které bylo pohledem římských morálních pravidel považováno za necudné, hanebné a prostopášné, jež je třeba striktně eliminovat. Právě sexuální tematika tedy byla meritem posuzovaného deliktního jednání římských žen, za něž byly tyto sankcionovány nejrůznějšími tresty, kdy výjimkou nebyl ani trest nejpřísnější v podobě ztráty jejich života.

Závěrem předkládané rigorózní práce lze tedy konstatovat, že dualismus ve vztahu k právnímu postavení mužů a žen se neprojevoval jen v oblasti rodinného, majetkového a politického života, ale i v samotném trestání, respektive v přísnosti sankcí, které byly pachatelům trestných činů za jejich protiprávní jednání římským právem ukládány.

Rovněž si je potřeba uvědomit, že v obsahu kvalifikační práce nastíněný pohled římské společnosti na postavení a roli mužů a žen ve společnosti, stejně tak na tehdejší římskoprávní vnímání toho, co je jednáním po právu a co již vykazuje jistou míru nemorálnosti a protiprávnosti, za což je nutné provinilce potrestat, je z jisté části utvářen na základě historiografických a literárních pramenů, jejichž autory byly převážně muži, tudíž je nezbytné si při studiu těchto zdrojů poznání zachovat potřebnou míru objektivitu, neboť v těchto zcela absentuje jakýkoliv záznam svědectví či přímé výpovědi římských obyvatelek, o nichž je v dané souvislosti v těchto pramenech pojednáváno.

Seznam použitých zkratek

- C. I.** *Codex Iustinianus*, dílo z roku 529 n. l. vyhotovené na podnět císaře Justiniana I., které bylo součástí *Corpus Iuris Civilis*
- Cass. Dio.** *Cassius Dio*, dílo římského historika Dia s názvem *Historiae Romanae* zachycující dějiny Říma v osmdesáti svazcích
- Cic. De rep.** *De republica*, dílo právníka Marka Tullia Cicera rozdělené do šesti knih vydaných mezi léty 54 - 51 př. n. l.
- Cic. Phil.** *Philippicae*, dílo právníka Marka Tullia Cicera v podobě série čtrnácti projevů vytvořených v letech 44 - 43 př. n. l.
- Dig.** *Digesta seu Pandectae*, součást právní kodifikace císaře Justiniana I. souhrně nazývané *Corpus Iuris Civilis* vydané roku 533 n. l.
- Dion. Hall.** *Dionysius of Halicarnassus*, dílo historika Dionýsia z Halikarnassu s názvem *The Roman antiquities* (anglický překlad) rozdělené do dvaceti knih zachycujících dějiny Říma od jeho mýtického počátku až do první punské války
- Gai Inst.** *Gaii Institutiones*, učebnice práva právního učitele Gaia ve čtyřech knihách vydaná kolem roku 160 n. l.
- lex XII tab** *lex Duodecim Tabularum*, nejstarší kodifikace římského práva z poloviny pátého století př. n. l. zaznamenaná na dvanácti bronzových deskách
- Liv.** *Titi Livi Ab Urbe condita libri*, dílo římského historiografa Tita Livie s názvem *Dějiny I. (Dějiny od založení Města)* čítající celkem 142 knih
- Plin. NH.** *Plinius Naturalis historia*, dílo římského filosofa Plinia Staršího rozdělené do 37 svazků, které bylo nejvýznamnější přírodovědnou encyklopedií starého Říma
- Plut. Numa** *Numa Pompilius*, jeden z dvaceti dvou dvojic paralelních životopisů slavných historických postav řecké a římské historie (Lykúrgos - Numa Pompilius) řeckého politika a filosofa Plútarcha, vydané pod souhrným názvem *Životopisy slavných Řeků a Římanů (Bioi paralléloi)*
- Plut. Romulus** *Romulus*, jeden z dvaceti dvou dvojic paralelních životopisů slavných historických postav řecké a římské historie (Théseus - Romulus) řeckého politika a filosofa Plútarcha, vydané pod souhrným názvem *Životopisy slavných Řeků a Římanů (Bioi paralléloi)*
- Suet. Aug.** *Gaius Suetonius Tranquillus*, dílo římského polyhistora s názvem *Životopisy dvanácti císařů (De vita Caesarum)* v českém překladu Bohumila Ryby, spolu se zlomky spisu *O významných literátech*
- Tac. Ann.** *Tacitus Analles*, dílo Publia Cornelia Tacita s názvem *Letopisy (Analles)*, jež zachycuje římské dějiny od smrti Augustovy do smrti Neronovy

Seznam použitých zdrojů a literatury

1. Primární zdroje

CARY, Earnest. Ph. D. On the basis of the version of Edward Spelman. *DIONYSIUS OF HALICARNASSUS. The Roman antiquities of Dionysius of Halicarnassus*. Cambridge Harvard university press, 1989, ISBN: 978067499410

FINLEY, M. I. *Silent Women of Rome*. [online] Dostupný na [www: https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/9780470756188.ch5](https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/9780470756188.ch5)

GAI INSTITUTIONES. [online] Dostupný na [www: https://archive.org/details/gaiinstitutiones00gaiuuoft/page/520/mode/2up](https://archive.org/details/gaiinstitutiones00gaiuuoft/page/520/mode/2up)

GAIUS. *Gai Institutiones or Institutes of Roman Law by Gaius*. With a Translation and Commentary by the late POSTE, Edward. M.A. Fourth edition. Revised and enlarged by WHITTUCK, E. A. M.A. B.C.L. With an historical introduction by GREENIDGE, A.H.J. D.Litt. (Oxford: Clarendon Press, 1904)

IUVENALIS. *Saturae*. [online] Dostupný na [www: http://www.thelatinlibrary.com/juvenal.html](http://www.thelatinlibrary.com/juvenal.html)

LIVIUS, Titus. *Ab Urbe Condita*. [online] Dostupný na [www: http://www.thelatinlibrary.com/liv.html](http://www.thelatinlibrary.com/liv.html)

LIVIUS, Titus. *Dějiny I (Ab Urbe condita)*. svazek 11 (překlad KUCHARSKÝ, Pavel a VRÁNEK, Čestmír). Praha: Svoboda, 1971, ISBN: 25-083-71

PLINE L' ANCIEN. *Histoire naturelle. livre VII. (De l'homme)*. Vydavatelství Firmin - Didot. Paříž, 1883

PLÚTARCHOS. *Plutarch's Lives. Numa Pompilius; Romulus*. The Translation called Dryden's. Corrected from the Greek and Revised by CLOUGH, A. H. Volume I. Oxford Edition, 1906

SUETONIUS TRANQUILLUS, Gaius. Překlad RYBA, Bohumil. *Životopisy dvanácti císařů spolu se zlomky jeho spisu O význačných literátech (De vita Caesarum)*. Praha, 1998, ISBN 80-902300-5-9

TACITUS, Cornelius. *Annales ab excessu divi Augusti*. Charles Dennis Fisher. Clarendon Press. Oxford. 1906

TERTULLIANUS. *De Anima. XXV*. [online] Dostupný na [www: http://www.tertullian.org/latin/de_anima.htm](http://www.tertullian.org/latin/de_anima.htm)

Titi Livii Ab Urbe condita libri, Pars I, Lipsiae: B. G. Teubner, 1906

VYSOKÝ, Zdeněk. Karel: In IUVENALIS. *Decimus Iunius. Satiry*. 2. vyd. Praha: Svoboda, 1972

2. Sekundární zdroje

BARTOŠEK, Milan. Encyklopedie římského práva. 2. přepracov. vyd. v nakl. Academia, 1. vyd. Praha: Academia [Praha], 1994, ISBN: 802000243X

BATES, J. E. a ZAWADSKI, E. S. *Criminal abortion*. Charles C. Thomas Publisher, Springfield, III, 1964

BERGER, Adolf. *Encyclopedic dictionary of Roman law*. Philadelphia: The American Philosophical Society, [1953] (Transactions of the American Philosophical Society; New Series, Volume 43, Part 2, 1953), ISBN: 0-87169-435-2

CSILLAG, Pal. *The Augustan Laws on family relations*. Budapest: Akademiai Kiado, 1976

DIXON, Suzanne. *Infirmitas sexus: Womanly weakness in Roman law*, Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis 52 (1984), E-ISSN: 1571-8190

FRASCHETTI, Augusto. *Roman women*. Chicago: University of Chicago Press, 2001, ISBN-10: 0226-26094-1

FRÝDEK, Miroslav. *Právní, náboženské a politické aspekty starověké římské rodiny*. Ostrava: Key Publishing, 2012, Právo (Key Publishing), ISBN: 978-80-7418-157-3 (KEY Publishing s.r.o.), ISBN: 978-80-87475-20-1 (The European Society for History of Law)

GREENIDGE, A. H. J. *The legal procedure of Cicero's time*. Oxford - Clarendon press, 1901, ISBN-10: 1886363994, ISBN-13: 978-1886363991

HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 4 vydání. Praha, J. Otto, 1910

HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 6. vyd. Bratislava: Nákladem Právnické fakulty University Komenského, 1927, Knihovna Právnické fakulty University Komenského v Bratislavě

KINCL, Jaromír a URFUS, Valentin. *Římské právo*. Praha: Panorama, 1990, ISBN: 80-7038-134-5

KINCL, Jaromír. URFUS, Valentin a SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 1. vydání. Praha, C. H. Beck, 1995, ISBN: 80-7179-031-1

KINCL, Jaromír. URFUS, Valentin a SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. vyd. 2. dopl. a přeprac. v nakl. C. H. Beck vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 1995, Beckovy právnické učebnice, ISBN: 978-80-7179-031-0

LIŠKA, Vladimír. *Kruté vášně římských císařů*. 1. vydání. Nakladatelství XYZ s.r.o., 2001, 2010, ISBN: 978-80-7388-374-4

MOUSOURAKIS, George. *The Historical and Institutional Context of Roman Law*. Aldershot: Ashgate, 2003, Laws of the Nations Series, ISBN-13: 978-0-7546-2108-9 (hbk), ISBN-13: 978-0-754-62114-0 (hbk)

REBRO, Karol a BLAHO, Peter. *Rímske právo*. 3. dopl. vyd. Bratislava: IuraEdition, 2003, ISBN: 80-89047-53-X

RICHLIN, Amy. *Pliny's Brassiere*. In HALLETT, J. P. and SKINNER, M. B. eds. *Roman Sexualities*. Princeton, NJ Princeton: University Press, 1997, ISBN: 9780691011783

SCOTT-KILVERT, Ian. CASSIUS, Dio. *The Roman History: The Reign of Augustus*. New York, Penguin Books, 1987, ISBN: 9780140444483

SKŘEJPEK, Michal. *Prostituce v antickém Římě*. In *Právní rozhledy* č. 9/2003, ISSN: 1210-6410

SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), ISBN: 978-80-7380-334-6

SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského. Díl I*. Praha: Všehrd, 1933

WATTS, W. J. Ovid. *The law and roman society on abortion*. University of Natal, Acta Classica XVI, 1973

WILDFANG, R. L. *Rome's Vestal Virgins: A study of Rome's Vestal priestesses in the late Republic and early Empire* (London & New York: Routledge, 2006), XIV, ISBN: 0-415-39796-0 (0-415-39795-2 hbk), ISBN-13: 9780415397964

3. Seznam použitých edic a překlady pramenů

Codex Iustinianus. Latinský text dostupný zde: <http://www.thelatinlibrary.com/justinian/codex9.shtml>

Corpus Iuris Civilis. Digesta. Tomus I. Přeložili BLAHO, Peter a VAŇKOVÁ, Jarmila. Žilina: Eurokódex, 2008, ISBN: 978-80-89363-07-0

Digesta seu Pandectae, tomus I, liber I - XV, fragmenta selecta. Digesta neboli Pandekty, svazek I, kniha I - XV, vybrané části. Překlad BLAHO, Peter. SKŘEJPEK, Michal. VAŇKOVÁ, Jarmila a ŽYTEK, Jakub. Praha: Karolinum, 2015, ISBN: 978-80-2463-063-2

GAIUS. *Učebnice práva ve čtyřech knihách (Institutiones libri IV)*. Překlad KINCL, Jaromír. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, ISBN: 978-80-7380-054-3

SKŘEJPEK, Michal. *Prameny římského práva. Fontes iuris romani*. Praha: LexisNexis CZ, 2004 (2. vyd.), ISBN 80-86199-89-4

SKŘEJPEK, Michal. *Texty ke studiu římského práva*. Praha: Orac, 2001, ISBN: 80-86199-32-0

The Digest of Justinian. Latin text edited by Theodor Mommsen with the aid of Paul Krueger, English translation edited by Alan Watson. Vol 1 - 4. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press, 1985, ISBN: 0-8122-7945-X

4. Seznam použitých internetových zdrojů

Lacus Curtius [online]. [přístup průběžně r. 2020 a 2021]. Dostupné z: <http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/home.html>

- Texty řeckých a římských autorů jako např. Plinia Staršího a dalších

Perseus Digital Library [online]. [přístup průběžně v r. 2020 a 2021]. Dostupné z: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/>

- Texty Tacita, Tita Livia a dalších

The Latin Library [online]. [přístup průběžně v r. 2020 a 2021]. Dostupné z: <http://www.thelatinlibrary.com/>

- Texty Digest, Institucí, Zákona dvanácti desek, Plinia, Suetonia dalších

The Roman Law Library [online]. [přístup průběžně v r. 2020 a 2021]. Dostupné z: <http://droitromain.upmf-grenoble.fr/>

- Texty římských zákonů jako např. *lex Cornelia de sicariis et veneficiis*

5. Seznam použitých právních předpisů

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

6. Seznam ostatních zdrojů

BĚLOVSKÝ, Petr. *Propuštění a jejich milenky podle římského práva*. In *Ius Romanum: sborník příspěvků ze IV. konference právních romanistů ČR a SR na téma Diskriminace v římském právu konané 2. a 3. 11. 2001 v Olomouci*. 1. vyd. Sestavila BUBELOVÁ, Kamila. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002, ISBN: 80-244-0582-2

FALADA, David. *Diskriminace a personalita práva - úvaha o sedmi zastaveních*. In *Ius Romanum: sborník příspěvků ze IV. konference právních romanistů ČR a SR na téma Diskriminace v římském právu konané 2. a 3. 11. 2001 v Olomouci*. 1. vyd. Sestavila BUBELOVÁ, Kamila. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002, ISBN: 80-244-0582-2

KOLEKTIV autorů. *Slovník antické kultury*. Praha: Svoboda, 1974

LENHRATOVÁ, Katarína. *Žaloby z poručnictva nad ženami a ich využitie*. In: ŽIDLICKÁ, Michaela a SALÁK, Pavel. *Actiones, conditiones, exceptiones: 13. setkání právních romanistů České a Slovenské republiky*. MU Brno 13 - 14. 5. 2011. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2011, ISBN 978-80-210-5680-0

NEŠKUDLA, Bořek. *Encyklopedie bohů a mýtů starověkého Říma a Apeninského poloostrova*. Praha: Libri, 2004, ISBN: 80-7277-264-3

SKŘEJPEK, Michal. *Postavení žen v leges regiae a zákoníku XII. Desek*. In *Ius Romanum: sborník příspěvků ze IV. konference právních romanistů ČR a SR na téma Diskriminace v římském právu konané 2. a 3. 11. 2001 v Olomouci*. 1. vyd. Sestavila BUBELOVÁ, Kamila. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002, ISBN: 80-244-0582-2

VOJÁČEK, Ladislav a TAUCHEN, Jaromír (eds.). *I. česko-slovenské setkání doktorských studentů apodoktorandů oboru právní historie a římského práva: sborník příspěvků z konference*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2013

VRANA, Vladimír. *Ženy, nežiadúca spoločnosť podľa rímskeho práva?! In Ius Romanum: sborník příspěvků ze IV. konference právních romanistů ČR a SR na téma Diskriminace v římském právu konané 2. a 3. 11. 2001 v Olomouci*. 1. vyd. Sestavila BUBELOVÁ, Kamila. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002, ISBN: 80-244-0582-2

ŽIDLICKÁ, Michaela. *Postavení ženy v antickém Římě v oblasti majetkoprávní*. In *Ius Romanum: sborník příspěvků ze IV. konference právních romanistů ČR a SR na téma Diskriminace v římském právu konané 2. a 3. 11. 2001 v Olomouci*. 1. vyd. Sestavila BUBELOVÁ, Kamila. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002, ISBN: 80-244-0582-2

Právní postavení ženy v římském právu se zaměřením na římské právo trestní

Abstrakt

Meritem předkládané rigorózní práce je podání pokud možno uceleného systematického náhledu na problematiku právního postavení žen v římské společnosti a změny jejich postavení v průběhu času, která tvoří první část této kvalifikační práce a zároveň vhodný podklad pro druhý hlavní segment této práce, který je již konkrétněji zaměřen na problematiku právního postavení žen v římském právu trestním.

Práce je tedy z hlediska svého obsahu rozdělena do dvou základních částí, které jsou tvořeny čtyřmi hlavními kapitolami, které se svým předmětem dotýkají problematiky procesní způsobilosti žen v římském právu, jejich delikttní způsobilosti, vymezením právního postavení žen v římském právu trestním a závěrem i vybraným trestným činům, jejichž pachatelem mohla být pouze, či alespoň převážně římská obywatelka. Jednotlivé kapitoly jsou pak pro lepší přehlednost a orientaci v textu rozděleny do samostatných podkapitol, jejichž cílem je podat elementární informace a stručný pohled tehdejších právníků a soudobých romanistů na základní instituty a témata vztahující se k dané problematice.

Na tomto místě si rovněž dovolím upřesnit, že první kapitola s názvem *Procesní způsobilost ženy v římském právu* je věnována stručnému exkurzu do problematiky vnímání právní osobnosti člověka v dobách římského práva, s následným zaměřením na právní osobnost žen v římské společnosti. V rámci výkladu tohoto tématu je rovněž pojednáno o právním postavení žen v postavení *alieni iuris* a *sui iuris*, které mělo ze své podstaty nepřehlédnutelný význam co do rozsahu subjektivních práv a povinností svěřených právě římským obyvatelkám. Předmětná kapitola rovněž obsahuje výklad týkající se svéprávnosti a jejího omezení a s tím související nástin právního institutu poručenství se zaměřením na poručenství nad ženami, tzv. *tutela mulierum*.

Navazující druhá kapitola nese název *Delikttní způsobilost v římském právu* a zabývá se jak samotným pojmem delikttní odpovědnosti chápaným jak v obecné rovině, tak jeho významem pro římské ženy a další osoby v postavení *alieni iuris*. Závěrem této kapitoly je pár odstavců věnováno *actio noxalis*, kdy prostřednictvím této žaloby se mohl poškozený, kterému byla způsobena škoda jednáním osoby s omezenou svéprávností (delikventem), domáhat náhrady škody po *pater familias*, pod jehož otcovskou nebo panskou moc tento delikvent spadal.

Třetí kapitola s názvem *Římské právo trestní a postavení ženy jako subjektu trestněprávního vztahu* následně otevírá druhou část předkládané rigorózní práce a svým obsahem je věnována jak stručnému historickému exkurzu do formování římského práva trestního jakožto vědního oboru, tak základní charakteristice dualismu římského práva trestního z pohledu právem chráněného zájmu a rozdílnosti v postavení římských mužů a žen.

Na takto podaný teoretický výklad problematiky třetí kapitoly předkládané kvalifikační práce, je následně navázána čtvrtá kapitola, jež je rovněž tvořena několika samostatnými subkapitolami, které se svým obsahem věcně věnují vybraným trestným činům, které svým jednáním mohla spáchat pouze římská žena, případně jejich pachatelem byla převážně obyvatelka římského státu. Pro účely této rigorózní práce pak byly konkrétně vybrány deliktní činy cizoložství (*adulterium*), smilstvo (*stuprum*), kuplířství (*lenocinium*), potrat (*abortum*) a trestné činy panen Vestálek označované jako *crimen incestum*. Vzhledem k tomu, že zmíněné trestné činy lze považovat za delikty věcně nejpriléhavější k probírané problematice, byly tyto zařazeny do obsahu předkládané rigorózní práce.

Klíčová slova:

žena - římské právo - trestní právo

Legal status of women in Roman law with a focus on Roman criminal law

English abstract

The merit of this thesis is to present a comprehensive systematic view of the issue of the legal status of women in Roman society and changes in their status over time, which form the first part of this thesis and also a suitable basis for the second main segment of this thesis, which is focused on the legal status of women in Roman criminal law.

The thesis is divided into two basic parts, which consist of four main chapters, which deal with the issue of procedural competence of women in Roman law, their delinquency, general definition of the legal position of women in Roman criminal law and crimes whose offenders have been (at least predominantly) Roman females. For better clarity and orientation in the text, the individual chapters are then divided into separate subchapters. The aim of this is to provide elementary information and a brief view of the then lawyers and contemporary Romanists on the basic institutes and topics related to the issue.

At this point I would also like to clarify that the first chapter entitled *Procedural Competence of a Woman in Roman Law* is devoted to a brief excursion into the perception of the legal personality of a person in times of Roman law, with a subsequent focus on the legal personality of women in Roman society. The interpretation of this topic also includes the legal status of women in the positions of *alieni iuris* and *sui iuris*, which, by its nature, was of huge importance in terms of the scope of subjective rights and duties entrusted to Roman women. The chapter also contains an explanation regarding legal capacity and its limitations and the related outline of the legal institute of guardianship with a focus on guardianship over women, the so-called *tutela mulierum*.

The following second chapter is entitled *Delict Competence in Roman law* and deals with the concept of tortious responsibility understood in general, but also with its meaning for Roman women and other persons in the position of *alieni iuris*. At the end of this chapter, a few paragraphs are devoted to *actio noxalis*, by which the injured party, who was harmed by the actions of a person with limited legal capacity (delinquent), could claim damages after the *pater familias*, under whose paternity or dominion the delinquent fell.

The third chapter entitled *Roman criminal law and the status of women as subjects of criminal law* includes both the brief historical excursion into the formation of Roman criminal law and also the scientific discipline and the basic characteristics of dualism of Roman criminal law and the differences in the status of Roman men and women.

The theoretical explanation of the issue of the third chapter of the presented qualificatory thesis is then followed by the fourth chapter, which is also made up of several separate subchapters, whose content is devoted to selected crimes that could only be committed fully or predominantly by a Roman woman. The unlawful acts specifically selected for the purpose of this rigorous thesis were adultery (*adulterium*), fornication (*stuprum*), pimping (*lenocinium*), abortion (*abortum*) and crimes of Vestal Virgins known as *crimen incestum*. Since the above-mentioned crimes can be considered as the crimes which are the most fitting to the subject of the issues discussed, these were included in the content of the submitted rigorous thesis.

Key words:

woman - roman law - criminal law